T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞU DİLLERİ ve EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

JAPON DİLİ ve EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRKÇEDE "BURUN " JAPONCADA "*HANA*" İLE OLUŞMUŞ DEYİMLER

Yüksek Lisans Tezi

Sevim DENİZMAN

Ankara -2019

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞU DİLLERİ ve EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

JAPON DİLİ ve EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRKÇEDE "BURUN " JAPONCADA "*HANA*" İLE OLUŞMUŞ DEYİMLER

Yüksek Lisans Tezi

Sevim DENİZMAN

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Ayşe Nur TEKMEN

Ankara -2019

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOĞU DİLLERİ ve EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

JAPON DİLİ ve EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRKÇEDE "BURUN " JAPONCADA "*HANA*" İLE OLUŞMUŞ DEYİMLER

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Ayşe Nur TEKMEN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Ayşe Nur TEKMEN (Danışman)	
Prof. Dr. Hican ERKİN	
Dr. Öğr. Üyesi Gencavaroğlu	
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi ...19.06.2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (……/……/2019)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Sevim DENİZMAN

İmzası

..…….....

ÖNSÖZ

Deyimler, insanoğlunun ait oldukları toplumun dilsel ve kültürel yapısını ve dünyayı algılama biçimini yansıtan dilin vazgeçilmez unsurudur ve her dilde büyük yer tutmaktadır.

Türkçede ve Japoncada deyimlere baktığımızda anlatımda doğadan faydalanan; olayları, duyu, duygu, durumları nesnelere dayandırarak somutlaştırma yolu ile ifade eden bir dildir.

Kişi dünyayı algılamaya kendi bedeni ile başlar; onu tanır ve fiziksel ve ruhsal ihtiyaçları için kullanır. İnsanın organları vasıtasıyla gerçekleştirdiği davranışlar belirli bir sürenin sonunda, görünüşte ifade ettiklerinin dışında soyut anlamlar kazanmaya başlayabilir. Bu soyut anlamları kazanmasında organın yapısı, işlevi ya da vücutta bulunduğu konum etkilidir.

Dilin somutlaştırma özelliğinin bir sonucu olarak insan bedeninin ağız, burun, göz, el gibi daha çok görülen bilinen organlarının üstünlüğü görülmektedir. Türkçe ve Japoncada insan bedeniyle ilgili kalıp sözlerin büyük bölümü baş ve ona bağlı yüz bölümleriyle yapılmaktadır. Yüzle sağlanan görsel iletişim, yüzün duygu aktarımındaki belirgin üstünlüğü bakımından daha önceliklidir.

Türkçe ve Japoncadaki deyimlerdeki yüz ve yüzdeki duyu organlarındaki kullanım sıklığı ilgi çekicidir.

Organ adlarının tamamına dayalı bir inceleme, hacim bakımından bu çalışmanın sınırlarını aşacağı için Doğan'ın (2005) ana temel organ adları tasnifinde yer alan ana temel organlar arasından bir seçim yapma yoluna gidilmiştir. "burun" "*hana*" sözcüğü ile kurulan deyimler tercih edilmiştir.

Günlük hayatın vazgeçilmez unsuru, kültür ve düşünce dünyasının birer yansıması olan deyimlerden duyu organı "burun" "*hana"* ile oluşmuş deyimler ile ilgili bir çalışma amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada Japonca ve Türkçe birçok sözlük ve kitaptan toplanan duyu organı "burun" "*hana*" ile oluşmuş deyimlerin benzeşen ve ayrışan yönleri ile ortak alanları tespit edilmeye çalışılmış ve burun duyu organının toplumun hangi değerlerini temsil ettiği, bir beden bölümü olan "burun"un kalıplaşmış ifadeler olan deyimler vasıtasıyla nasıl kavramsallaştığı üzerinde durulmuştur

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana yol gösteren ve beni sabırla yetiştiren danışmanım Prof. Dr. Ayşe Nur TEKMEN'e, tez yazma sürecinde yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Gonca VAROĞLU'na, arkadaşım Esra KILINÇ'a ve çalışmam boyunca manevi destekleriyle her an yanımda olan aileme özellikle oğlum Aziz Buğra Denizman'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Saygılarımla

Sevim Denizman

Ankara, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i

İÇİNDEKİLER iii

KISALTMALAR ve SİMGELER ix

ÇEVİRİ YAZI ve SESLETİM BİÇİMİ x

GİRİŞ 1

I.BÖLÜM

I.BÖLÜM: TÜRKÇEDE DEYİMLER 10

I.1. TÜRKÇE DEYİMLERE GENEL BAKIŞ 10

I.1.1. Türkçe Sözlüklerde “Deyim” Tanımları 11

I.1.2. Türkçe Üzerine Yapılan Araştırmalarda “Deyim” Tanımları 13

I.2. TÜRKÇE DEYİMLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ 14

I.3. TÜRKÇE DEYİMLERİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ 17

I.3.1. Sözcük Türüne Göre Deyimler 18

I.3.1.1. Ad Deyimleri 18

I.3.1.2. Önad Deyimleri 18

I.3.1.2.1. Önad tamlaması yapısında olan deyimler 19

I.3.1.2.2. Ad + önad yapısında olan deyimler 19

I.3.1.2.3. Önad + önad yapısında olan deyimler 20

I.3.1.3. Eylem Deyimleri 20

I.3.1.3.1. Ad + eylem yapısında olan deyimler 20

I.3.1.3.2. Bağeylem yapısında olan deyimler 20

I.3.1.3.3. Kurallı birleşik eylem yapısındaki deyimler 21

I.3.1.3.4. İki eylemden oluşan deyimler 21

I.3.1.4. İlgeç Deyimleri 21

I.3.1.5. Bağlaç Deyimleri 22

I.3.2. Tümce Yapısındaki Deyimler 22
I.3.2.1. Tam Tümce Biçimindeki Deyimler 22
I.3.2.1.1. Basit Tümce Yapısındaki Deyimler 22
I.3.2.1.2. Bileşik Tümce Yapısındaki Deyimler 23
I.3.2.1.3. Sıralı Tümce Yapısındaki Deyimler 23
I.3.2.1.4. Bağlı Tümce Yapısındaki Deyimler 23
I.3.2.2. Yüklemine Göre Tümce Yapısındaki Deyimler 24
I.3.2.2.1. İsim Tümcesi Olan Deyimler 24
I.3.2.2.2. Eylem Tümcesi Olan Deyimler 24
I.3.2.2.3. Eksiltili Tümce Niteliğindeki Deyimler 25
I.4. TÜRKÇE DEYİMLERİN ANLAMSAL ÖZELLİKLERİ 25
I.4.1. Deyim Aktarması Şeklinde Yapılan Deyimler 25
I.4.2. Ad Aktarması İle Yapılan Deyimler 26
I.4.3. Benzetme ile Yapılan Deyimler 26
I.4.4.Telmih ile Yapılan Deyimler 26
I.4.5. Kinaye ile Yapılan Deyimler 27
I.4.6. Mübalağa ile Yapılan Deyimler 27
II.BÖLÜM
II. BÖLÜM: JAPONCADA DEYİMLER 29
II.1. JAPONCA DEYİMLERE GENEL BAKIŞ 29
II.1.1. Japonca Sözlüklerde “Deyim” Tanımları 29
I.1.2. Japonca Üzerine Yapılan Araştırmalarda “Deyim” Tanımları 31
II.2. JAPONCA DEYİMLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ 33
II.3. JAPONCA DEYİMLERİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ 35
II.3.1. Sözcük Türüne Göre Deyimler 35
II.3.1.1. Ad Deyimleri 35

II.3.1.1.1. Ad + ad yapısı 35
II.3.1.1.2. Ad + ilgeç に *ni* + Ad formu 36
II.3.1.1.3. Ad +の *no* iyelik eki + Ad yapısı 37
II.3.1.1.4. Diğer Yapılar 38
II.3.1.2. Önad Deyimleri 39
II.3.1.3. Eylem Deyimleri 44
II.3.1.3.1. Edilgen Eylemlerle Yapılan Deyimler 47
II.3.1.3.2. Ettirgen Geçişli Eylemler ile Yapılan Deyimler 48
II.3.1.3.3. Olumsuz Eylemlerle Yapılan Deyimler 49
II.3.1.3.4. 〜た-*Ta* Formundaki Durum Belirten Eylemlerle Yapılan Deyimler 50
II.3.1.3.5. Eylemlerin Geçişli – Geçişsizliği İle Oluşturulan Deyimler 51
II.4. JAPONCA DEYİMLERİN ANLAMSAL ÖZELLİKLERİ 55
II.4.1. Eşdizimsel Özellik Gösteren Deyimler 55
II.4.2. Figüratif (Sanatlı) Deyimler 56
II.4.2.1. Benzetmeye Dayalı Deyimler 57
II.4.2.2. Mecazi Deyimler 58
II.4.2.2.1. Hayvana benzetme yoluyla yapılan deyimler 60
II.4.2.2.2. Doğaya benzetme yoluyla yapılan deyimler 61
II.4.2.2.3. Vücut bölümleri ile ilgili deyimler 62
II.5. SÖZCÜK ÖZELLİKLERİNE GÖRE JAPONCA DEYİMLER 64
II.5.1. Vücut organları ile ilgili deyimler 64
II.5.2. 気 *ki* ile oluşan duyguları ifade eden deyimler 66
II.5.2.1.気 *ki* +が *ga* + geçişli/geçişsiz eylemler 66

II.5.2.2.気 *ki* +に *ni* + geçişli/geçişsiz eylemler 67

II.5.2.3. 気 *ki* +を *wo* +(niteleme sözcüğü) + geçişli eylemler 68

II.5.3. Kanji (Çince sözcük) Deyimleri 68

II.5.3.1. Ad + ad yapısında olan deyimler 68

II.5.3.2. Ad + eylem yapısında olan deyimler 69

II.5.4. Yabancı Sözcüklerle Oluşturulan Deyimler 70

III. BÖLÜM

III. TÜRKÇEDE BURUN VE JAPONCADA *HANA* SÖZCÜKLERİ İLE OLUŞAN DEYİMLER 71

III.1. TÜRKÇEDE VE JAPONCADA 'BURUN' "*HANA*" İLE OLUŞMUŞ DEYİMLERE GENEL BAKIŞ 71

III.2. TÜRKÇEDE 'BURUN' İLE OLUŞAN DEYİMLER 77

III.2.1. Türkçede Burun'un Sözlük Anlamı 77

III.2.2. Türkçede Burun Sözcüğü ile Oluşan Deyimler 78

III.3. JAPONCADA BURUN (鼻 *HANA*) İLE OLUŞAN DEYİMLER 84

III.3.1. Burun'un (鼻 *Hana*) Sözlük Anlamı 84

III.3.2. Japoncada Burun (鼻 *Hana*) ile Oluşan Deyimler 85

III.3.3. Burun (鼻 *Hana*) ile Oluşmuş Türkçe ve Japonca Deyimlerin Yapısına Göre Kullanım Sıklığı 91

III.3.4. Japoncada 'Burun' ile Oluşan Deyimlerin Analizi 95

SONUÇ 125

KAYNAKÇA 141

I.Özet

II. Abstract

III. Yōshi

TABLO İNDEKSİ

Tablo-1:Miyaji'nin Deyim Tablosu (Miyaji, 1982:238)

Tablo-2: Japonca Deyimlerin Biçimsel Çeşitleri Arasındaki Oranlar

Tablo-3:Türkçede Yüz Bölümlerinin Oran ve Sıklığı

Tablo-4: Japonca ve İngilizce Vücut Organları ile Oluşmuş Deyimlerin Sıralaması

Tablo-5: Duyu Organı Burun ile Oluşan Türkçe Deyimler

Tablo-6: Duyu Organı Burun ile Oluşan Japonca Deyimler

Tablo-7: BCCWJ Japonca Yazın Derlemesinden Oluşturulan Örneklem Üzerinden Burun ile Oluşmuş Japonca Deyimlerin Kullanım Sıklığı

Tablo-8: İfade ve Anlamları Benzer Olan Deyimler

Tablo-9: İfadeleri Benzer, Anlamları Farklı Deyimler

Tablo-10: Anlamları Benzer, İfadeleri Farklı Deyimler

Tablo-11: Koku ile İlişkilendirilmiş Burun ile Oluşmuş Türkçe ve Japonca Deyimler..

Tablo-12: Yakınlık - Yaklaşma İle İlişkilendirilmiş Burun ile Oluşmuş Türkçe ve Japonca Deyimler

Tablo-13: Kibir ve Gurur İle İlişkilendirilmiş Burun ile Oluşmuş Türkçe ve Japonca Deyimler

Tablo-14: Aşağılama ve Hor görme İle İlişkilendirilmiş Türkçe ve Japonca Deyimler

Tablo-15: Kızgınlık- Öfke- Sinir ile İlişkilendirilmiş Burun ile Oluşmuş Türkçe ve Japonca Deyimler

Tablo-16: Sıkıntı, Pişmanlık, Hoşnutsuzluk ile İlişkilendirilmiş Türkçe ve Japonca Deyimler

Tablo-17: Dış Görünüş, Kişilik ile İlişkilendirilmiş Türkçe ve Japonca Deyimler

ŞEKİLLER

Şekil 1 Burun Bölümleri

KISALTMALAR ve SİMGELER

Kısaltmalar

b. : Baskı

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

e.t. : Erişim Tarihi

s. : sayfa

S. : Sayı

TDK : Türk Dil Kurumu

Osm. : Osmanlıca

ÇEVİRİ YAZI ve SESLETİM BİÇİMİ

Japon yazısı, “kanji”, “hiragana” ve “katakana” olmak üzere üç alfabeden oluşmaktadır. “Kanji”, Çinliler tarafından oluşturulan ve Çince’den Japonca’ya geçmiş karakterlerdir. “Hiragana” ve “katakana” ise, Çince karakterlerden uyarlanan hece yazısıdır.

Japonca imlerin Latin alfabesi ile yazımı için 3 yazı sistemi geliştirilmiştir. Bunlar, tüm dünyada kabul edilen Hepburn, Kunrei ve Nihon biçimleridir.[1] Bu tezde Hepburn biçimi yazım şekli benimsenmiştir.

Bu yazım şekline göre çoğu yazı Türkçe’dekisesletimlerle okunmaktadır.

Sadece aşağıda verilen yazımların sesletimleri farklılık göstermektedir.

“j” → “c” olarak,

“ch” → “ç” olarak,

“sh” → “ş” olarak,

“tsu” → “t” ve “s” sesleri arasında ama “t”sesine daha yakın “tu” gibi,

“fu” → “f” ve “h” sesleri arasında ama “h” sesine daha yakın “hu” gibi sesletilir.

Bu sesletimler dışında dikkat edilmesi gereken noktalar aşağıdaki gibidir:

1) Hepburn yazım biçiminde ünlü kaymaları (diftong) “y” ve “h” harfleri ile belirtilir.

“h” harfi, “sa” ve “ta” ile başlayan hece sıralarındaki ünlü kaymalarında kullanılır.

1 Bu yazım biçimleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Japonca Dilbilgisi (Tekmen, Takano, 2005) s.37

Örneğin, “みや” hecesi “mya” şeklinde yazılır ve yazıldığı gibi sesletilir; “しや” hecesi ise “sha” şeklinde yazılır ve “şa” şeklinde sesletilir.

「じ(ji)」 hecesi ile yapılan diftong sesletimlerde ise “y” ve “h” harleri kullanılmaz. Bu heceler,「じや」→ “ja”,「じゅ」→ “ju”, 「じょ」→ “jo” şeklinde yazılır ve “ca”, “cu”, “co” şeklinde sesletilir.

2) Hepburn biçiminde, uzun okunuşların Latin alfabesi ile yazımı için çeşitli kullanımlar bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi, uzun okunan harflerin üzerine uzatma işareti (-) konularak elde edilir. Bu tez çalışmasında, uzun okunacak harfler, üzerlerine uzatma işareti konularak gösterilmiştir. Örneğin “ 条件 → jōken” sözcüğünde “o” harfinin üzerine uzatma işareti konulmuştur. Bunun anlamı, “o” harfinin iki “o” harfi varmış gibi uzun okunması gerektiğidir. Ayrıca, keiken (経験), sensei (先生) gibi “ei” olarak yazılan sözcüklerde “ei” sesleri uzun “e” olarak okunmaktadır.

3) Aynı ünsüz sesin iki defa tekrarlandığını belirten 「っ」imi, aynı harfin iki defa yazımıyla belirtilir. Örn: 国会 (こっかい) → kokkai

4) Japoncada konu ilgeci 「は」, çevri yazılarda “wa” biçiminde yazılır ve sesletilir.

5) Yön durumu ilgeci 「へ」 ise “e” biçiminde yazılır ve sesletilir.

Bu çalışmada Japonca sözcüklerin Latin alfabesi ile yazımı için Hepburn biçimi yazım şekli benimsenmiştir[2]. Bu yazım şekline göre çoğu yazı Türkçedeki sesletimlerle, yazıldığı gibi okunmaktadır.

[2]Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tekmen, Takano (2005: 37-40).

GİRİŞ

Ne kadar eskiye gittiği kesin olarak bilinmeyen ve insanlığın varoluşu kadar eski olduğu düşünülen dil, iki bin yılı aşkın bir süreden beri insanı meşgul eden en önemli toplumsal ve düşünsel sorunlardan biri olmuştur. İnsanoğluna has ve büyüleyici bir araç olan dilin temel görevi iletişim kurma, bilgi aktarma ve düşünceyi geliştirme hatta mümkün kılmaktır.

19. yüzyılda ünlü düşünür, devlet adamı ve dil bilgini olan Wilhelm von Humboldt (1999) dil konusundaki düşüncelerini ele aldığı "On Language (Dil Üzerine)" adlı yazısında, dil olmadan düşüncenin olmadığını; dilin tamamen düşüncenin dışa vurumu olduğunu belirtmektedir. Yine Humboldt (1999), her dilin kendine özgü bir dünya görüşü olduğunu ortaya koymuştur. Diğer bir deyişle her dilin kendine özgü anlama ve anlatma yolu bulunmaktadır.

Tekmen (2002), her dilin diğer dillerle benzeşen ve farklılaşan algılama biçimleri olduğunu belirtmektedir. Humboldt'un "dil-içi dünya görüşü" savı ve Whorf – Sapir savı[3] bu düşünceyi desteklemektedir. Tekmen (2000)'in de ifade ettiği üzere, her toplumun kendine has yaşayış, düşünce tarzı ve uygarlık geçmişi bulunmaktadır. Dil işlevini yerine getirirken ait olduğu toplumun içinde gelişir, değişir, içinde bulunduğu kültürün ayrılmaz bir parçası haline gelir.

Kaplan (1982:133) Alman filozof Heidegger'in[4] "Dil insanın evidir" ifadesini işaret ederek, her milletin dilini kendi ihtiyaçlarına, kültürüne, medeniyet seviyesine,

[3]"Bir dilbilimci olan Edward Sapir ve aslen bir yangın sigorta memuru amatör dilbilimci Benjamin lee Whorf dil formunun düşünce süreçlerinin yapısında belirleyici olduğunu, belleğimizi ve dünyayı algılama biçimimizi önemli ölçüde etkilediği tezini, Sapir-Whorf hipotezini (1956) öne sürer.

[4]Martin Heidegger (1889 - 1976), varoluşçu felsefenin önde gelen isimlerinden biri olarak bilinen Alman filozof.Heidegger'e göre felsefe ile bilim arasında bir ayrım vardır. Felsefe, varlığın anlamını sorgulayan bir düşüncedir. Düşünce, varoluşun olayın kendisinde beliren apriori koşullarını inceler. Varlığı anlamada düşünceye duygular eşlik eder. Modern çağın varlık anlayışına etki eden bu duygu sıkıntıdır. Bilimin işi ise olguları sorgulamaktır. Düşünce bilimin aradığı anlamda bir kesinlik aramaz.

zevkine göre oluşturduğunu, dilin tıpkı bir ev gibi bir milletin duygu, düşünce ve hayatının barınağı, korunağı olduğunu belirtir.

Ergin (2002:24) ise "Dil düşüncenin aynasıdır. Onun için dil, bir milletin düşünce sistemini gösterir. İnsan dil ile düşünür. Bir dil, onu kullanan milletin kafa yapısını, nasıl düşündüğünü, o milletin fertlerinin zihninin nasıl çalıştığını ortaya koyar; milli düşünce tarzını aksettirir" diye ifade etmektedir. Bir milleti millet yapan onu başka milletlerden ayıran en önemli unsurlardan biri dildir.

Akarsu (1998:56) "Dil –Kültür bağlantısı" adlı kitabında dili "Dil, düşünce dünyasına ayna tuttuğu milleti oluşturan unsurların başında gelir. Millî ve manevi değerlerin ifadesi ve taşıyıcısı olması bakımından bütün milleti temsil eder" biçiminde açıklamaktadır.

Yukarıda yeralan görüşlerinden de anlaşılacağı üzere her dil ait olduğu toplumun dünyaya bakışını yansıtmaktadır. İsimlerin nesnelerle ilişkisi kültür tarihinin izlerini taşımaktadır ve sözcükler anlamlarını toplumsal yaşamın ortaya koyduğu gereksinimlerden almaktadır. Örneğin komşu sözcüğünün türediği "kon" eylemi, atlı göçebe kültürün bir yansımasıdır. Bir yere konmak, yani oturmak, birlikte bir yere koymak, inmek eylemini gerçekleştirmekten komşu türemiştir.[5]

Benzer şekilde bir dili konuşan insan topluluğunun dünyayı algılama biçimini yansıtması ve kültür tarihinin izlerini taşıması bakımından önemli bir diğer dil öğesi ise deyimlerdir. Deyimler her dilin vazgeçilmez unsurlarıdır. Ait oldukları toplumun dilsel ve kültürel yapısını yansıtan deyimler için Aksan (2011:91) Türkçenin Gücü adlı eserinde, "deyimler - başka bir ulusla olan kültür ilişkileri sonunda, ondan çevrilme, alınma değilse - bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek, görenek, ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları kısacası

[5]Sözcük etimolojisi için Bkz: "Komşu Sözcüğü Üzerine" (2002)

maddi ve manevi kültürünü yansıtan; o toplumun düşünme biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan; dilbilim açısından olduğu kadar yazın ve halkbilim açısından da önemli olan sözlerdir" şeklinde belirtmektedir.

Tekmen (2011:620), Dilin insanlar arasındaki en temel iletişim olduğunu ve bu temel iletişim aracının yıllar boyunca içyapısı, kullanıldığı toplum ve bağlamlar açısından araştırıla geldiğini belirtmektedir. Deyimler gerek içyapısı gerek kullanıldıkları bağlam gerekse o dili konuşan toplumun algı biçimi açısından yoğun olarak araştırılan bir temel dil öğesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü deyimlerin toplumların karakter ve kimliklerini değil ortak bilgi, dünya görüşü ve yaşam felsefelerini de yansıtması toplumların birçok açıdan analiz edilebilmesine olanak tanımaktadır. Deyimlerin ne anlama geldiğini nerede kullanılacağını anlamak sadece dil araştırmaları için değil aynı zamanda kültürlerarası anlayışın geliştirilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

Türkçe ve Japoncadaki deyimler sayısal olarak incelendiğinde; **T**ürk Dil Kurumu tarafından oluşturulan internet veri tabanında 2.396 atasözü, 11.209 deyimin bulunduğu görülmektedir. Aksan (2002:17) Türkçenin söz varlığında önemli yer teşkil eden deyimlerin 7000 civarında olduğunu belirtmektedir. Özon'un 15. Yüzyıldan günümüze kadar yazılmış 87 yapıttan yararlandığı "Türkçe Tabirler Sözlüğü'nde" de 4000'e yakın deyim bulunmaktadır.

Morita (1966:71) yazılı, görsel, işitsel eserleri tarayarak günümüz Japon toplumunda kullanılan deyimlerin 1.806 tane olduğunu belirlemiştir. Yine Miyaji (1982) "Deyimlerin Anlamı ve Kullanımı (慣用句の意味と用法 *Kanyōku no Imi to Yōhō*)" eserinde 1280 deyimi ele almaktadır. Dolayısıyla Japoncada da Türkçede olduğu kadar çok ve yoğun olmasa da günlük yaşamda kullanılan deyim yelpazesinin geniş olduğu söylenebilir.

Deyimler üzerine sözcükbilim ve anlambilim açıdan yapılan araştırmalar karşılaştırmalı dilbilim içinde yoğun ilgi görmektedir. Özellikle her dilde var olan ve insanların ortak özelliği olan insan vücudu ile ilgili deyimlerin anlam açısından benzerlik ve farklılıklarının karşılaştırıldığı çok sayıda deyim çalışması bulunmaktadır.

Japoncada vücut organları ve özellikle duyu organları üzerine yapılan çok sayıda karşılaştırmalı çalışma bulunmaktadır. Almanca, Bulgarca, Çince, Endonezce, Farsça, İngilizce Korece, Moğolca, Rusça, Tayca gibi birçok dildeki deyimler ile de karşılaştırması yapılan Japonca deyimler; son dönemlerde Türkçe deyimler ile de karşılaştırılmaya başlanmıştır. YÖK ulusal TEZ Merkezi'nde yapılan inceleme sonucunda Japonca deyimler konusunda 1995 yılında Takamura tarafından yazılan "Japonca ile Türkçe arasında Anlambilim Açısından Bir Karşılaştırma (Vücut Organları ile İlgili Deyimler)" adında bir yüksek lisans tezinin varlığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada, Japonca ve Türkçe deyimler arasındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Varoğlu (2016) tarafından yazılan, "karın 腹 *hara"*, " kalp 心 *kokoro"*, "göğüs 胸 *mune"* Sözcükleri ile Oluşan Japonca deyimlerde Metaforik ve Metonimik Yapılanma adlı bir doktora tez çalışması mevcuttur.

Japonca deyimler ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde ise birçok çalışma olduğu görülmektedir. Lim (2000)'un "Japonca ve Korecedeki Kalıplaşmış İfadeler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Vücut Organları İle İlgili Sözcüklerden Oluşmuş Deyimler Odaklı" başlıklı bir tez bulunmaktadır. Bu çalışmada Japoncadan derlenen 907, Koreceden derlenen 626 deyim içerisinden "Baş 頭 *atama*" ile oluşan deyimlerin Japoncada oranı %48, Korecede "Baş" ile oluşan deyimlerin oranının %50 olduğu tespit edilmiştir. Japonca ve Korecede "baş 頭 *atama*", "göz 目 *me*, "ağız 口 *kuchi*", "yüz 顔 *kao*" ile oluşan deyimlerin benzerliklerinin dikkat çekici olduğu ifade

edilmektedir. Japoncada saç ile oluşan deyim olmasına rağmen Korecede olmadığı da belirtilmektedir.

Yoshikawa（2007）'nın Japonca ve İngilizcede vücut organları ile oluşmuş deyimlerin nicel ve anlamsal karşılaştırılması adlı çalışmasında; insanoğlunun temel organlarından 30 türü içeren Japoncadan 985 örnek, İngilizceden 1031 örnek bulunmaktadır. Her iki dildeki deyimler nicel ve anlamsal karşılaştırmalı analiz edilmiştir.

Yoshida (2002)'nın Çince ve Japoncada organ adları ile oluşmuş deyimlerin sayısal karşılaştırılmasının yapıldığı çalışmada organ adları baş, uzuv, gövde, iç organlar diye beş kategoriye ayrılmıştır. Göz, el, ağız, yüz ile oluşan deyimlerin her iki dilde de ilk 4 sıra içinde bulunduğu görülmektedir. Her iki dilde ilk on sıralamasına, Japoncada "göğüs" ve "karın" organlarının, Çincede ise "kemik"in yer alması dikkat çekmektedir.

Yine Yoshida (2003)'nın Çince ve Japoncada duyu organı göz ile oluşmuş deyimlerin semantik analizinin yapıldığı çalışma da bulunmaktadır. "Göz" ile oluşan Çincede 101 ve Japoncada 155 deyim incelenmiştir. Japonca sözlükte 3 sınıfa ve 18 çeşide ayrılan gözün anlamları temel alınarak Çince ve Japoncada "göz" ile oluşan deyimlerin hangi anlamdan türetildiğinin irdelendiği görülmektedir. Çince göz ile oluşan deyimlerin, Japonca ile karşılaştırıldığında olumlu anlam içerenlerin az, olumsuz anlam içerenlerin çoğunlukta olduğu ifade edilmektedir.

Fang (2011) tarafından yapılan bu çalışma bilişsel dilbilim bakımından "baş 頭 *atama*", "yüz 顔 *kao*", "göz 目 *me*", "kulak 耳 *mimi*", "ağız 口 *kuchi*", "burun 鼻 *hana*" ve "boyun 首 *kubi*" sözcükleri ile oluşturulan deyimleri incelemektedir. Fang (2011: 2) Japoncada beden ile ilgili sözcüklerden oluşmuş 1046 deyim tespit ettiğini ve bunun

493 tanesinin bedenin baş bölümü (göz, ağız, yüz, baş, kulak, boyun, burun) ile ilgili olduğunu belirtmektedir.

Cheng (1996)'in Japoncada günlük hayatta kullanılan 3500 deyim tespit etmiştir. Yaptığı diğer bir çalışmada, tespit ettiği 1942 tane deyimi, içinde geçen temel sözcüklere göre 15 gruba ayırmaktadır. Vücut organları ile oluşan deyimler grubu, 747 tane deyim ile en fazla deyime sahip grup olduğu görülmüştür. Toplam deyim sayısının %38'ini (3'te 1'ini) vücut organları ile oluşan deyimlerin oluşturduğunu belirtmektedir

Arisona'nın（2005、2006、2007、2008）yıllarında vücut organları ile oluşan deyimlerin sınıflandırmaları ile ilgili çalışmaları bulunmaktadır. Arisona (2007:139) vücut organları ile oluşan deyimleri "organlar insanoğlunun bazı eylemlerini gerçekleştiren araçlar olduğunu ve insanoğlunun uyaranlara verdiği tepkileri çok iyi ifade ettiği için insanoğlunun durum ve davranışlarını ifade ederken vücut organları sıkça kullanılmaktadır" şeklinde ifade etmektedir.

Oyunzul (2014), Japonca ve Moğolcada vücut bölümleri ile oluşmuş deyimler ile ilgili çalışmasında, deyimleri biçimsel ve anlamsal açıdan ele almıştır.

Japoncada vücut bölümleri ile oluşan deyimler ile ilgili yapılan diğer çalışmalar şu şekilde belirtilebilir: Lee (2007)'nin Japonca ve Korece deyimsel ifadelerin sınıflandırılması ve semantik özellikleri üzerine karşılaştırmalı analizi üzerine çalışması; Itō (2003) tarafından yazılan "Deyim Araştırması - Japonca ve Almancadaki Deyimler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma" başlıklı tez; Moradi (2014) tarafından yazılan Japonca ve Farsçada Vücut Bölümleri ile Oluşmuş Deyimlerin Karşılaştırılması "göz" "kulak", "ağız" "vücut" ile oluşmuş deyimler odaklı bir çalışması bulunmaktadır.

Yukarıdaki çalışmaların yanı sıra, Wolbling (2018), Almancada vücut bölümleri ile oluşan deyimler hakkında: "el" ve "kalp" ile oluşan deyimlerin değerlendirilmesi;

Yamane (2016) vücut organları ile oluşmuş deyimler üzerine İngilizce- Japonca sözlük modeli; Kihara (2015) Beden bölümü Kol ile oluşmuş deyimler: İngilizce ve Japoncada Bedenle İlgili Deyimlerin Karşılaştırmalı bir çalışması; Chantala (2015) "Japonca ve Tay Dili Deyimlerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Çalışma"; Sei (2015) Japonca deyimler Çinli öğrenciler için neden zor: "el" ile ilgili deyim örnekleriyle adlı çalışmalar da bulunmaktadır.

Ayrıca Kitamura ve Kawamura (2017), Japonca Deyimler Üzerine Yapılan Araştırmalara Genel Bakış: "Gazete makalelerinde deyimsel ifadelerin görünme sıklığı üzerine bir araştırma" adlı çalışmasında, deyimsel ifadelerin etkin bir şekilde eğitiminin gerçekleştirilmesi amacıyla, Asahi Gazetesi, Mainichi Gazetesi, Yomiuri Gazetesi'nin 2014 yılında yayımlanan makalelerinden sık kullanılan deyimlerin bir listesi oluşturularak; Miyaji (1982)'nın "Deyimlerin Anlamı ve Kullanımı" kitabı ve Morita (2010)'nın "Japonca Deyimsel İfade" kitabından da 6.378 tane deyimsel ifade derlenmiş en sık kullanılan deyimler tespit edilmiştir.

Evans ve Green (2006:46) "Bizler sadece algıladığımız ve tasavvur ettiğimiz şeyler üzerine düşünebilir ve konuşabiliriz" der. Bu bakış açısıyla deyimler ele alındığında insan bedeni soyut kavramların deneyimlenmesinde ve kavramsallaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır ve insan zihni bedenleşmiş deneyimlerin izlerini taşımaktadır. Onun için her dil vücut bölümleri ile oluşmuş deyimleri bünyesinde çokca bulundurmaktadır.

İnsan, çevresini beş duyu organı ile algılar. Yine duygu ve düşünceler çoğunlukla insan vücudunun baş bölgesi ve bu bölgedeki organ hareketleri ile ifade edilir. Dolayısıyla baş bölgesinin insan algısındaki yeri büyüktür. Bu özellik deyimlere de yansımıştır. Bu organlar ile oluşmuş deyimler sayı ve anlam bakımından daha zengindir. Türkçe ve Japoncada da vücut bölümleri ile oluşan deyimler çoktur ve sıkça kullanılmaktadır.

Bu noktadan hareketle, öncelikle yüzde yer alan organlar ile ilgili deyimler ele alınmıştır. Çalışmada birçok Japonca ve Türkçe sözlük taranmıştır. Bu deyimlerin Türkçe ve Japoncadaki kullanım oranları belirlenmiştir. Daha sonra bu organlar ile ilgili literatür çalışması yapılmıştır. Burun koku duyu organı olmakla beraber bakterilerde dahi bulunan ve 24 saat boyunca çalışan tek duyu organıdır. Türkçedeki "Burnunun direği sızlamak" deyimine bakıldığında "üzülmek" anlamına geldiği görülür. Gerçekten de bir insan üzüldüğünde burnunun direği sızlar. Bu deyim yaşanmışlıklardan gelen deneyime dayalı bir deyimdir. Bu deyimden de anlaşılacağı üzere "burun" bir duyu organı olmakla birlikte duyguların da yansıdığı bir organdır. Japoncada burunun ne şekilde deyimlerdeki anlama katkıda bulunduğu sorusu tezin konusunun "*hana*" ile oluşan deyimler olarak sınırlandırılmasına bir sebep oluşturmuştur.

Bunun yanısıra, Japonlar kendilerini ifade ederken veya "ben" anlamında kendilerini işaret ederken işaret parmakları ile burunlarının ucuna dokunurlar. Japonların kendilerini bu şekilde işaret etmeleri ayrıca Japon toplumunda "burun"un yeri, algılanışı açısından ilgi çekici bir noktadır. Bu nedenle tezin konusu "Türkçede burun Japoncada *hana* ile oluşan deyimler" olarak belirlenmiştir.

Türkçe "burun" sözcüğü ile oluşmuş Türk Dil Kurumunun hazırladığı Veri tabanında 2.396 atasözü, 11.209 deyimin bulunduğu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nden (kullanıma açılışı: 2009) yine Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünden (Aksoy,1993) Üniversiteler İçin Türk Dili (Ergin, 2002) sözlüğünden toplam 65 tane deyim bulunmuştur. Japonca'da ise 日本語慣用句辞典 *Kanyōku Jiten,* 大辞林第三版 *Daijirin Daisanpan,* 用例でわかる慣用句辞典 2007 *Yōrei de Wakaru Kanyōku Jiten,* 広辞苑　第六版 2008 *Kōjien Dairokuhan,* 故事ことわざ・慣用句辞典 2010 *Koji Kotowaza Kanyōku Jiten,* からだことば辞典 2003 *Karada Kotoba Jiten* sözlüklerinde

hana (はな) sözcüğü ile oluşmuş toplam 43 deyim bulunmuştur. Türkçe ve Japonca burun ile oluşmuş toplam 108 deyim incelenmiştir.

Bu çalışmada, Türkçe ve Japonca sözlük ve kitaplardan toplanan duyu organı burun ile oluşmuş deyimlerin yapısal ve anlamsal açıdan benzerlik ve farklılıkları incelenmiş olup birbirleri ile karşılaştırılmıştır. Deyimlerde burun duyu organının toplumun hangi değerlerini temsil ettiği, burunun deyimler vasıtasıyla nasıl kavramlaştığı üzerinde durulmuştur.

Japonca ve Türkçedeki deyimlerin yapısal ve anlamsal özelliklerini ve "burun" "*hana*" ile oluşan deyimlerin benzerliklerini, farklılıklarını ortaya koymayı amaçlayan bu tez, toplam 3 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü, bu bölümde tezin konusu, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları ele alınmaktadır. Birinci bölümde Türkçe deyim tanımları, deyimlerin genel özelliklerine değinilmektedir. Deyimlerin yapısal ve anlamsal özellikleri örnek tümceler ile belirtilmektedir. İkinci Bölümde Japonca deyim tanımları, deyimlerin genel özelliklerine değinilmektedir. Deyimlerin yapısal ve anlamsal özellikleri örnek tümceler ile belirtilmektedir.

Üçüncü bölümde Türkçede ve Japoncada burun "*hana"* ile oluşturulan deyimler belirlendikten sonra duyu organı burun ile oluşmuş deyimlerin benzeşen ve ayrışan yönleri ile ortak anlam alanları tespit edilmeye çalışılmış; burun duyu organının toplumun hangi değerlerini temsil ettiği üzerinde durulmuştur.

Japonca Deyimler, "Günümüz Japonca Yazın Dili Derlemi" (BCCWJ – Balanced Corpus of Contemporary Written Japanese)'den oluşturulan örneklem üzerinden incelenmiştir.

I. BÖLÜM

I. TÜRKÇEDE DEYİMLER

I.1. TÜRKÇE DEYİMLERE GENEL BAKIŞ

Bütün dillerde deyim yapıları bulunmaktadır. Dünyanın en eski dillerinden biri olan Türkçede de deyim yapıları sıkça görülmektedir. Deyimler kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşarlar. Deyim yapıları ait oldukları toplumun karakterini, dünya görüşünü, yaşayış biçimini, ortak bilgilerini kültürel değerlerini yansıtırlar. Doğrudan iletilemeyen ya da iletilmek istenmeyen duygu ve düşüncenin en kısa ve çarpıcı şekilde iletilmesi istendiğinde az sözcük ile çok şey ifade etmeyi sağlamaktadır.

Mevlana'nın "Ağızdan çıkan söz bil ki, yaydan fırlayan ok gibidir. Oğul, o ok gittiği yerden geri dönmez, seli baştan bağlamak gerek"[6] öğüdü ve "İki dinle bir söyle." gibi az konuşmayı tavsiye eden, "Söz gümüşse sükût altındır." gibi sükûtun gerekliliğini ifade eden atasözlerinden de anlaşılacağı üzere Türkler için az ve öz konuşmanın çok önemli bir özellik olduğu kabul edilmektedir. Bu ulusun dili olan Türkçede duygu, düşünce ve kavramları kısa ve öz anlatırken aynı zamanda etkili ve çarpıcı olarak iletebilme araçlarından olan deyimlere çok sık başvurulmaktadır.

Deyimlerin geçmişte ve günümüzde ne kadar önemli ve vazgeçilmez bir dil unsuru olduğunu günlük yaşamın her alanında halk dilinde, edebi ürünlerde, bilimsel yazılarda görsel işitsel ve yazılı basında sıkça kullanılmasından anlaşılabilmektedir. Sinan (2001: 60-64) Orhun Yazıtları'nda birçok deyim ve atasözünün bulunduğunu ve

[6] Mesnevi 1. Cilt.

Türkçenin tarih içindeki yolculuğunu Orhun Abideleri[7] ya da Orhon Yazıtları diye anılan kitabelerden itibaren takip edilebildiğini belirtmektedir.

Sinan (2000:100-106), deyim ifadesinin tarihçesini; "Deyim terimi olarak Osmanlı'da uzun süre "darbımesel" daha sonraları ise "tabir" "istilah" terimi kullanılmıştır. Darbımesel sözcüğü atasözlerini karşılayan bir terimdir. Arapça kökenli "ta'bir" sözcüğü ise Osmanlı Türkçesinde ve Cumhuriyetten sonra uzun süre kullanılmıştır, fakat Türk Dili Araştırma Kurumu tarafından 1935 yılında İstanbul'da basılan Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu'nda tabir karşılığı yerine öz Türkçe deyim sözcüğü kullanılmış ve bu kavram zamanla kabul görerek günümüze kadar ulaşmıştır." şeklinde ifade etmektedir.

Ülkemizde deyim kavramı ile ilgili yayımlamış pek çok çalışma ve araştırma bulunmaktadır. Araştırmacıların deyim tanımlarında, gruplandırmalarında birtakım farklılıklar bulunmaktadır fakat araştırmacılar deyimlerin genel özellikleri açısından ortak noktada buluşmaktadırlar. Bu bölümde Türkçede deyimin nasıl tanımlandığı sözlük ve literatür çalışması ile ortaya konduktan sonra, Türkçe deyimlerin sınıflandırmaları, biçim ve anlam özellikleri üzerinde durulmaktadır.

I.1.1.Türkçe Sözlüklerde "Deyim" Tanımları

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (2005:517) deyim; "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir." olarak tanımlanmaktadır.

[7] 8. asırda yazılmış bilinen en eski yazılı metinlerdir.

Aksoy (1971:45)'un ifade ettiği gibi, ulusal değerleri yansıtan dil varlıkları olan deyimler, "ulusun söz yaratma gücünden doğarlar ve küçük bir söz dağarcığına koca bir âlemi sığdırırlar".

Atasözleri ve deyimler üzerine en kapsamlı çalışmalarından birini yapan deyimlerin anlam özelliklerini ele alan Aksoy (1971:49), deyimi: "çekici bir anlatım biçimi taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları" olarak tanımlamaktadır.

Püsküllüoğlu (1995:7)'nun Türkçe Deyimler Sözlüğünde "Anlatıma akıcılık, çekicilik katan çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan genellikle de birden çok sözcüklü dil öğesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu" olarak tanımlamaktadır.

Vardar (1998:74) Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde deyimler için "bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaşması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz" açıklamasında bulunmaktadır.

Bahadınlı (1971:5)'nın Türkçe Deyimler Sözlüğü, deyimi, "iki veya daha fazla sözcükden oluşan, genellikle gerçek anlamının dışında yeni bir anlam veren ve yazıyı ya da konuşmayı daha da güzelleştiren söz bölümü" olarak tanımlar.

Hengirmen (1999:116) ise: "Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkili yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış söz" biçiminde tanımlamıştır.

Özdemir (1997:5), Açıklamalı – Örnekli Deyimler Sözlüğü'nde deyimleri; "bir kavramı, bir düşünceyi, bir olayı az sözle belirtmek ve daha etkili kılmak için başvurulan anlatım yollarından biri" olarak ele almaktadır.

Tülbentçi (1977:6), Türk Atasözleri ve Deyimleri sözlüğünde; "Her ne kadar kesin bir hüküm ifade etmez ise de atasözü değerinde ve ondan daha fazla söylenen

sözler vardır ki, bunlara da tâbir ve deyim diyoruz." ifadesiyle, deyimin atasözlerinden daha sık kullanıldığını belirtmektedir.

I.1.2. Türkçe Üzerine Yapılan Araştırmalarda "Deyim" Tanımları

Aksan (2000, III: 37), deyimi, "belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün yan anlamında kullanmasıyla oluşan söz" biçiminde açıklamaktadır.

Elçin (2001:642), Halk Edebiyatına Giriş'te deyimi: "Gerçek anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok sözcükden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkat çekecek biçimde anlatan isim, önad, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır." olarak tanımlamaktadır.

Koç (1996:410) ise "Genellikle gerçek anlamı dışına kayan kalıplaşmış söze deyim denir" demektedir.

Adıgüzel (1990:6) ise deyimi "gerçek manası dışında kullanılarak yeni bir mânâ ifade eden ve bir düşünceyi dile getiren, iki veya daha çok sözcükten meydana gelen kalıplaşmış söz dizisi" olarak tarif etmektedir.

Yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü üzere, deyimler için yapılmış çok sayıda tanım bulunmaktadır. Bu tanımlardaki ortak özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir:

- Deyimler en az iki sözcükten oluşmaktadır.
- Düşünceyi, olayı ya da kavramı kısa ve öz ifade etme fırsatı sunmaktadır.
- Anlam bütünlüğü yaratan, değişmesi çok güç bir kalıplaşma bulunmaktadır.

- Sözcüklerden en az biri gerçek anlamının dışına çıkarak kullanılmakta ve mecazi bir durum ortaya çıkmaktadır.
- Anlatımın gücünü artırma ve anlatıma çekicilik katma özelliği bulunmaktadır.
- Toplum tarafından benimsenmiş ortak anlatım aracı olup, ulusal değerleri yansıtmaktadır.

I.2. TÜRKÇE DEYİMLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Araştırmacıların deyimlerin genel özellikleri açısından çoğunlukla ortak noktada buluştukları görülmektedir.

Deyimlerin biçimsel açıdan en belirgin özellikleri kalıplaşmış sözler olmalarıdır. Deyim içindeki sözcüklerin yeri değiştirilememektedir; ya da aynı anlamda başka sözcükler konulamamaktadır.

Aksoy (1989:38-43), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde bu konuyu "Bir deyimin sözcükleri değiştirilip yerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimin sözdizimi bozulamaz. Örneğin, 'Ayıkla pirincin taşını.' deyimi, 'Ayıkla bulgurun taşını.' biçiminde söylenemeyeceği gibi; 'Tut kelin perçeminden.' deyimi de 'Kelin perçeminden tut.' biçiminde kullanılamaz" diye ifade etmektedir.

Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere; "kafa", "baş"ın temel anlamını karşılamakla birlikte, onun mecaz ve deyim anlamını ifade etmez. "Kafa dengi" deyiminin yerine "baş dengi" denilmemektedir; yine "Başının altından çıkmak" deyiminin söz dizimi "altından başının çıkmak" şeklinde değiştirilememektedir.

Deyimlerin kalıplaşmış sözler olduğu konusunda Bahadınlı'nın (1992:11-12) düşünceleri de şu şekildedir: "Deyimler, kökleşmiş, kalıplaşmış oldukları için kullanırken bozmamak gerekir. 'Akla karayı seçmek' deyimi, 'akı karayı seçmek'

biçimine sokulursa yanlış olur. ‘Akla karayı seçmek’, çok zahmet çekmek anlamındadır. ‘Akı karayı seçmek’ ise, uyanıklığı, bilgililiği anlatır.”

Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere, deyimi oluşturan sözcüklerde yapılacak küçük bir değişiklik, anlamı da tamamen değiştirebilmektedir.

Örneğin; Aklını başına al, yoksa bu içki seni öldürecek.” tümcesinden anlaşılacağı üzere “Aklını başına almak” ‘mantıksız, ölçüsüz davranışlarda bulunmaktan kendini kurtararak akıllıca bir yola girmek.’ anlamına gelmektedir. Buna karşın “Aklını başından almak”deyimi ise, ‘çok şaşırtmak, düşünemeyecek duruma getirmek.’ anlamını taşımaktadır. “Açık saçık” deyimi ‘müstehcen, edebe aykırı’ anlamına gelmekte iken, “açık seçik” deyimi ise ‘çok açık, net’ anlamına gelmektedir.

Yukarıda deyimi oluşturan sözcüklerde yapılan küçük bir değişiklik anlamı tamamen değiştirebildiği ifade edilmesine karşın, Aksoy (1988:38), “Türkçede kullanılan deyimlerin çoğu “-mak/-mek” mastar halindeki deyimlerden oluştuğunu, bu deyimlerin tümce yapısı ve ana sözcükler değişmemek üzere ad çekim, kip ve kişi ekleri gibi çeşitli çekim eklerini alabildiğini” belirtmektedir.

Örneğin, “ağız burun dağıtmak” deyimi, “ağzı burnu dağılmış”, “ağzını burnunu dağıtacaklar” gibi farklı kip veya kişi ekleri ile karşımıza çıkabilir. Ayrıca “Ağzı burnu fena dağılmış” örneğinde görüldüğü üzere deyimi oluşturan sözcüklerin arasına başka sözcükler de getirilebilmektedir.

Deyimlerdeki sözcükler, akıcı, etkin bir anlatım için genellikle kendi anlamları dışında kullanılır ve anlam aktarımları olmaktadır. Örneğin, “Burnundan kıl aldırmamak”, ‘çok gururlu olmak, kendine laf söyletmemek, inatçı olmak’ anlamına gelen bir deyimdir. Deyim “burun”, “kıl”, “aldırmamak” sözcüklerinden oluşmaktadır;

deyimin anlamına baktığımızda sözcüklerin gerçek anlamları ile hiçbir ilgisi olmadığı görülmektedir.

Deyimler az sözcükle çok fazla anlam aktarmak için kullanılan ifadelerdir. Aksoy (1989:47) bu konudaki düşüncesini "Bir küçük söz dağarcığına koca bir âlem sığdırılmıştır." şeklinde belirtmektedir.

Bununla birlikte, Hatiboğlu (1972:195) da deyimlerin en az iki sözcükten oluştuğu ile ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmaktadır: "Deyimler en az iki, en çok yedi sekiz sözcük ile kurulur. Çok uzun deyimler çok defa deyim olmaktan çıkmış, bozulmuştur. Bir tek sözcük ise deyim olamaz. Bir sözcüğün anlamı gerçek anlamından kaymışsa, o sözcük mecaz anlamında kullanılıyor veya sözcüğün birçok anlamı var demektir. Çünkü tek bir sözcüğün pek çok gerçek veya mecaz anlamı olabilir".

Hatiboğlu (1964:468) Atasözleri ve Deyimler adlı çalışmasında atasözlerinin bir yargı (hüküm) taşıdıklarından tümce halinde olduklarını; deyimlerin ise en az iki sözcükten kurulduğunu, bazen tümce halinde bazen de tümce kurmadan bir başka tümce içinde kullanılan bir kalıp şeklinde olduklarını ifade etmektedir.

Tanımlanması, açıklanması zor duygu ve düşünceler; yani anlatılmak istenenler kısa ve çarpıcı biçimde deyimler aracılığı ile kolayca dile getirilmektedir. Örneğin; parası çok, varlıklı, sözü geçer, ödeme gücü yüksek kişi için "ensesi kalın" deyimi kullanarak anlatmak istediğimiz düşünce, duygu veya kavram daha kısa ve etkili bir şekilde ifade edilebilmektedir.

Deyimler bir kavramı veya durumu karşılar; ders veya nasihat vermez. Yol gösterici ve öğüt verici özellikleri yoktur. Örneği, "Önüne konan yemeklere burun kıvırıp sofradan kalktı." tümcesindeki "burun kıvırmak" deyimi, 'önem ve değer

vermemek, küçümsemek, beğenmemek' anlamına gelmektedir ve 'beğenmeme' durumunu karşılamaktadır. Herhangi bir ders verme amacı taşımamaktadır.

"Damlaya damlaya göl olur", "işleyen demir ışıldar" tümceleri atasözüdür, çünkü her biri genel bir kuraldır, denenmiştir, her zaman uygulanmak üzere ortaya konmuş bir düsturdur. Oysa "burnundan fitil fitil getirmek", "tepesi atmak" deyimdir. Çünkü hiçbiri genel kural olarak söylenememektedir.

I.3. TÜRKÇE DEYİMLERİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Türkçe deyimlerin yapıları ile ilgili yapılan birçok sınıflandırma bulunmaktadır. Bu çalışmada, Aksoy (1995) ve Karahan (1999)'ın sınıflandırmaları incelenerek deyimler yapılarına göre sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Deyimler yapısal olarak incelendiğinde, sözcüköbeği ve tümce şeklinde yapılandıkları görülmektedir. Aksoy (1995:43), deyimlerin yapılarını tümce ya da tümce olmayan sözcük öbeği olarak sınıflandırmaktadır. Karahan (1999) ise deyim yapılarını sözcük grubu ve tümce biçimindeki deyimlerşeklinde sınıflandırmıştır.

Sözcük öbeği durumunda olan deyimlerin sınıflandırılamayacak kadar çok değişik biçimlerde oluştuklarına değinen Aksoy (1995:43-44), Karahan (1999)'ın deyim sınıflandırmalarından yola çıkılarak sözcük öbeği durumundaki deyimler aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

I.3.1. Sözcük Türüne Göre Deyimler

I.3.1.1. Ad Deyimleri

Adlar deyimlerde sıkça görülmektedir. Ad tamlaması veya ‘tamlanan + ad’ şeklinde yapılmaktadır.

Aksoy (1995:43), ad deyimlerini ‘ad tamlaması’ ve ‘tamlanan + ad’ şeklinde oluşturulan deyimler olarak 2 ayrı sınıflandırmakta, ad tamlaması ile yapılan deyimleri “belirtili veya belirtisiz isim tamlaması biçiminde yapılan deyimler” olarak açıklamakta, tamlanan + ad biçiminde yapılan deyimleri ‘ilk sözcüğü bir tamlamanın tamlayanı olan, ikinci sözcüğü ad olan deyim yapıları’ şeklinde tanımlamaktadır.

Karahan (1999) ise, iki ayrı şekilde sınıflandırmamakta ve ad deyimleri olarak sadece ad tamlaması ile oluşturulan deyimleri ele almaktadır. Karahan (1999:13) ad tamlaması ile yapılan deyimleri, “bir ad unsurunun, iyelik sistemi içinde bir başka ad unsuruyla kurduğu sözcük grubu” şeklinde açıklamaktadır.

Babasının oğlu, kaçın kurası, ayak takımı, işin başı, an meselesi, meydan dayağı gibi örnekler isim tamlaması biçimindeki deyimlere bu deyim grubuna girmektedir.

I.3.1.2. Önad Deyimleri

Önad deyimleri, Aksoy (1995) ve Karahan (1999) tarafından, ilk veya ikinci sözcüğün önad olmasına göre farklı gruplara ayrılmıştır.

I.3.1.2.1. Önad tamlaması yapısında olan deyimler

Aksoy (1995:43) önad tamlaması biçiminde oluşan deyimleri ‘nitelik veya durum belirten sözcük öbeklerinin kalıplaşmasıyla oluşan deyimler’ olarak tanımlarken, Karahan (1999:24) ‘bir adın, bir önad ile nitelendiği veya belirtildiği sözcük grubu’ şeklinde tanımlamaktadır. Boş yere, bir avuç, kuru kalabalık, tek başına, ölü mevsim, kara çalı gibi deyimler önad tamlaması biçiminde oluşmuş örneklerdir.

I.3.1.2.2. Ad + önad yapısında olan deyimler

Bu grupta ele alınan deyimler, ‘ad + önad’, ve ‘tamlanan + önad’ şeklinde iki farklı yapıda bulunmaktadır. Örneğin, cana yakın, kuş beyinli, eli çabuk, arada bir, karnı geniş gibi deyimler ad + önad deyimlerine örnek olurken; burnu büyük, eli ağır, kulağı delik, sütü bozuk, yüzü gülmez gibi deyimler tamlanan + önad deyimlerine örnektir.

Aksoy (1995:43), ‘tamlanan + önad’ olarak tanımladığı deyimlere ‘yüzü gülmez’ gibi önad-eylem sözcüklerle yapılan deyimleri de dahil ederken; Karahan (1999:18) bu şekilde yapılan deyimleri ‘önad-eylem biçimindeki deyimler’ olarak ifade etmektedir. Örneğin, mürekkep yalamış, su katılmamış, boyu devrilesi gibi deyimler bu grupta ele alınmaktadır.

Yine, Aksoy (1995:43)’un ad + önad olarak ele aldığı deyimleri, Karahan (1999:40) ‘isnat grubu’ olarak nitelemektedir. Başı yumuşak, baldırı çıplak, dili uzun, gözü kapalı gibi deyimler ad + önad şeklinde yapılan deyimler olup, aynı zamanda biri diğerine dayandırılmaktadır.

I.3.1.2.3. Önad + önad yapısında olan deyimler

Deyimi oluşturan iki sözcüğün de önad olduğu deyimlerdir. Aksoy (1995:44) bu yapıda olan deyimleri ‘tamlayan ve tamlanının ek alabildiği iki önaddan oluşan deyimler’ şeklinde tanımlamaktadır. Acı soğuk, yarı yarıya, alı al, moru mor, kırık dökük gibi deyimler bu gruba örnektir.

I.3.1.3. Eylem Deyimleri

Eylem deyimleri, eylemlerle birlikte kullanılan sözcük türlerine göre çeşitli gruplara ayrılmaktadır.

I.3.1.3.1. Ad + eylem yapısında olan deyimler

Bir eylem ve ona bağlı olan addan oluşan deyimlerdir. Karahan (1999:24) ad + eylem yapısıyla kurulan sözcük grubu’ şeklinde ifade etmektedir.

Tepeden inme, baştan savma gibi deyimler bu gruba örnek olarak verilebilmektedir.

I.3.1.3.2. Bağeylem yapısında olan deyimler

Karahan (1999:23), bağeylem yapısında olan deyimleri, ‘bir bağeylem ile bu bağeyleme bağlı unsur veya unsurlardan kurulan sözcük grubu’ olarak tanımlamaktadır. Bağeylem, eylemlere ‘-ip,-arak,-madan,-maksızın,-dıkça,-ınca,-alı, -ken’ eklerinin eklenmesiyle ortaya çıkan sözcüklerdir.

Örnek: Laf olsun diye, suya sabuna dokunmadan, göz göre göre

I.3.1.3.3. Kurallı birleşik eylem yapısındaki deyimler

Birleşik eylem yapısında olan deyimlerdir. Karahan(1999: 36), bu grupta yer alan deyimleri ‘bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan sözcükler topluluğu’ olarak ifade etmektedir.

Örnek: Göz yummak; gönlünü almak, burnundan getirmek

I.3.1.3.4. İki eylemden oluşan deyimler

Tamlayanın da tamlananın da eylem olduğu deyim yapılarıdır. Girdisi çıktısı, oldu bitti, gel gelelim, oldu olacak, bilir bilmez gibi deyimler iki eylemden oluşan deyimlerdir.

I.3.1.4. İlgeç Deyimleri

Karahan (1999:28), ilgeç deyimlerinin ‘bir isim unsuru ile bir çekim ilgecinden kurulan sözcük grubu’ olduğunu belirtmektedir. Tozoğlu (2009: 645), çalışmasında tespit ettiği deyimlerde en çok “gibi” edatıyla kurulmuş deyimlere rastlandığını ifade etmektedir. Örneğin, damdan düşer gibi, dağ gibi, evliya gibi deyimler bu gruba dahildir.

Kadar, ile, göre ilgeçleri ile kurulmuş deyimler de oldukça fazladır. Örnek: Dişine göre, can havli ile, el kadar, yerden göğe kadar.

İlgeç grubuyla kalıplaşmış eylemli deyimlerde bulunmaktadır. Hızır gibi yetişmek, buz gibi soğumak, kendi ayağı ile gelmek gibi deyimler, ilgeçler ile kalıplaşmış deyimlerdir.

I.3.1.5. Bağlaç Deyimleri

Karahan (1999:28) bağlaç deyimlerini ‘bağlaçlar ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği sözcük grubu’ olarak tanımlamaktadır. Ha bugün ha yarın; evvel ve âhir; ya herro ya merro gibi deyimler, bağlaç deyimlerine örnek olarak verilmektedir.

I.3.2. Tümce Yapısındaki Deyimler

Tümce biçimindeki deyimler yargı bildirir. Tümce biçimindeki deyimler tümce türlerinin ana başlıklarına göre incelenmiştir.

I.3.2.1 Tam Tümce Biçimindeki Deyimler

Tam tümce biçimindeki deyimler basit, bileşik, sıralı ve bağlı tümce olarak değerlendirilmiştir.

I.3.2.1.1.Basit TümceYapısındaki Deyimler

Karahan (1999:61) yapısında isim veya eylem cinsinden tek yüklem bulunan tümcenin basit tümce olduğunu belirtmektedir. Bu şekilde, tek yüklem ile oluşmuş deyimler basit tümce yapısındaki deyimlerdir.

Örneğin, gözün aydın, burnundan kıl aldırmamak, başınız sağ olsun, gözünü seveyim gibi deyimler basit tümce yapısındaki deyimlerdir.

I.3.2.1.2. Bileşik Tümce Yapısındaki Deyimler

Birleşik tümce, bir ana tümce ve tümcenin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı tümce ile kururlur. Karahan (1999:61), Türkçede iki tip birleşik tümcenin olduğunu, bunların "şartlı birleşik tümce" ve "iç içe birleşik tümce" olduğunu belirtmektedir. Bileşik tümce yapısındaki deyimler bir veya daha fazla yardımcı tümce ile yapılan deyimlerdir.

Ne hâli varsa görsün, ne pahasına olursa olsun gibi tümceler bileşik tümce yapısındaki deyimlere örnektir.

I.3.2.1.3. Sıralı Tümce Yapısındaki Deyimler

Tek başına yargı bildiren tümcelerin bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla meydana gelen tümceler topluluğudur. Sıralı tümceler, iki veya daha fazla tümce ile kurulur. Tümceler, birbirinden virgül veya noktalı virgülle ayrılır. Tümcelerin her bir yapı ve anlam bakımından farklı niteliklere sahip olabilir. Aralarındaki anlamla ilişkisi, ortak tümce unsurları, ortak kip ve şahıs ekleri ile pekiştirilir (Karahan, 1999: 66).

Örneğin, eski tas eski hamam; ayranı yok içmeye atla gider gezmeye; el ermez, göz görmez; yer demir gök bakır gibi deyimler sıralı tümce yapısındaki deyimlerdir.

I.3.2.1.4. Bağlı Tümce Yapısındaki Deyimler

Karahan (1999:64), bağlı tümce yapısını, 'bağlama ilgeçleriyle (bağlaçlarla) birbirine bağlanmış tümceler topluluğu' olarak tanımlamaktadır. Bağlaçlar ile yapılan deyimler, bağlı tümce yapısındaki deyimler olarak nitelendirilmektedir. Bu tümceler "ki"

veya diğer bağlaçlar ile kurulmaktadır. Bir varmış bir yokmuş; ne var ne yok; ne olur ne olmaz; yeter de artar gibi deyimler, bağlı tümce yapısında olan deyimlerdir.

I.3.2.2. Yüklemine Göre Tümce Yapısındaki Deyimler

Yüklemin türüne göre iki çeşit tümce yapısında deyim vardır.

I.3.2.2.1. İsim Tümcesi Olan Deyimler

Yüklemi ekeylem ile çekimlenmiş bir isim veya isim grubu olan tümcelerle yapılan deyimlerdir. Karahan (1999:64) en çok kullanılan isim tümcesinin, ‘var’ ve ‘yok’ ekeylemi ile yapılan tümceler olduğunu belirtmektedir. Yağma yok; yarından tezi yok; dünya varmış gibi deyimler, isim tümcesi olan deyimlerdir.

I.3.2.2.2. EylemTümcesi Olan Deyimler

Karahan (1999: 64), eylem tümcelerini, yüklemi çekimli bir eylem veya eylem grubu olan tümceler olarak ifade etmektedir. Her türlü iş, oluş, hareket ifadeler, eylem tümceleri ile karşılanmaktadır. Bu sebeple eylem tümceleri, isim tümcelerine göre daha fazla kullanılmaktadır. Örneğin, gözünü seveyim; burnundan getirmek; ayranı yok içmeye atla gider gezmeye; el ermez, göz görmez gibi deyimler, eylem tümcesi olan deyim örnekleridir.

I.3.2.2.3. Eksiltili Tümce Niteliğindeki Deyimler

Yüklemi olmayan, kalıplaşmış tümceler şeklinde yapılan deyimlere eksiltili tümce niteliğindeki deyim denilmektedir. Kana kan, dişe diş; darısı başına; Allah bana ben de sana gibi deyimler, eksiltili tümce niteliğindeki deyimlere örnektir.

I.4. TÜRKÇE DEYİMLERİN ANLAMSAL ÖZELLİKLERİ

Duygu ve düşünceleri daha hoş ve etkili sunan deyimlerin çoğunluğunun benzetme ve söz sanatları ile süslendiği görülmektedir. Bu bölümde, deyimlerin anlamsal özellikleri, söz sanatlarına göre sınıflandırılarak açıklanacaktır.

I.4.1. Deyim Aktarması Şeklinde Yapılan Deyimler

Deyim aktarması şeklinde yapılan deyimler, duygu ve düşünceleri daha etkili kılmak için bir sözcüğün başka bir sözcük yerine kullanılmasıdır. İnsana has özelliklerin doğaya ait bir varlığa benzetilmesi ya da doğaya has bir kavramın da insana aktarılması, benzetilmesidir. Aksan (2003:183) Bu tür aktarmaların en çok insanoğlunun kendine en yakın bulduğu vücuduyla ilgili kavramlarda görüldüğünü belirtmektedir. İnsana ait baş, kulak, burun, göz gibi organların doğadaki bazı kavramları karşılayacak şekilde kullanılmaktadır. Yine bir duyuya ait olan kavramların başka duyular ile birlikte kullanılmasıdır. İnatçı kişi için "keçi" ifadesinin kullanılması; küçük ceylanım tümcesinde çocuğum, kızım gibi sözcükler yerine ceylan sözcüğü kullanılması ya da sert çocuk, çekmece gözü ifadeleri ruhunda fırtına kopmak, deyim aktarmasına örnek olarak verilebilir.

I.4.2. Ad Aktarması ile Yapılan Deyimler

Aksan, (2003:188) Ad Aktarmasını, "bir kavram, kendi kullanılmadan, ilgili başka bir kavramla, başka bir göstergeyle dile getirilmesi" diye ifade etmektedir. Deyim aktarması bir benzerliğe, adaktarması ise bir ilgiye, bir ilişkiye dayanılarak yapılan aktarmalardır. Ölmek yerine gözlerini yummak, yardım etmek yerine el uzatmak ad aktarmasına örnek olarak verilebilir.

I.4.3. Benzetme ile Yapılan Deyimler

Aksan (2003:187) benzetmeyi "insanoğlunun anlatıma güç verme amacıyla, birtakım nesneler, kavramlar arasında gördüğü yakınlıklardan, benzerliklerden yararlanarak bunlardan birini anlatırken ötekini de anması eğilimi" şeklinde açıklamaktadır. Benzetme ile yapılan deyimler, zayıf olan bir varlığı, güçlü olan bir varlığa herhangi bir yönüyle benzeterek ortaya çıkan deyimlerdir. Benzetme yapılırken "gibi" ilgeci sıklıkla kullanılmaktadır. Bir varlığı, canlıyı her ne olursa olsun koruyup, gözetmek dikkat anlamına gelen "gözü gibi bakmak" deyimi; ince zarif fiziksel özelliklere sahip kişi için "kalem gibi"; cesur korkusuz kişi için "aslan gibi"; suçluluk duygusu içinde olan kişi için "süt dökmüş kedi gibi" benzetmeye örnekler verilebilir.

I.4.4.Telmih ile Yapılan Deyimler

Dilçin (2000:461)'e göre telmih, "söz arasında herkesçe bilinen geçmişteki bir olaya, ünlü bir kişiye, bir inanca ya da atasözüne işaret etmek, onu anımsatmak"tır. Telmihte çağrıştırılan olay, durum veya kişi hakkında bilgiye sahip olunması gerekmektedir.

Örneğin “Mürekkep yalamış” deyimi telmih ile yapılmış bir deyimdir. Bu deyim matbaadan önce el yazması kitapların sayfaları hazırlanırken, pürüzleri kaybolsun ve kalemin kayganlığı sağlansın diye parşömenlerin üzeri ahar denilen bir tür sıvı ile cilalanır ve mühürlenirmiş. Eski zamanların hattatları bir hata yaptıklarında onu silmek için serçe parmaklarının ucunu ağızlarında ıslatıp hatanın üzerine sürerler, böylece zemindeki ahar dağılır ve hata da kendiliğinden kaybolurmuş. Bütün bir tümcenin silinmesi gerektiğinde aynı işlemi tekrarlamak gerekir, bu yüzden de hattatın serçe parmağına gelen mürekkep, ister istemez diline geçer ve hattat da mürekkebi yalamış olurmuş. Geçmişte insanlar okuma yazma bilenlerin pek az olduğu dönemde azıcık da olsa mürekkep yalamış olmayı, toplum içinde saygı alâmeti olarak alırlarmış.

I.4.5. Kinaye ile Yapılan Deyimler

Dilçin (2000:416), kinayeyi şu şekilde açıklamaktadır: “Bir sözcüğü ya da sözü gerçek anlamının dışında benzetme amacı gütmeden ve engelleyici ipucu (sözcüğün kendi anlamında kullanılmasının imkânsız olması) olmaksızın mecazlı anlamda kullanılmadır. Başka bir deyişle gerçeği mecaz yoluyla dolaylı olarak anlatmaktır. Sözün gerçek anlamından bir sonuç çıksa da, asıl geçerli olan mecazlı anlamıdır.” Ağzı süt kokmak, aslan kesilmek, ocak söndürmek, hamama giren terler deyimleri, kinaye ile yapılan deyimlere örnektir.

I.4.6.Mübalağa ile Yapılan Deyimler

Abartma sanat olarak da bilinen mübalağa, bir ifadeye güçlü anlam katmak için, olduğundan fazla veya az gösterme biçiminde yapılmaktadır. Dilçin (2000: 447), mübalağayı, ‘bir sözün etkisini güçlendirmek amacıyla bir şeyi ya olamayacağı bir

biçimde anlatmak ya da olduğundan pek çok ve pek az göstermektir' şeklinde tanımlamaktadır. Mübalağalar mantık dışı da olabilmektedir. Bu söz sanatı deyimlerde buna sıkça kullanılmaktadır. Örneğin, ağzı kulaklarına varmak, şeytana külahı ters giydirmek, yer yarılıp içine girmek gibi deyimler, mübalağa ile yapılmaktadır.

II. BÖLÜM

II. JAPONCADA DEYİMLER

II.1. JAPONCA DEYİMLERE GENEL BAKIŞ

Japoncada deyim kavramı 慣用句 *kanyōku*, 慣用表現 *kanyōhyōgen*, イディオム *idiomu* gibi sözcüklerle karşılanmaktadır.

Her dilde olduğu gibi Japoncada deyimler bakımından zengindir ve günlük hayatta çok sık kullanılmaktadır. Deyimlerin ne anlama geldiğini ve nerede kullanılacağını anlamak, sadece dil araştırmaları için değil, aynı zamanda kültürlerarası anlayış için de vazgeçilmezdir.

Bu bölümde, öncelikle Japoncada deyimin nasıl tanımlandığı, sözlük ve literatür çalışması ile ortaya konulduktan sonra, Japonca deyimlerin sınıflandırmaları, biçim ve anlam özellikleri üzerine incelemeler yapılacaktır.

II.1.1. Japonca Sözlüklerde "Deyim" Tanımları

Japon araştırmacıların görüş ve tanımlarına bakıldığında deyim, oluşumları uzun yıllar öncesine dayanan, toplum tarafından benimsenmiş, iki veya daha fazla sözcüğün biraraya gelerek söz öbeği oluşturması ve bu söz öbeğini oluşturan, genellikle sözcükleri nasıl anlamlarının dışında kullanılan ifadelerdir.

Britanica Uluslararası Ansiklopedisi ブリタニカ国際大百科事典　小項目辞典[8] *Britanika Kokusai Daihyakka Jiten Shoukoumoku Jiten* deyimi deyimi,"her dilin kendine özgü anlatım biçimleri bulunmakta olup bu ifadeler o dilde benimsenmiş, çoğu zaman dilbilgisel ve gerçek anlamından farklı anlama sahip olan; özellikle iki veya daha fazla sözcükten oluşan kalıplaşmış söz öbekleridir." şeklinde tanımlamaktadır. Örneğin 気が付く *ki ga tsuku* deyimini incelediğimizde, 気 *ki* sözcüğü "ruh, enerji, his" anlamında ve 付く *tsuku* sözcüğü ise "saplamak, takmak" anlamındadır. Bu iki sözcük bir araya geldiğinde "dikkatini çekmek" anlamına gelmektedir. Bu deyimdeki sözcükler gerçek anlamlarında kullanıldığı için Japonca anadil konuşucuları, bu deyimi kolaylıkla anlayabilmektedir. Öte yandan sözcük anlamı "kemiği kırmak" olan 骨を折る "*hone wo oru*" deyiminin ifade ettiği anlam, gerçek anlamından çok uzak olduğundan sözcüklerin anlamından deyimin neyi ifade ettiği anlaşılamamaktadır. Bu deyim mecaz anlam taşımakta olup "bir sorunu çözmekte güçlük çekmek zorlanmak, zahmet, çaba sarfetmek" anlamında kullanılmaktadır. Örneklerde görüldüğü üzere deyimler, gerçek anlamında veya gerçek anlamından bağımsız olarak kullanılan söz öbekleridir.

日本文法辞典 *Nihongo Bunpō Jiten* (1981) deyimi, "iki veya daha fazla sözcük ve / veya ilgecin bir araya gelmesiyle oluşan sözcük dizisinin, kendisini oluşturan sözcüklerin anlamından bağımsız özel bir anlam ifade etmesi" olarak açıklamaktadır.

学研国語大辞典 *Gakken Kokugo Daijiten* (1978) sözlüğü ise deyimi "iki veya daha fazla sözcüğün kalıplaşmış bir şekilde kullanılagelmesi ve bu kalıbın belirli bir özel anlamı ifade etmesidir." şeklinde tanımlamaktadır.

[8] *Britanica Kokusai Daihyakka Jiten Shoukoumoku Jiten* ブリタニカ国際大百科事典　小項目辞典 https://kotobank.jp/word/%E6%85%A3%E7%94%A8%E5%8F%A5-49719 e.t: 07.05.2015

用例でわかる慣用句辞典 *Yōrei de Wakaru Kanyōku Jiten* (2007: Önsöz) deyimi, "ikiden fazla sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan, gerçek anlamlarını yitirerek yeni bir anlamı ifade eden sözcük öbekleri" şeklinde tanımlamaktadır.

精選国語辞典 *Seisen Kokugo Jiten* (1994) ise deyimi "iki veya daha fazla sözcüğün birleşmesinden meydana gelen ve özel bir anlama sahip kalıplaşmış ifadeler" şeklinde tanımlamaktadır.

広辞苑第 6 版 *Kōjien Dairokuhan* (2008), deyimi, "iki veya daha fazla sözcükten oluşan ve kendisini oluşturan sözcüklerin her birinin anlamından deyimin anlamının çıkarılamadığı kalıplaşmış ifadeler" olarak tanımlamaktadır.

日本語慣用句辞典 *Nihongo Kanyōku Jiten* (2005) deyimi, "iki veya daha fazla sözcüğün bir araya gelmesiyle meydana gelen, kalıplaşmış ve mecaz anlama sahip sözcük öbekleri olup toplumsal ve tarihsel öğüt verme amacı taşıyan özdeyiş ve atasözlerinden farklıdır" şeklinde ifade etmektedir.

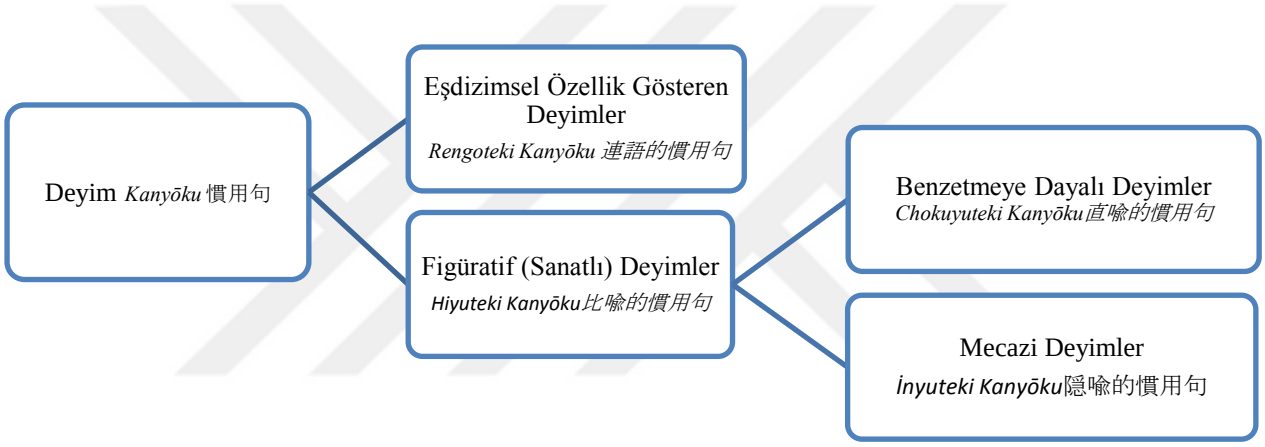
Varoğlu (2016:2) 現代言語学辞典 *Gendai Gengogaku Jiten* (1988: 288)'de deyimin tanımının "İkiden fazla sözcükten oluşan; yapısı sabit olan, tamamı tek bir sözcük görevi üstlenen, bütününün anlamı tek tek sözcüklerin anlamından çıkarılamayan mecaz ve üstü kapalı bir anlama sahip, bir dil ve lehçedeki özel ifadelerdir." şeklinde aktarmaktadır.

II.1.2. Japonca Üzerine Yapılan Araştırmalarda "Deyim" Tanımları

Deyimlerin Anlamı ve Kullanımı 慣用句の意味と用法 *Kanyōku no Imi to Yōhō* adlı kitabın yazarı ve Japonca deyimler ile ilgili birçok araştırması bulunan Miyaji

(1985: 238) deyimi, “iki ya da daha fazla sözcüğün bir araya gelmesi ile oluşan kalıplaşmış ve bütün olarak belirli bir anlam taşıyan ifadeler” şeklinde tanımlamaktadır.

Miyaji (1985: 63), deyimleri kendi içerisinde Eşdizimsel Özellik Gösteren Deyimler 連語的慣用句 *Rengoteki Kanyōku* ve Figüratif (Sanatlı) Deyimler 比喩的慣用句 *Hiyuteki Kanyōku* şeklinde 2 başlık altında sınıflandırmaktadır. Figüratif deyimleri de yine 2’ye ayırmaktadır: Benzetmeye Dayalı Deyimler *直喩的慣用句 Chokuyuteki Kanyōku* ve Mecazi Deyimler 隠喩的慣用句[9] *İnyuteki Kanyōku.*



Tablo-1: Miyaji’nin Deyim Tablosu (Miyaji, 1982:238)

Varoğlu (2016) Kunihiro’nun görüşüne yer verdiği çalışmasında deyim tanımını “İki ya da daha fazla sözcüğün bir arada kalıplaşmış olarak kullanılması ile meydana gelen; bütünsel anlamın, yapıyı oluşturan sözcüklerin anlamından tahmin edilemediği birimler” şeklinde aktarmaktadır.

Oyunzul’un (2014) aktardığı üzere Tanaka (2002a:6) deyimi; “Söz öbeğinin oluştuğu sözcüklerin doğrudan tahmin edilen anlamı yani gerçek anlamından az çok

[9] Farzaneh Moradi (2014) Farsça ve Japonca’da Vücut Bölümleri ile Oluşmuş Deyimlerin (göz,el, ağız, vücut) Karşılaştırılması 身体語彙を含む日本語の慣用句の分析：ペルシア語との対照を通して「目「手」「口」「身」を用いた表現を中心に

farklılık gösteren anlamın tümcenin tümünde görülmesidir. Dahası bu oluşan söz öbeği ve anlam kalıplaşmıştır" şeklinde tarif etmektedir.

Yine Varoğlu (2016) çalışmasında Momiyama (1997: 30)'nın deyim ile ilgili görüşünün "sayısız sözcüğün bir arada kalıplaşmış olarak kullanımı ile oluşan; bütünsel anlamına, yapıyı oluşturan her bir sözcüğün tek başına sahip olduğu anlamdan ulaşılamayan öğeler" şeklinde olduğu görülmektedir.

Fang (2013) çalışmasında, günlük hayatta çok sık kullanılan, yaşayan canlı ifadeler olan deyimlerin, en az iki sözcükten oluştuğunu barındırdığı herbir sözcüğe bakılarak anlamının tespit edilemeyen, bir bütün olarak anlam ifade eden yapılar olduğunu belirtmektedir.

II.2. JAPONCA DEYİMLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Deyimleri ele alırken deyim tanımı büyük bir önem taşımaktadır. Türkçede olduğu gibi Japoncada da deyimler çok sık kullanılmasına rağmen deyim tanımı da araştırmacılara ve sözlüklere göre çeşitlilik göstermektedir. Ancak deyimlerin iki veya daha fazla sözcüğün birleşmesi ile ortaya çıkan kalıplaşmış ifadeler olması, anlatıma çekicilik katması, anlamları bir bütün olarak özel bir anlam ifade ettiği konusunda görüş birliği bulunmaktadır.

Farzaneh (2014:32), deyimlerle ilgili anahtar sözcüklerin "kalıplaşmış" ve "birbiriyle ilintili sözcükler" olduğundan bahsetmekte ve "kalıplaşmış" ifadesinin, iki veya daha fazla sözcüğün birbiriyle bağlanarak; ayrılamaz hale geldiğini belirtmektedir. "Birbiriyle ilintili sözcükler" ifadesinin ise birbirinden bağımsız sözcüklerin bir araya gelerek, konuşma ve yazı dilinde zaman içerisinde birbirlerine bağlı hale gelen sözcükler şeklinde açıklamaktadır. Farzaneh (2014:32) ayrıca deyimlerin, kendisini

oluşturan sözcüklerin her birinin anlamından farklı bir anlam ifade ettiğini; kalıplaşmış ifade olarak ayrı bir anlama geldiğini; genellikle de sözcüklerin anlamından deyimin anlamının tahmin edilemediğini belirtmektedir. Örneğin; 手の裏を返す *Te no ura wo kaesu* deyiminin sözcük anlamı "elin tersini değiştirmek" şeklinde çevirilirken, deyim anlamı ise sözcük anlamından çok farklı olarak, "çok hızlı tutum değiştirmek" anlamını ifade etmektedir. Deyim anlamına bakıldığında Türkçedeki "sağı solu belli olmamak" deyimiyle benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Yukarıda belirtilen açıklamalar ışığında deyimlerin çoğu zaman kendisini oluşturan sözcüklerin anlamından farklı bir anlam ifade ettiği, mecaz anlam içeren söz öbekleri olduğu söylenebilmektedir. Anlamları sabit olup, sözcüklerin yerleri değiştirilememektedir veya deyimi oluşturan sözcükle aynı anlama gelen başka bir sözcükle kullanılamamaktadır. Örneğin; "bir kıyafeti ilk defa giymek" anlamında kullanılan"手を通す *Te wo toosu* (elini geçirmek)" deyiminde, "el" sözcüğü yerine "dirsek" sözcüğü kullanılarak, "肘を通す *Hiji wo toosu* (Dirseğini geçirmek)" şeklinde ifade edilememektedir. Diğer bir ifadeyle kalıplaşmış ifade olan deyimi oluşturan sözcükler, yakın anlamlı sözcüklerle değiştirilememektedir. Ayrıca, "手を通す *Te wo toosu* (elini geçirmek)" deyiminde, 'el' ve 'geçirmek' sözcüklerinin temel anlamlarına bakılarak, bu deyimin karşıladığı "bir kıyafeti ilk defa giymek" mecaz anlamı çıkarılamamaktadır.

Deyimler, atasözlerinden farklı olarak öğretici dersler, nasihatler vermez, kesin yargı bildirmez. Örneğin; 'hemen pes eden, hiçbirşeye uzun süre katlanamayan' anlamına gelen 三日坊主 *Mikka bōzu* atasözünün sözcük anlamı "3 günlük Budist rahibi"dir. Budist rahibi olabilmek, uzun zaman ve çaba gerektirmektedir, bu nedenle bu atasözü, sabırsız ve hemen pes eden insanları ifade etmek için kullanılmaktadır.

II.3. JAPONCA DEYİMLERİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Deyimleri incelerken deyimler üzerine birçok kapsamlı araştırması bulunan Miyaji (1982)'nin deyimlerin yapısal özellikleri hakkındaki görüşlerinden yararlanılacak olup, deyimlerin herbir yapısal ve anlamsal özelliği örneklerle açıklanacaktır.

II.3.1. Sözcük Türüne Göre Deyimler

II.3.1.1. Ad Deyimleri

Ad deyimleri, iki adın bir araya gelmesiyle oluşan deyimlerdir ve yapısal bakımdan aşağıdaki gibi 4 yapıda ele alınmaktadır.

II.3.1.1.1. Ad+ad yapısı

Bu yapıda oluşturulmuş deyimler, birleşik sözcüklerle karıştırılmaktadır ve ikisi arasındaki fark söyleyişte bile açık ve net değildir.

Örnek-1: 瓜二つ (*Urifutatsu*)

Kavun+iki

Deyimin anlamı: tıpa tıp, birbirinin aynısı

Örnek-2: 十重二十重 (*Toehatae*)

On kat+ yirmi kat

Deyimin anlamı: Kat be kat

Örnek-3 : 口八丁手八丁(*Kuchihatchō te hatchō)*

Deyimin anlamı: Becerikli ve ağzı laf yapan

II.3.1.1.2. Ad+ ilgeç *ni* に+ Ad formu

Bu yapıda mecazi betimleme oldukça belirgindir. Bu deyimler, hem ‘atasözleri’ ile ilişkilidir hem de ‘ad +の no iyelik eki + ad yapısı’ ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle, durumu mecazi olarak ele alma noktasında, ‘ad +の no iyelik eki + ad yapısı’na benzemektedir.

Örnek-1 :青菜に塩 (*Aona ni shio)*

Yeşillik+ ilgeç+tuz

Deyimin anlamı: Üzgün ve moralsiz olmak. Deyimin sözcük anlamına bakıldığında "Yeşilliğe tuz koymak" olduğu görülmektedir. Yeşilliğe tuz atıldığında yeşilliğin yıpranması gibi insanın "üzgün ve moralsiz olması, yıpranması" arasında ilişki kurulmaktadır

Örnek-2: 寝耳に水 (*Nemimi nimizu*)

Uyuyan kulak+ilgeç+su

Deyimin anlamı: Şaşırmak, birdenbire pat diye.

Örnek 2’de verilen deyimin oluştuğu sözcüklerin anlamlarına bakıldığında "uyuyan kulağa su" olduğu görülmekte olup uyurken kulağa değecek su, insanın irkilmesine şaşırmasına neden olacaktır. Bu durumdaki duygu ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Örnek–3: 渡りに船 (*Watari ni fune*)

Geçmek+ilgeç+gemi

Deyimin anlamı, beklenmedik nimet, şans, hızır gibi yetişmektir. Deyimin oluştuğu sözcüklerin anlamlarına bakıldığında "geçmek için gemi" olduğu anlaşılmaktadır. Sudan boğulmadan geçme fırsatı veren bir geminin bulunmasından yaşanacak olumlu duygu ile ilişkilendirme bulunmaktadır.

II.3.1.1.3. Ad + *no* の iyelik eki + Ad yapısı

Bu yapı, ad deyimlerinin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. İyelik eki ile bağlanan ifadelerden tamlayan ve tamlanan arasındaki anlam ilişkisinin iki büyük sınıflandırmada ele alındığı kabul edilmektedir.

Birincisi, bileşenlerin çeşitli anlamlarından deyimlerin anlamlarının tahmin edilebildiği durumlardır.

Örnek–1: 水のあわ (*Mizu no awa*)

Su + iyelik eki + baloncuk

Örnek 1'de verilen deyimin oluştuğu sözcüğün anlamına bakıldığında "su baloncuğu, kabarcığı" anlamına gelen deyim, "bütün emeklerin bir anda hiç olması" anlamında kullanılmaktadır.

Örnek–2: 氷山の一角 (*Hyōzan no ikkaku*)

Buz dağı+ iyelik eki+bir köşesi

Deyimin anlamı: Buz dağının bir yüzü

İkinci örnek, bileşenlerin anlamlarından deyimin anlamının çıkarılamadığı ifadelerdir.

Örnek-3 : 袋のねずみ (*Fukuro no nezumi*)

Poşet + iyelik eki+ fare

Yukarıdaki örnekte verilen deyimin oluştuğu sözcüklerin anlamına bakıldığında “poşetin faresi” olan deyim “kaçacak delik bulamamak, kapana sıkışmak” anlamını içermektedir.

Örnek-4 : 後の祭り (*Ato no matsuri*)

Diğer+iyelik eki+ festival, bayram

後の祭り (*Ato no matsuri*) deyiminin oluştuğu sözcüklere bakıldığında "diğer sefere, bir dahaki bayrama" anlamını içermekte olup deyimin anlamı ise "artık çok geç, başka sefere" anlamında kullanılmaktadır.

Bazı deyimlerde, söz öbeğinin tamamının mecazi benzetmeye sahip olmadığı ifadeler, deyimden ziyade birleşik tümceler veya birleşik sözcükler olarak ifade edilebilmektedir.

Örnek-1 :心の友 (*Kokoro no tomo*)

Kalp+iyelik eki+arkadaş

Yukarıdaki örnekte verilen deyim “yakın arkadaş” anlamını içermektedir. Ancak deyimi oluşturan sözcüklerin anlamından deyim anlamı açıkça anlaşıldığı için bu ifadeler deyimden ziyade birleşik sözcük olarak nitelendirilmektedir.

II.3.1.1.4. Diğer Yapılar

Ad deyimlerine dahil olmakla birlikte, ad deyimlerinin yukarıda belirtilen yapılarından farklı olan deyim yapılarıdır. Bu yapılar içerisinde, belirteç tümcesi işlevi gören ad +カ *ka* + ad + カ *ka* şekli göze çarpmaktadır.

Örnek-1:一か八か (*İchikahachika)*

Deyimin anlamı: Ya hep ya hiç, ya batarsın ya çıkarsın.

Örnek-2 : 幸か不幸か (K*ō ka fu kō ka*)

Deyimin anlamı: İyi mi kötü mü bilinmez

Örnek-3: 一事が万事 (*İchiji ga banji*)

Örnek 3'de verilen deyimin anlamı: tek bir hareketten çıkarım yapmak.Tek bir örnek, her zaman ne olduğunu gösterir, bir vaka bile size her zaman ne olduğu hakkında bir fikir verir.Bir şeyin bir kısmına bakarsanız, diğer her şeyi tahmin edebilirsiniz.

II.3.1.2. Önad Deyimleri

Ad ve önaddan oluşan deyimlerdir. Önad deyimleri, eylem deyimleri ve ad deyimlerine göre daha az kullanılmaktadır. Aradaki ilgece göre önad deyimlerindeki ad ve önadların anlam ilişkisi değişmektedir. Sayısal olarak bakıldığında, **が *ga*** ilgecinin kullanıldığı deyimler en fazla olanlarıdır.

Örnek–1: 合わせる顔がない (*Awaseru kao ga nai*)

Karşılaşacak + yüz + ilgeç + yok

Yukarıdaki verilen önad ile oluşan deyim örneğinin, sözcük anlamı "insanların karşısına çıkacak yüzü olmamak" olan deyimi, temel anlamı ile aynı anlama sahip olup, Türkçede de aynı ifade ve anlamda kullanılmaktadır. Burada 'yok' ifadesi, Türkçede ad olarak nitelenirken, Japonca önad olarak ele alınmaktadır.

Örnek-2 : 肩身が狭い (*Katami ga semai*)

Omuzlar/vücut + ilgeç+ dar

Yukarıda verilen önad ile oluşmuş deyim örneğinin sözcük anlamı “omzu / vücutu dar” olan deyimin anlamı ise “utancından topluma veya insanlara bakacak yüzü olmamak”tır.

Örnek-3 : 面の皮が厚い (*T*sura *no kawa ga atsui*)

Yüz derisi+ilgeç+ kalın

面の皮が厚い (*T*sura *no kawa ga atsui*) deyiminin sözcük olarak anlamına bakıldığında “yüz derisi kalın” olduğu görülmektedir. Kişinin yüz derisi kalın olursa, ne kadar ayıplansa da yüzdeki renk değişikliği, kızarması veya ifadenin görülemeyeceği ile ilişklendirilmiş olup, deyimin anlamı ise ‘yüzsüz, küstah utanmaz’dır. Türkçede de utanmaz insanlar için “yüzünün astarı yok” deyimi kullanılmaktadır.

Örnek - 4 : 虫がいい (*Mushi ga ii)*

Böcek + ilgeç + iyi

Örnek 4’te verilen deyim, sözcük anlamı olarak ‘böceği iyi’ şeklinde çevrilirken, mecaz anlam olarak kendinden başkasını düşünmeyen, bencil insanları ifade etmektedir.

Önad deyimleri özne - yüklem ilişkisi biçiminde oluşturulmaktadır, Aşağıda görülen örneklerde olduğu gibi, anlamı güçlendirmek için が *ga* ilgecinin yerine も *mo* (dahi, de, da yardımcı ilgecinin) kullanıldığı önad deyimleri de bulunmaktadır.

Örnek - 5: 取りつく島もない (*Toritsuku shima mo nai*)

Tutunacak ada + bile + olumsuzluk eki

Yukarıda örnekte verilen deyimin, sözcük anlamına bakıldığında “tutunacak ada bile yok” olan bu deyim, “nezaketsiz, sert, kaba kişinin karşısındakine konuşma fırsatı

tanımaması" anlamını taşımaktadır. Denizde tekne fırtınaya yakalanıp sürüklenirken tutunacak, sığınacak bir kara parçası bulunamadığı durumdaki duygu ile kaba, sert kişinin karşısındakine konuşma fırsatı tanımaması durumunda hissedilen duygu ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Özne – yüklem ilişkisindeki deyimler dışında,と *to* ,とも *tomo,*に *ni,*にも *nimo,* も *mo,*も～も～*mo*～*mo*～ilgeçleri ile yapılan deyimler de bulunmaktadır.

Örnek–6:いつとなく (*İtsutonaku*)

Ne zaman+ ilgeç と *to*+ olumsuzluk eki

いつとなく deyimi "birara, bir anda, farketmeden" anlamını içermektedir. Gerçekleşecek olay ya da durum ile ilgili kesin bir zaman verilmese de bir zaman içerisinde gerçekleşeğini belirtmek için kullanılmaktadır.

Örnek–7: どこからともなく (*Doko kara tomonaku)*

Nereden+ ilgeç とも *tomo*+ olumsuzluk eki

Bu deyim "ne idüğü belirsiz, nereden geldiği bilinmeyen"anlamını içermektedir.

Örnek–8: 眼中にない (*Ganchû ni nai)*

Göz küresi içi + ilgeç に *ni*+yok

Örnek 8'de verilen deyimi oluşturan sözcüklerin anlamı "göz küremin içinde yok" iken deyim "gözünde olmamak, umrunda olmamak" anlamına gelmektedir. Türkçe de de aynı anlam ve ifadeye sahiptir.

Örnek–9: 心にもない *Kokoro ni mo nai*

Kalp+ ilgeç にも *nimo*+yok

Yukarıda verilen 心にもない *Kokoro ni mo nai* deyiminin sözcük anlamına baktığımızda anlamı "kalbimde yok" iken, deyim "değersiz, önemsiz" anlamınada kullanılmaktadır.

Örnek–10: 一言もない (*İchigon mo nai*)

Tek söz + ilgeç も *mo*+ yok

Deyimin oluştuğu sözcükleri "tek söz bile olmaz" olarak çevirebileceğimiz bu deyim, "bahanesi olamaz, affı olamaz" anlamını taşımaktadır.

Önad deyimlerinde kullanılan も *mo*veya も～も～*mo*～*mo*～ilgeçleri, niteleme önadlarındaki tamlayan – tamlanan yapısındadır. Bu deyimlerin dil bilgisel işlevi önadlarla aynı olup, niteleme belirteci işlevine de sahiptir.

Örnek–11: あいつは臆面もなくうそをつく

Aitsu wa okumen mo naku uso wo tsuku

O + yüz kızarması + bile + olumsuzluk eki + yalan + söylemek

TR: O, yüzü bile kızarmadan yalan söyler.

Yukarıdaki örnekte altı çizili olarak verilen deyim, も *mo* ilgeci ile kurulmuş ve tümce içerisinde belirteç görevi görmektedir. 'Yüzü bile kızarmadan' anlamında kullanılmaktadır.

Bu deyimler içerisinde, 'bir anda, fark edilmeden' anlamında kullanılan いつとなく *itsutonaku*, 'elinden ne geliyorsa yapmak' anlamında kullanılan 何くれとなく *nanikuretonaku* gibi, önad deyimi olmasına rağmen tümce içerisinde kullanım açısından niteleme belirteci şeklinde kalıplaşmış olanları da vardır.

Yine, kalıplaşmış bazı ifadeler birleşik önadlar veya birleşik belirteçler olarak sınıflandırılmaktadır.

Örnek–12: 拠所ない (*Yondokoro nai*)

Dayanak +yeri +yok

Yukarıdaki örnekte verilen deyimin oluşturan sözcükler "dayanak yeri yok" olarak çevrilmektedir. Deyim olarak "elde olmayan sebeplerle" anlamında kullanılmaktadır.

Örnek–13: 否応なしに (*İyaou nashi ni*)

Kötü+iyi+olmadan

Yukarıdaki örnekte verilen deyim, sözcük anlamı olarak 'iyi kötü olmadan' şeklinde sözcük anlamı olarak çevrilirken; mecazi olarak "sevsen de sevmesen de, mecburen, zorla" anlamını içermektedir.

Bazı ifadeler ise hem birleşik önad, hem de önad deyim olarak ifade edilebilmektedir.

Örnek–14: 薄気味（が）悪い (*Usukimi (ga) warui)*

Tedirgin/korkutucu duygu+ (ilgeç)+kötü

Deyimin anlamı: ürkütücü, korkutucu, esrarengiz

Örnek–15: 気持ち（が）いい (*Kimochi (ga) ii*)

Duygu/ruh/his+ (ilgeç)+iyi

Deyimin anlamı: kendini iyi hissetmek

Örnek–16: 木目（が）こまかい (*Kime (ga) komakai*)

Doku+ (ilgeç)+ayrıntı

Deyimin anlamı: Ayrıntıcı, titiz, dikkatli, özenli,

Yukarıda görülen deyimler hem kalıplaşmış birleşik önad olarak tanımlanmakta hem de deyim olarak ele alınabilmektedir.

Yine, önad deyimlerinin isim kısmında kafa, baş “頭 *atama*”; ağız, “口 *kuchi*”; el “手 *te*” gibi organ sözcüklerinin kullanımı çok olup önad/niteleme kısmında olumsuzluk veren “ない *nai*” ifadesinin kullanılması bu deyimlerin özelliklerindendir.

II.3.1.3. Eylem Deyimleri

Eylem deyimleri, deyimlerin içerisinde en fazla kullanılan tür olup ‘isim + ilgeç + eylem’ şeklinde oluşturulmaktadır. Bir bütün olarak tümce yapısı ve niteliği taşıyan deyimlerdir.

Danny-Hiroshi (2001:58)’nin çalışmasında aktardığı Miyaji’nin (1982) deyimlerin dilbilgisi özelliklerinin incelendiği çalışmasına ait aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Japonca deyimlerin çoğunluğunu isim+ilgeç + eylem biçiminde oluşmuş deyimler oluşturmaktadır.

Deyimin Biçimsel Çeşidi	Tespit edilen 1270 Deyim		Oran
İsim+İlgeç+Eylem	%63	İsim “o” “を”eylem İsim “ni” ”に” eylem İsim “ga” ”が” eylem İsim “de” “で”/”kara” “から” / “to” “と” eylem	%57 %20 %20 %3
İsim +İlgeç+Sıfat	%15	İsim “ga” ”が” sıfat	
İsim+İlgeç+İsim ve diğerleri	%22	İsim “no” “の”isim	

Tablo-2 : Japonca Deyimlerin Biçimsel Çeşitleri Arasındaki Oranlar[10]

[10] Danny Minn- Sano Hiroshi (2001:58) Japonca Öğrenenler için Deyim Veri Tabanı Oluşturma

Bu çalışmada Miyaji'nin ele aldığı 1.270 deyim'in %63'ü İsim+ilgeç+eylem yapısındaki deyimlerden oluşmaktadır. Deyimlerin İsim+ilgeç+fiil yapısında oluşan deyimler を *wo,* が *ga,* に *ni,* で *de,* から *kara,* と *to* ilgeçleri ile oluşmaktadır. を wo, ilgeci ile oluşanlar %57 ile en büyük oranı oluşturmaktadır. が *ga* ve に *ni* ilgeçleri %20 ile aynı orana sahip bulunmaktadırlar. Bunun dışında kalanlar で *de,* から *kara,* と *to,* ilgeçleri %3 ile en az orana sahiptirler.

1.270 tane deyimin %15'ini isim+ilgeç+sıfat biçiminde oluşan deyimler oluşturmaktadır. Geri kalan %22'yi ise isim+ilgeç+isim biçiminde oluşan deyimler oluşturmaktadır.

Örnek – 1: 足を洗う(*Ashi wo arau)*

Ayak + ilgeç + yıkamak

Yukarıda verilen örnekte sözcük anlamı "ayağını yıkamak" olan deyim, mecaz anlam içermekte ve "karanlık işleri bırakmak" anlamında kullanılmaktadır.

Örnek – 2: 頭に来る(A*tama ni kuru)*

Akıl + ilgeç + gelmek

Örnek 2'de verilen deyim Türkçede de varolan "aklına gelmek" deyimiyle aynı şekilde ve anlamda kullanılmaktadır.

Örnek – 3: 腹の虫が納まらない (*Hara no mushi ga osamaranai*)

Karın + iyelik eki + böcek + ilgeç + sakinleşmek + olumsuzluk eki

Örnek – 3'te verilen deyimin sözcük anlamına bakıldığında "karındaki böceğin sakinleşmemesi" anlamına gelirken, mecaz olarak "çok kızmak" anlamında kullanılmaktadır.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi を *wo* , に *ni*、ガ *ga* ilgeçleri ile bağlanan deyimlerin fazla olduğu söylenebilmektedir. Bunların içerisinde de を *wo* ilgeci ile bağlananlar en fazla olanlardır.

Öte yandan, aşağıda örnek tümcelerde verilen ilgeçlerin kullanıldığı deyimler fazla bulunmamaktadır.

Örnek – 4: 一節縄ではいかない (*Hitosujinawa dewa ikanai*)

Bir ip + ilgeç + ilgeç + gitmek + olumsuzluk eki

Yukarıda verilen örnekte, "*de*" ve "*wa*" ilgeçlerinin birlikte kullanımı görülmektedir. Ancak bu şekilde ilgeç kullanımı eylem deyimlerinde pek fazla bulunmamaktadır. Bu deyim sözcük anlamı olarak "düz ipte gitmemek" şeklinde çevrilirken deyim anlamı "işlerin yolunda gitmemesi" şeklinde kullanılmaktadır.

Örnek – 5: のどから手が出る (*Nodo kara te ga deru*)

Boğaz + ilgeç + el + ilgeç + çıkmak

Yukarıdaki örnekte sözcük anlamı "boğazından el çıkmak" olan deyim "bir şeyi çok istemek" anlamında kullanılmaktadır. Bu deyimde bulunan "çıkma eki –den, -dan" anlamındaki "*kara* から" ilgeci deyimlerde pek fazla görülmemektedir.

Örnek – 6: まんじりともしない (*Manjiri to mo shinai*)

Uyuklama + ilgeç + ilgeç + yapmak + olumsuzluk eki

Yukarıdaki örnekte verilen deyim "uyuklama bile yapmamak, hiç uyumamak" anlamında olup sözcüklerin anlamından deyimin anlamı çıkarılabilmektedir.

Eylem deyimleri; edilgen eylemler, ettirgen geçişli eylemler, olumsuz eylemler ve geçmiş zamanlı「～タ *-ta*」formunda eylemler olup, pek çoğu benzetme anlamı

barındırmaktadır. Bunların dışında, eylemlerin hem geçişli hem de geçişsiz yapılarıyla kullanılan deyimler bulunmaktadır.

II.3.1.3.1. Edilgen Eylemlerle Yapılan Deyimler

Öznesi bilinmeyen eylemlerle yapılan deyimler ya da öznenin başka kişi tarafından yapılan eyleme maruz kaldığı deyimlerdir. Japonca edilgen yapılar, yalnızca eylemden etkilenildiğini değil, tümcedeki öznenin bu eylemden olumsuz etkilendiğini veya eylemden rahatsız olduğunu ifade etmektedir.

Örnek – 1: うしろ指をさされる (*Ushiro yubi wo sasareru*)

Arka + parmak + ilgeç + işaret etmek + edilgen

Yukarıdaki örnekte, 'arkadan parmakla işaret edilme' şeklinde doğrudan çevirisi yapılabilen deyim, mecaz anlam içermekte ve 'birisinin hakkında arkasından kötü konuşulması' anlamına gelmektedir.

Örnek – 2: 気を呑まれる (*Ki wo nomareru*)

Ruh + ilgeç + yutmak + edilgen

Örnek – 2'de 'ruhu yutulmak' şeklinde düz anlamıyla çevrilen deyim olarak 'bunalmak, birisi tarafından psikolojik olarak ezilmek' anlamında kullanılmaktadır.

Örnek – 3: 煮え湯を飲まされる (*Nieyu wo nomasareru*)

Kaynar su + ilgeç + içmek + ettirgen + edilgen

Yukarıdaki örnekte, sözcük anlamına bakıldığında 'kaynar su içirilmek' şeklinde çevirisi yapılabilen deyim, 'zor duruma düşürülmek, güvendiğiniz biri tarafından

ihanete uğramak' anlamına gelmektedir. Bu deyim, Türkçedeki 'besle kargayı oysun gözünü' atasözü ile anlamsal benzerlik göstermektedir.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, edilgen yapıyla oluşan deyimler, olumsuz anlam içermekte ve erek[11] öğenin rahatsız olduğu durumları ifade etmektedir.

II.3.1.3.2. Ettirgen Geçişli Eylemler İle Yapılan Deyimler

Japonca geçişli eylemlere '-aseru' ve '-saseru' eklerinin getirilmesi ile oluşturulan ettirgen eylemler ile '-asu' ve '-sasu' ekleriyle yapılan kalıplaşmış eylemlerin kullanılmasıyla oluşan deyimlerdir.

Örnek – 1: 肩を怒らせる(*Kata wo ikaraseru*)

Omuz + ilgeç + kızmak + ettirgen

Yukarıdaki örnekte verilen deyim, sözcük anlamı olarak 'omuzu kızdırmak' şeklinde çevrilirken, deyim anlamı olarak 'sinirlendirmek, kışkırtmak' şeklinde ifade edilmektedir.

Örnek – 2: 口を尖らせる (*Kuchi wo togaraseru*)

Ağız + ilgeç + keskinleşmek + ettirgen

Örnek – 2'de verilen deyimin sözcük anlamı 'ağzını keskinleştirmek' şeklinde çevrilirken, deyim anlamı ise 'kızmak, öfkelenmek' olarak ifade edilmektedir.

II.3.1.3.3. Olumsuz Eylemlerle Yapılan Deyimler

Japonca olumsuzluk ekleri '-nai, -sezu' gibi ifadelerle oluşturulan deyimlerdir.

[11]İşlevsel dilbilimde yapılan eylemden etkilenen ve nesne konumunda bulunan birime verilen addır.

Örnek – 1: 目もくれない (*Me mo kurenai*)

Göz + ilgeç + vermek + olumsuzluk eki

Yukarıdaki örnekte, olumsuzluk eki '-nai' ile oluşan deyim, sözcük anlamı olarak 'göz bile vermemek' şeklinde çevrilmektedir. Deyim olarak 'hiç ilgi duymamak' anlamına gelmektedir.

Örnek – 2: 間髪を入れず (*Kanhatsu wo irezu*)

Saç teli + ilgeç + koymak + olumsuzluk eki

Örnek – 2'de verilen deyim, olumsuzluk eki '-sezu' ile oluşturulmuş olup 'iki olay arasındaki sürenin kısalığını' saç telinin inceliğine benzetmektedir ve 'hemen, derhal' anlamında kullanılmaktadır.

Örnek – 3: 脇目も振らず (*Wakime mo furazu*)

Göz kenarı + ilgeç + dokunmak + olumsuzluk eki

Yukarıda verilen örnekteki deyim, kişinin 'gözünün sağa sola bile kaymadan sadece tek bir şeye odaklanması ve sadece onunla ilgilenmesi' anlamını taşımaktadır.

II.3.1.3.4.〜た-*Ta* Formundaki Durum Belirten Eylemlerle Yapılan Deyimler

Japonca eylemlerin 'düz geçmiş zaman' yapısı '*-ta*〜た' formu ile ve genellikle '*-yō*' benzetme eki ile birlikte kullanılarak oluşan deyimlerdir.

Örnek – 1: 竹を割ったよう (*Take wo watta yō*)

Bambu + ilgeç + kırmak + *-ta* formu + benzetme eki

Yukarıdaki örnekte ‘bambuyu kırmış gibi’ olarak doğrudan çevirisi yapılabilen deyim, yabancılar için anlam açısından birşey ifade etmemektedir. Japon yaşantısının vazgeçilmez unsuru olan bambu, dik tutularak konulup kesilirse kusursuz bir şekilde kesilmektedir. Buradaki bambunun kusursuzluğu ve insan karakterinin güzelliği ile özdeşleştirilerek oluşmuş bir deyimdir. ‘Karakteri, huyu güzel’ anlamında kullanılmaktadır.

Örnek – 2: にが虫を潰したよう (*Nigamushi wo tsubushita yō*)

Acı bir böcek + ilgeç + ezmek + *-ta* formu + benzetme eki

Örnek 2’de görülen deyim, ‘çok tatsız, keyifsiz görünmek’ anlamını içermektedir. Kötü ruh halini ifade eder. Ayrıca derin üzüntü ve acı çeken bir durumda da kullanılmaktadır. Sözcük anlamı ‘acı böcek ezmek’ şeklinde çevrilebilmektedir.

Örnek – 3: 蜂の果をつついたよう (*Hachino su wo tsutsuita yō*)

Arı + iyelik eki + kovan + ilgeç + karıştırmak + *-ta* formu + benzetme eki

Yukarıdaki örnekte, arı kovanını karıştırılması sonucu arıların koloni halinde etrafta uçuşmaya başlayıp gürültü oluşturması, birçok insanın biraraya gelip hep birlikte ses çıkararak ortalığın karışması durumu ile ilişkilendirilmektedir. Türkçede buna benzer ‘arı kovanına çomak sokmak’ deyimi bulunmakla birlikte, Türkçedeki anlamı farklıdır.

II.3.1.3.5. Eylemlerin Geçişli – Geçişsizliği İle Oluşturulan Deyimler

Eylemlerin geçişli – geçişsizliği ile ilgili olarak, eylemin hem geçişli hem de geçişsiz formda kullanıldığı deyimler bulunmaktadır.

Örnek-1: 腰を抜かす (*Koshi wo nukasu*)

Kalça+ilgeç+bırakmak

Örnek 1'de verilen deyimin sözcük anlamına bakıldığında "kalçayı bırakmak" tır. "korkudan, şaşkınlıktan bacaklarının üstünde, ayakta duramamak" anlamında kullanılmaktadır. Eylemin geçişli hali 腰を抜かす *Koshi wo nukasu* iken 腰が抜ける *koshi ga nukeru* geçişsiz hali olmaktadır ve aynı anlama sahiptir. Yine eylemin geçişli ve geçişsiz halinin aynı anlama sahip olduğu başka bir örnek olarak;

Örnek-2: 気を回す (*Ki wo mawasu*)

Ruh+ilgeç+ döndürmek

Sözcük anlamı "ruhu döndürmek" olan deyim "yersiz, gereksiz şüphe duymak anlamında kullanılmaktadır. Eylemin geçissiz hali ise 気が回る *ki ga mawaru* olup aynı anlama sahiptir.

Ancak, sadece geçişsiz eylemle kullanılan deyimler veya sadece geçişli eylemle kullanılan deyimler şeklinde ayrı ayrı kullanım çok daha fazla bulunmakta olup bu durum da deyimlerin kalıplaştığını ortaya koymaktadır.

Hem geçişli hem geçişsiz olarak kullanılan ifadelerde, geçişli – geçişsiz formu farklı anlamda olanları da bulunmaktadır.

Örneğin, geçişli olan お目にかかる *o me ni kakaru* ifadesi, "buluşmak, görüşmek" anlamına gelirken; geçişsiz hali olan お目にかける *o me ni kakeru* ifadesi ise farklı bir anlama sahip olup, "göstermek" anlamındadır.

Yukarıda çoğunlukla iki öğeli yapılardan bahsedilmiştir, ancak üç öğeli yapılar da oldukça fazladır.

Örnek-1 : 顎で人を使う (*Ago de hito wo tsukau*)

Çene+ ilgeç+ insan+ kullanmak

顎で人を使う (*Ago de hito wo tsukau*) deyimini oluşturan sözcüklerin anlamına bakıldığında "çene ile insanı kullanmak" olduğu görülmektedir. Deyimin anlamı ise "kibirli bir tavırla insanları istediği gibi kullanmak" anlamında kullanılmaktadır.

Örnek-2 : 顔から火が出る (*Kao kara hi ga deru*)

Yüz+ilgeç+ateş+ çıkmak

Örnek 2'deki deyimi oluşturan sözcüklerin anlamına bakıldığında "yüzünden ateş çıkmak" olduğu görülmektedir. Deyim "utançtan yüzün kıpkırmızı olması" durumunu ifade etmektedir. Türkçede de aynı anlam ve ifadeye sahip "yüzü kızarmak" deyimi bulunmaktadır.

Örnek-3 : 顔にどろをぬる (*Kao ni doro wo nuru*)

Yüz+ilgeç+çamur+ilgeç+sürmek

Sözcük anlamı "Yüze çamur sürmek" olan deyim, "onurunu incitip, utandırmak" anlamında kullanılmaktadır.

Yukarıdaki verilen açıklama ve örneklerde eylem ile oluşan deyimler, ilgeçle birlikte kullanılmakta iken ilgecin bulunmadığı eylem ile oluşan deyimler de bulunmaktadır.

Örnek- 4 : 切っても切れない (*Kitte mo kirenai*)

Kesmek+bile + kesilmek+olumsuzluk eki

切っても切れない (*Kitte mo kirenai*) deyimini oluşturan sözcüklere bakıldığında anlam “kesse de kesilmez” olarak görülmektedir. Bu deyim “kesmeye çalışşan da kesilemeyecek koparılamayacak bağ, ilişki” durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır.

Örnek - 5 : 矢も楯もたまらない (*Ya mo tate mo tamaranai*)

Ok+bile + yay+ bile + dayanmak+olumsuzluk eki

Yukarıda örnekte verilen deyimi oluşturan sözcüklerin anlamlarına bakıldığında, “Ok da kalkan da dayanamaz” olarak görülmektedir. Bu deyim “sabırsızlanmak” anlamında kullanılmaktadır.

Örnek - 6: 鼻持ならない (*Hana mochi naranai*)

Burun+tutmak+ olmak + olumsuzluk eki

Günümüzde *hanamochi naranai*鼻持ちならない olan bu deyimin eski ifade ediliş şekli鼻持ちがならぬ*Hanamochinaranu* olup, anlamı ise ‘nefret uyandıran, tahammül etmesi güç ve çekilmez’ demektir. Etimolojisine bakıldığında; 鼻持ち *hanamochi* ifadesinin anlamının‘kötü kokuya sabretmek’ olduğu görülmektedir, ancak tek başına kullanıldığında bir anlam ifade etmemektedir. " ならないNaranai ならぬ-naranu ifadesi ise ‘olmamak, yapamamak’ anlamlarında olup, 鼻持ちならない *hanamochi naranai* ifadesi sözcük anlamı olarak, ‘kötü kokuya tahammül edememek’tir. Kötü kokuya tahammül edememe duygusunun ise, insanların davranışı, görünümü veya konuşmasına tahammül edememek ile ilişkilendirildiği ve bu deyimin de ‘insanlara tahammül edememek anlamında kullanıldığı’ görülmektedir.

Örnek - 7: 指おり数える (*Yubiori kazoeru*)

Parmak boğumu+saymak

Deyimin oluştuğu sözcüklere baktığımızda sözcük anlamının “parmak boğumlarını saymak” olduğu görülmektedir. Mecaz anlamı ise “ tek tek gün saymak, günleri saymak” anlamına gelmektedir.

Örnek - 8: 負けず劣らず (*Makezu otorazu*)

Yenilmek + olumsuzluk eki +daha kötü olmak + olumsuzluk eki

負けず劣らず (*Makezu otorazu*) deyimin oluştuğu sözcükler Türkçeye “Yenilmemek, daha kötü olmamak” diye çevrilmektedir. Deyimin anlamı ise “birbirinden üstün veya kötü olmamak, aşağı da olmamak eşit, benzer seviyede olmak” şeklinde ifade edilmektedir.

Ayrıca, bazı deyimler, birleşik ifade olarak tümce içinde kullanılmaktadır.

Örnek - 9: 血湧き肉おどる (*Chi waki niku odoru*)

Kan+fışkırmak+et+dans etmek

Yukarıda örnekte verilen deyimin oluştuğu sözcükler Türkçeye “kan fışkırır, et dans eder” diye çevrilmektedir. Mecaz anlamı ise “heyecanlı, cesaretli hissetmek” anlamını ifade etmektedir. Örneğin; bir oyun, maç veya mücadeleden önce hissedilen gerginlik, heyecan ya da cesaret duygusunu ifade etmek için kullanılmaktadır.

Örnek- 10: 似ても似つかぬ (*Nite mo nitsukanu*)

Benzemek+uymak + olumsuzluk eki

Örnek 10'daki deyimi oluşturan sözcüklere baktığımızda "benzese de uymaz" anlamını taşımaktadır. Bu deyim, "hiç benzememek, en küçük bir benzerlik bile yok" anlamında kullanılan bir deyimdir.

II.4. JAPONCA DEYİMLERİN ANLAMSAL ÖZELLİKLERİ

Miyaji (1985: 238) deyimlerin, söz öbeklerine (sözcüklerin bir araya gelerek oluşturduğu öbek) göre ayrılması daha zor olan ifadeler olduğunu, ancak atasözlerinden farklı olarak, tarihsel veya toplumsal değerleri temsil etmediğini ifade etmektedir. Miyaji (1985: 238) ayrıca birleşik sözcüklere göre ayrılması daha zor olan deyimleri 'Eşdizimsel Özellik Gösteren Deyimler'; oldukça açık bir şekilde metaforik anlam içeren deyimleri ise 'Figüratif Deyimler' olarak adlandırmaktadır.

II.4.1.Eşdizimsel Özellik Gösteren Deyimler

Miyaji (1982: 238), deyimleri ayırırken eşdizimsel özellik gösteren deyimleri ayrı olarak ele almaktadır. Eşdizimsel özellik gösteren deyimler söz öbeklerine benzemektedir. Bu ikisi arasında net bir ayrım bulunmamaktadır. Doğan (2015:71) eşdizimliliği, kimi sözcüklerin diğerlerinden çok daha sık birlikte kullanılma eğilimi göstermesi olarak ifade etmektedir. Buradan yola çıkarak, eşdizimsel özellik gösteren deyimlerin, söz öbeklerinden farkını, daha sık ve daha uzun süredir kullanılan kalıplaşmış ifadeler olarak ele almak mümkündür. Eşdizimselliğin nasıl oluştuğu ile ilgili bir kural yoktur. Anadil konuşucusu açısından kulağına hoş gelen, doğru seslerdir.

Örnek – 1: 駄目を押す (Dame wo osu)

Boşuna/yararsız/kötü + ilgeç+ itmek/basmak

Deyim “İyice emin olmak” anlamını taşımaktadır.

Örnek – 2: コンプレックスを持つ (Konpurekkusu wo motsu)

Kompleks+ilgeç+sahip olmak/taşımak

Deyim “kompleksli olmak” anlamını taşımaktadır.

II.4.2. Figüratif (Sanatlı) Deyimler

Figüratif (sanatlı) deyimler iki sınıfa ayrılmaktadır. Birincisi, Japoncada “〜（の）よう*-(no) yō”* ve “〜（の）思い*-(no) omoi”* ifadeleri ile birlikte kullanılarak yapılan ‘benzetmeye dayalı deyimler’dir. İkincisi ise sözcüklerin anlamlarından türetilerek simgeleştirilen, bir bütün olarak mecaz anlamında kullanılan ‘mecazi deyimler*’* dir.

II.4.2.1. Benzetmeye Dayalı Deyimler

Benzetme yapılarak kullanılan deyimler olup, nesne veya olayları anlaşılması kolay ve eğlenceli bir şekilde ifade etmektedir. Genellikle eylem +〜（の）よう*-(no) yō,*〜（の）思い*-(no) omoi* ifadeleri şeklinde oluşturulan deyimlerdir.

Örnek–1 地獄で仏にあったよう (*Jigoku de hotoke ni attayō)*

Cehennem+ilgeç+Buda+ilgeç+karşılaşmak

Yukarıda verilen deyimin oluştuğu sözcüklere baktığımızda “Cehennemde Buda’yla karşılaşmış gibi” olarak Türkçe’ye çevrilmektedir. Deyim ise “ummadık bir

anda yardım almak" anlamına gelmektedir. Buda'nın bulunması düşünelemeyecek tek yer olan cehennemde bulunması ve onunla karşılaşması ile kişinin çaresiz anında, beklenmedik bir yer veya anda ona yardım sağlanması ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Örnek-2 : 砂を噛むよう（な） (*Suna wo kamu yõ(na)*

Kum+ilgeç+çiğnemek+gibi

Yukarıda verilen deyimin oluştuğu sözcüklere baktığımızda "kumu çiğner gibi" olarak Türkçeye çevrilmektedir. Deyim ise "tatsız, yavan bir şey yemek gibi" anlamına gelmektedir. Hiçbir kokusu ya da tadı bulunmayan kum ile tatsız yavan yiyecek ilişklendirilmekte olduğu görülmektedir.

Örnek–3: 断腸の思い (*Danchō no omoi)*

Keder/kalp kırığı+iyelik eki+düşünmek

Deyim "kalp kırmak" anlamını taşımaktadır

Örnek–4: 血をはく思い (*Chi wo haku omoi)*

Kan+ilgeç+tükürmek+düşünmek

Deyimin oluştuğu sözcükler "kan kusmak" olarak Türkçeye çevrilmektedir. Deyim ise "kalbi kırılmak, çok acı çekmek" anlamını taşımaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere, Japon düşünce sistemine göre mide ve karın bölgesi düşünce ve duyguların mekanı, yeri olması sebebiyle midenin kanaması, duygu düşüncelerin zarar gördüğünü ifade etmektedir.

II.4.2.2. Mecazi Deyimler

Mecazi deyimler de benzetme deyimleri gibi eğlenceli, ilginç ifadelerdir. Bazı deyimler, gerçek anlamı ile kullanıldığında sözcük öbeği olarak ele alınırken mecaz anlamında kullanıldığında deyim olarak ele alınmaktadır.

Örnek–1: 手を焼く (*Te wo yaku)*

El+ilgeç+yakmak

Yukarıdaki örnekte verilen deyim, söz öbeği olarak kullanıldığında 'el' ve 'yakmak' sözcükleri temel anlamlarıyla kullanılmaktadır, ancak deyim olarak 'kişinin başa çıkabileceğinden fazlası, ne yapacağını şaşırmak, bilememek' anlamına gelmektedir ve 'el' ve 'yakmak' sözcüklerinin temel anlamlarından bağımsız bir anlama sahiptir.

Örnek– 2: 肩を持つ (*Kata wo motsu)*

Omuz+ilgeç+tutmak

肩を持つ (*Kata wo motsu)* deyiminin oluştuğu sözcüklere baktığımızda "omzu tutmak" olduğu görülmektedir. Deyim olarak "taraf olmak, taraf tutmak" anlamna gelmektedir.

Örnek-3 : 兜をぬぐ(*Kabuto wo nugu)*

Kask+ ilgeç + çıkarmak

Yukarıdaki örnekte verilen deyimin oluştuğu sözcüklere baktığımızda *"*kaskı çıkarmak" temel anlamı vardır. Deyim olarak "rakibin gücünü kabul etmek, pes etmek,

teslim olmak" anlamını taşımaktadır. Eski dönemlerde savaşlarda giyilen kask olan Kabuto'nun çıkarılması, savaşı bırakmak ile pes etmenin ilişkilendirildiği görülmektedir.

Örnek-4 : 腹が黒い (*Hara ga kuroi)*

Karın/Mide+ilgeç+siyah

Japon düşünce sistemine bakıldığında karın, mide bölgesi, düşünceler ve duyguların bulunduğu yer olarak değerlendirilmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak Daijirin (2006) adlı sözlükten *hara* sözcüğü arandığında "kalpte düşünülenler, Kalbin derinlikleri, his, duygu, kötü niyet" anlamları görülebilmektedir. Bu deyimin oluştuğu sözcüklere baktığımızda "karnı siyah" olarak Türkçe'ye çevrilmektedir. Siyah ile kötü ilişkilendirilmektedir. Deyim "kötü kalpli, entrikacı" anlamını içermektedir.

Hayvana benzetme, doğaya benzetme ve vücut bölümleri ile oluşan metaforlar olarak 3 grupta incelenmektedir.

II.4.2.2.1. Hayvana Benzetme Yoluyla Yapılan Deyimler

Hayvan metaforu kullanılan deyimlerde hayvanlardan bahsedilmeyip insanların tavır ve davranışları hayvanların hareketlerine benzetilerek deyim oluşturulmaktadır. Yapı olarak ad ve eylem deyimleri şeklinde 2 gruba ayrılmaktadır.

- Ad deyimleri, ad + ilgeç + ad şeklinde yapılan deyimlerdir.

Örnek-1 : 雀の涙 *(Suzume no namida)*

Serçe+iyelik eki+gözyaşı

Yukarıdaki örnekte verilen deyim, söz öbeği olarak “serçenin” “gözyaşı” sözcükleri temel anlamlarıyla kulanılmaktadır, ancak deyim olarak temel anlamından farklı bir anlam ile kulanılmakta ve “çok düşük ve önemsiz miktar, devede kulak, minicik, küçücük” anlamına gelmektedir. Zaten küçük bir kuş çeşidi olan serçenin, gözyaşları ile ilişkilendirilmekte; söz konusu o durumun ne kadar küçük ya da az olduğunu vurgulamakta olduğu görülmektedir.

Örnek-2 : 犬猿の仲 (*kenen no naka)*

Köpek+kedi+iyelik eki+arası

犬猿の仲 (*kenen no naka)* deyimi, Kedi köpek gibi arasının kötü olması, didişmek anlamına gelmektedir. Türkçede de aynı anlam ve ifadeye sahip “kedi köpek gibi” deyimi bulunmaktadır.

- Eylem deyimleri, ad + ilgeç + eylem şeklinde yapılan deyimlerdir.

Örnek-1 : 馬が合う (*Uma ga au)*

At+ilgeç+uymak

Yukarıdaki örnekte verilen deyim, söz öbeği olarak “atın uyması/uyuşması” anlamını taşımaktadır. Deyimsel olarak “iyi anlaşmak” anlamına gelmektedir. Yolculuğun iyi ve güvenli olabilmesi için at ile ata binen arasındaki uyum en önemli unsur olmaktadır. Bu unsur ile insanlar arası ilişkinin, uyumun ilişklendirildiği anlaşılmaktadır.

Örnek-2 : 狐につままれる (*Kitsune ni tsumamareru)*

Tilki+ilgeç+tutulmak/büyülenmek

狐につままれる (*Kitsune ni tsumamareruru)* deyimi, "beklenmedik bir durum karşısında şaşkına dönmek, afallamak, kafası karışmak anlamını taşımaktadır. Deyimi oluşturan söz öbeğine baktığımızda "tilkinin büyülemesi" olarak Türkçeye çevrildiği görülmektedir. Söz öbeğinin anlamı deyimin anlamından bağımsız olduğu anlaşılmaktadır.

II.4.2.2.2. Doğaya Benzetme Yoluyla Yapılan Deyimler

İnsanların doğa ile ilgili tecrübeleri neticesinde ortaya çıkan bu doğa olaylarını yaşamış insanların kullanageldikleri deyimlerdir. Bu deyimler de yine ad ve eylem deyimleri olarak ikiye ayrılarak verilmektedir.

- Ad deyimleri, ad + ilgeç + ad şeklinde yapılan deyimlerdir.

  Örnek-1 : 風の便り (*Kaze no tayori)*

Deyim "söylenti, dedikodu" anlamını içermektedir.

Örnek-2 氷山の一角 (*Hyōzan no ikkaku*)

Buz dağı+ iyelik eki+bir köşesi

Deyim, "olay ya da durumun görünen kısmı, olayın tümü anlamına gelmemektedir" " buz dağının görünen kısmı" anlamını içermektedir.

- Eylem deyimleri, ad + ilgeç + eylem şeklinde yapılan deyimlerdir.

  Örnek-2 : 風雪に耐える (*Fūsetsu ni taeru)*

Kar fırtınası+ilgeç+dayanmak

Deyim “zorluklari atlatmak, zorluklarla mücadele etmek” anlamında kullanılmaktadır.

II.4.2.2.3. Vücut Bölümleri İle İlgili Deyimler

İnsanların vücut organları bütün dünyada aynı olsa da bu organlarla ilgili algıları ve anlayışları farklı olduğundan deyimler de ülke veya bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Yapı olarak ad ve önad / eylem deyimleri şeklinde 2 gruba ayrılmaktadır.

- Ad deyimleri, ad + ilgeç + ad şeklinde yapılan deyimlerdir.

  Örnek-1 : 目と鼻の間 (*Me to hana no aida)*

  Göz+ilgeç+burun+ iyelik eki +arası

  Ya da

  目と鼻の先 (*Me to hana no saki)*

  Göz+ilgeç+Burun+ilgeç+ucu/önü

Yukarıda örneklerde verilen her iki eşanlamlı deyim **“**mesafe olarak çok yakın, burnunun dibinde bulunmak.” Anlamını içermektedir. Türkçe’de aynı ifade ve anlama sahip “burnunu dibinde/ucunda olmak” deyimi bulunmaktadır.

- Önad / Eylem deyimleri, ad + ilgeç + önad / eylem şeklinde yapılan deyimlerdir.

  Örnek–2 : 鼻が高い (*Hana ga takai)*

  Burun+ilgeç+Yüksek

鼻が高い (*Hana ga takai)* deyimi "iftihar etmek, gurur duymak, övünmek, kıvanç duymak" anlamını içermektedir. Türkçede burnu havada ile ifade olarak aynı fakat anlamı farklı bir deyimdir. Türkçede bu deyim kişinin kendisi için asla kullanılmaz, yalnızca başka insanları tarif ederken kullanılır ve anlamı olumsuzdur. Japoncada kişi kendi duygularını ifade ederken de bu deyimi kullanabilir ve olumlu anlama sahiptir.

Örnek-3 : 耳が痛い (Mimi ga itai)

Kulak+ilgeç+ağrı

Yukarıdaki örnekte verilen deyim söz öbeği olarak "kulağın ağrıması" temel anlamı ile kulanılmaktadır, ancak deyim olarak "Hata veya yanlış, kötü davranış sonucu işitilen söz veya ikazlardan rahatsız olmak ve söz ve ikazı çok duymaktan rahatsız olmak." anlamını taşımaktadır.

II.5. SÖZCÜK ÖZELLİKLERİNE GÖRE JAPONCA DEYİMLER

Japonca deyimler, sözcük özelliklerine; göre vücut organları ile ilgili deyimler, duygu deyimleri, kanji deyimleri ve yabancı sözcüklerle yapılan deyimler deyimler olarak sınıflandırılmaktadır.

II.5.1. Vücut Organları ile İlgili Deyimler

İnsan vücudundaki organların isimleri, kültür, toplum, düşünce yapısı ve bunlara bakış açısına göre farklılık göstermektedir. İnsanlar organ isimleri ile ilgili çeşitli ifadeler kullanmaktadırlar ve bunlarla ilgili deyimler de oldukça çeşitlidir. Dünyadaki

neredeyse her dilde vücut organlarıyla ilgili deyimler bulunmaktadır. Japonca deyimlerde vücut organlarının kullanımı oldukça fazladır.

Örnek–1: 目くじらを立てる *mekujira wo tateru*

Gözün köşesi+ilgeç+kaldırmak/yükseltmek

Yukarıdaki örnekte verilen deyim söz öbeği olarak "gözün köşesini kaldırmak" temel anlamı ile kulanılmaktadır, ancak deyim olarak "en ufak şeyde kızmak, öfkelenmek" veya Türkçede ifade edilen şekliyle "kızıp kaşlarını çatmak" anlamını taşımaktadır.

Örnek-2 : 頭から湯気を立てる (*Atama kara yuge wo tateru)*

Kafa+ilgeç+ su kaynamak

Yukarıdaki örnekte verilen deyim söz öbeği olarak "kafada suyun kaynaması" temel anlamı ile kullanılmaktadır. Deyim olarak "çok çabuk sinirlenmek, öfkelenmek, hiddetlenmek" anlamını içermektedir. Ayrıca Japoncada da yine 頭から湯気を立てる (*Atama kara yuge wo tateru)* deyimi ile aynı anlama sahip 頭に血がのぼる (atama ni chi ga noboru) deyimi bulunmaktadır. Türkçe'de aynı ifade ve anlama sahip "kan beynine sıçramak/çıkmak" deyimi bulunmaktadır.

Örnek–3: 口を開く (Kuchi wo hiraku)

Ağız+ilgeç+açmak

Yukarıdaki örnekte verilen deyim söz öbeği olarak "ağzını açmak" temel anlamı ile kullanılmaktadır. Deyim olarak "konuşmaya başlamak" anlamını içermektedir. Türkçede de aynı ifade ve anlama sahip "ağız/ağzını açmak" deyimi bulunmaktadır.

Genel olarak, dış dünyayla daha çok ilişki içindeki organlar insanların duygularını anlatmakta daha fazla kullanılmaktadır. Göz, ağız, burun, kafa, el vb. gibi organlarla oluşturulan deyimler, sakal, diz, popo, tırnak vb. gibi organlarla oluşturulan deyimlerden daha fazla bulunmaktadır. Ayrıca, Türkçede olduğu gibi Japoncada da iç organlar ve dış organların kullanım oranı olarak arasında fark bulunmaktadır. İnsanların gözleriyle gördüğü organlarla oluşturulan deyimler daha fazla bulunmaktadır. Mide, akciğer, bağırsak gibi organlarla ilgili deyimler neredeyse hiç bulunmamaktadır.

Öte yandan, psikolojik durumlarla ilgili deyimler, kültürle daha yakından ilişkilidir. Örneğin, 'kızmak' duygusu Japoncada 腹が立つ *hara ga tatsu* deyimiyle ifade edilmektedir. Kızmak ifadesini gözle görülen bir ifade olarak düşünen Japon toplumu dışındaki toplumlar için, kızmak ve karın sözcüğünün ilişkisini anlamak oldukça zor olmaktadır.

II.5.2. 気 *Ki* ile Oluşan ve Duyguları İfade Eden Deyimler

Duygu ifade eden deyimler, duygu sözcükleri barındıran ifadelerdir. Bu deyimlerde özellikle 'ruh, enerji' anlamlarına gelen 気 *ki* sözcüğünün kullanımı oldukça fazladır.

Örnek-1 : 気が重い *(Ki ga omoi)*

Ruh/duygu+ilgeç+ağır

Yukarıdaki örnekte verilen deyim söz öbeği olarak "ruh/duygu ağır" temel anlamı ile kullanılmaktadır. Deyim olarak "cesareti kırılmak, karamsar olmak, hayal kırıklığına uğramak " anlamını taşımaktadır.

気 *Ki* sözcüğü ile oluşturulan deyimler, yapısal açıdan üçe ayrılarak incelenebilmektedir.

II.5.2.1. 気 *ki*+が *ga*+ geçişli/geçişsiz eylemler

Bu durumda, "気 *ki* (ruh)" , insanın doğuştan sahip olduğu huy, mizaç, doğası, psikolojisi gibi durumları ifade etmektedir.

Örnek-1 : 気が早い *(Ki ga hayai*)

Ruh/duygu+ilgeç+hızlı

気が早い *(Ki ga hayai*) deyimi "aceleci, sabırsız" anlamını taşımaktadır.

II.5.2.2. 気 *ki*+に *ni*+ geçişli/geçişsiz eylemler

気 *ki* (ruh,his) sözcüğü, bu durumda 'sıkıntı,endişe' belirtmektedir.

Örnek-1 : 気に掛ける (*Ki ni kakeru)*

Ruh/duygu+ilgeç+asmak/takmak

Yukarıdaki örnekte verilen deyim söz öbeği olarak "ruha/hise/duyguya takmak " temel anlamı ile kullanılmaktadır. Deyim olarak "Kafaya takmak, endişelenmek" anlamını içermektedir. Bu deyim her iki dilde de "takmak" eylemiyle oluştuğu görülmektedir, fakat Japoncada ruha, hise, duyguya takılırken, Türkçede "kafaya takılmaktadır".

Örnek-2 : 気に障る (*Ki ni sawaru)*

Ruh/duygu+ilgeç+zararlı olmak/engel olmak

Deyim “sinire dokunmak, canını sıkmak, incitmek” anlamını içermektedir.

II.5.2.3. 気 *ki*+を *wo*+ (niteleme sözcüğü) + geçişli eylemler

「気 *ki* (ruh)」sözcüğü, bu durumda da ‘bilinç ve dikkat gücünü’ belirtmektedir.

Örnek-1 : 気を失う (*Ki wo ushinau)*

Ruh/duygu+ilgeç+ kaybetmek

気を失う (*Ki wo ushinau)* deyimi iki anlama sahiptir.

1.Bayılmak, kendini kaybetmek, 2. İse yapma isteği, hevesi kaybetmek.

Örnek-2 : 気を楽にする*(Ki wo raku ni suru)*

Ruh/duygu+ilgeç+ rahatlamak

Deyim “rahatlamak” anlamını içermektedir.

II.5.3. Kanji (Çince sözcük) Deyimleri

Burada deyimlerde kullanılan kanji isimler temel alınmaktadır. Deyimlerde kullanılan kanji sayısına bakıldığında, 1 ve 2 karakterden oluşanların sayıca fazla olduğu görülmektedir. Yine Japonca sözcük+kanji ya da kanji+Japonca sözlük şeklinde oluşmuş deyimler çoğunluğu oluşturmaktadır.

Kanji kullanımı ile oluşturulan deyimlerin tümcenin kurulumu şu şekilde kategorize edilebilir: ‘Ad + ad’ ve ‘ad + eylem’ yapısında olan deyimler.

II.5.3.1. Ad + ad yapısında olan deyimler

a. kanji + kanji

Örnek-1 : 氷山の一角 (*hyōzanno ikkaku)*

Buz dağı+ iyelik eki+bir köşesi

Deyim “olay ya da durumun görünen kısmı, tümü anlamına gelmemektedir” “ buz dağının görünen kısmı” anlamına gelmektedir.

b. kanji + Japonca sözcük

Örnek-2 : 雨後の筍 (*Ugo no takenoko)*

Yağmur sonrası+iyelik eki+bambu filizi

Yukarıdaki örnekte verilen deyimin oluştuğu sözcüklere baktığımızda *“*yağmur sonrası bambu filizi” temel anlamı vardır. Deyim olarak “aynı şeyin ya da olayın devamlı tekrar etmesi” anlamını taşımaktadır. Her yağmur sonrası bambu ağacının filizlenmesi ile ilişkilendirilmektedir.

II.5.3.2. Ad + eylem yapısında olan deyimler

a. kanji + kanji

Örnek-1 : 機先を制する (*Kisen wo seisuru)*

Olay öncesi +ilgeç+hükmetmek/hakim olmak

Yukarıdaki örnekte verilen deyimin oluştuğu sözcüklere baktığımızda "olay gerçekleşmeden hemen önce kontrol altında tutmak, olaya hükmetmek" temel anlamı vardır. Deyim olarak "önce, erken davranmak; önce davranıp engellemek." anlamını taşımaktadır.

b. kanji + Japonca sözcük

Örnek-2 : 歯牙にもかけない (*Shiga ni mo kakenai)*

Dişler+ilgeç+asmak/takmak+olumsuzluk eki

Örnek 2'de verilen deyimin oluştuğu sözcüklere baktığımızda "dişine asmamak/takmamak" temel anlamı vardır. Deyim olarak "umursamamak, ka'ale almamak." anlamını taşımaktadır.

c. Japonca sözcük + kanji

Örnek-3 : 我関せず (*Warekansezu)*

Deyim, "beni ilgilendirmez" anlamını içermektedir.

II.5.4. Yabancı Sözcüklerle Oluşturulan Deyimler

Çince de dahil olmak üzere, yabancı dillerden geçen sözcüklerle oluşturulan deyimlerdir. Yabancı sözcüklerle oluşturulan deyimlerin genel olarak 'yabancı sözcük + Japonca eylem' şeklinde kullanılmaktadır.

Örnek-1 : ローマは一日にして成らず（Roma wa ichinichi ni shite narazu)

Roma+ilgeç+birgün+ilgeç+olmak+olumsuzluk eki

Deyimin anlamı kısa sürede önemli şeyler başarılamaz.

Harika şeylerin bir günde başarılmadığını ve yeteneklerimiz ne olursa olsun, başarıya ulaşmak için çok fazla zamana ihtiyacımız olduğunu ima etmek için kullanılmaktadır. En büyük medeniyet Roma İmparatorluğu çok büyük bir imparatorluktur. Küçük bir şehir, uzun bir süre içinde büyük bir imparatorluğa dönüştü. Bütün bunlar yaklaşık bin yıl sürdü. Bu nedenle, ne elde etmeye çalışırsak çalışalım, işleri başarmanın zaman aldığını ifade eden deyimdir.

Örnek-2 : スタートを切る (*Sutaato wo kiru)*

Başlama+ilgeç+kesmek

Deyim, “başlatmak” anlamak kullanılmaktadır.

Yabancı sözcüklerle oluşturulan deyimlerde dikkati çeken, yabancı sözcüklerin sadece isim olarak kullanılması, eylem veya önad olarak kullanılmamasıdır. Bu durum, Japonca deyimlerde yabancı sözcüklerin oldukça az yer alması ve oldukça dar alanda kullanılmasından kaynaklandığını göstermektedir.

III. BÖLÜM

III. TÜRKÇEDE "BURUN" VE JAPONCADA *"HANA"* SÖZCÜKLERİ İLE OLUŞAN DEYİMLER

Bu bölümde Türkçe ve Japoncada burun-*hana* ile oluşan deyimlerin vücut organları içindeki yeri ve önemine değinilerek nicel ve nitel bakımdan karşılaştırılmıştır. Daha sonra bedenin bir bölümünü ifade eden Türkçede "burun" ve Japoncada "鼻 *hana*" sözcüklerinin kullanıldığı deyimler ele alınarak kavramsal-anlamsal bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu karşılaştırma ile her iki dildeki burun ve *hana* sözcüklerinin etki ettiği kavramlaştırmadaki algı benzerliği ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Kültür ve değerleri beraberinde taşıyan deyimler içerisinde duyu organı burunun geçtiği deyimler incelendiğinde bu organın toplumun hangi değerlerini temsil ettiği hakkında fikir oluşabilmektedir.

III.1. TÜRKÇEDE VE JAPONCADA "BURUN" "*HANA*" İLE OLUŞMUŞ DEYİMLERE GENEL BAKIŞ

Türkçede ve Japoncada deyimlere baktığımızda anlatımda doğadan faydalanan; olayları, duyu, duygu, durumları nesnelere dayandırarak somutlaştırma yolu ile ifade eden bir dildir.

Öfke, gurur, sevinç gibi beş duyunun algısı dışında var olan soyut kavramların anlatımında somut kavramların kullanılması, yine soyut kavramlarla birlikte bir dilin; evreni, doğayı, çevresel algıları ve her türlü davranışı anlatıma dökebilmesi çok önemli

bir özelliktir. Türk dili bu konuda çok zengin örneklere sahiptir. Türk dilinin bu zenginliğini Aksan (2006: 118) Alman Türk dilcisi Brands'ın görüşü olan 'somut anlatma dili' ifadesiyle adlandırmıştır ve belli bir durumu, davranışı, bir tutumu insan gözünde en somut şekliyle canlandırmaları nedeniyle somutlaştırmanın en çok deyimlerde ortaya çıktığını belirtmektedir.

İnsanın kendi bedeni ile olan ilişkisi, kullandığı dil ile olan ilişkisi kadar, belki ondan daha köklüdür ve bu ilişki anne karnında başlar (Bee ve Boyd, 2009: 111). Kişi dünyayı algılamaya kendi bedeni ile başlar; onu tanır ve fiziksel ve ruhsal ihtiyaçları için kullanır. İnsanın organları aracılığı ile gerçekleştirdiği tavır ve davranışlar, belirli bir süre sonra, soyut anlamlar kazanmaya başlayabilmektedir. Bu soyut anlamları kazanmasında organın yapısı, işlevi veya vücutta bulunduğu konum etkili olmaktadır.

Aksan (2005:18), Türkçenin anlatım özelliklerini "Bir dil, bütünüyle, evreni, varlıkları, soyut kavramları, insan davranışlarını söze dönüştürebiliyor, bilimde, teknikte ve sanatta oluşan kavramları karşılayabiliyor mu?' sorusu Türkçe için yöneltilecek olursa anadilimizin geçmişi ve bugünü göz önünde tutularak kimi terim eksikliklerine karşın verilecek yanıtlardan ilki, en eski dönemlerinden bu yana Türkçenin 'genel kavramlara da ulaşabilmiş bir ayrıntılı anlatım dili' olduğudur.' şeklinde belirtmektedir.

Türk diline geçmişten günümüze kadar bakıldığında eski dönemlerden itibaren organ adlarının deyimlerde çok sık kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Eski Türkçede 'akciğer' anlamına gelen "öpke" daha sonra 'öfke'ye dönüşerek günümüzde 'öfke, hiddet duygusu' için kullanılır olmuştur. Bu şekilde 'akciğer' ile 'öfke duygusu' arasında bağ kurularak somutlaştırma yoluna gidilmiştir. Günümüzdeki Türk diline bakıldığında da organ adları ile oluşan deyimlerin çok fazla olduğu görülebilmektedir. Soyut kavramlar organ adları vasıtası ile somutlaştırılmıştır. Örneğin, acımasız ifadesini

anlatmak için ‘kalpsiz’; utanmaz ifadesi için ‘yüzsüz’; cesur için ‘gözü kara’; yerli yersiz ve çok konuşan kişileri belirtmek için ‘çenesi düşük’ gibi organ adları kurulmuş deyimler gibi daha birçok deyim bulunmaktadır.

Vücut organları ile oluşan deyimler için Cheng (1996) çalışmasında insanoğlunun dış dünyanın farkına varıp tanıdığını ve birçok tecrübe edindiğini; bu tecrübeleri aracılığı ile nesneleri ve soyut kavramları anladığını, bu deneyimleri oluşturma ve nesneler ile soyut kavramları anlama sürecinde vücut organlarının önemli bir rol oynadığını belirtmektedir.

Hoshino (1976:155) ise vücut organları ile oluşan deyimlerin, insanın vücudunu veya bir bölümünü ifade eden sözcüğün kullanılarak vücudun fiziksel işlevinin doğrudan değil; mecazi olarak başka bir duygu veya düşüncenin belirtilmesi olduğunu ifade etmektedir.

Yine Hayashi (2002:5) vücut organları ile oluşan deyimlerde, vücudun bir bölümü aracılığıyla edinilen ve insanın psikolojik durumu ile ilgili anlatımların yaygın olduğunun anlaşıldığını belirtmektedir.

Aksan, (2002:17) deyimlerin sayı olarak 7000 civarında olduğunu belirtmektedir. Sinan (2001:261) ise Türkçede deyimlerin ilk sözcüğü esas alınarak, 22 organ adıyla kurulmuş 2173 somatik[12] deyim tespit edildiğini ifade etmektedir.

Japonca deyimlerin içinde organ adları ile oluşmuş deyimlerin sayısına bakıldığında, Miyaji’nin (1988) 常用慣用句一覧 *Jōyō Kanyōku Ichiran* adlı çalışmasında, Japoncada yaygın olarak kullanılan 1261 deyimin 498 tanesini organ adları ile oluşmuş deyimlerin oluşturduğu ifade edilmektedir.

[12] Somatik: bedenle ilgili.

Cheng (1996), Japoncada günlük hayatta kullanılan 3500 deyim tespit etmiştir. Yaptığı diğer bir çalışmada tespit ettiği 1942 tane deyimin içinde geçen ana sözcüklere göre 15 gruba ayırmaktadır. Bu 15 deyim grubunun içerisinde vücut organları ile oluşan deyimler grubunun, 747 tane deyim ile en fazla deyime sahip grup olduğunu tespit etmiştir. Toplam deyim sayısının %38'ini (3'te 1'ini) vücut organları ile oluşan deyimlerin oluşturduğunu belirtmektedir.

Beden sözcükleri ile ilgili en kapsamlı çalışmalardan bir tanesi Tōgō (2003) tarafından hazırlanan Beden Sözcükleri Sözlüğü からだことば辞典 *Karada Kotoba Jiten'*dir. Bu sözlük bedene ait 75 sözcük ile oluşmuş 6000 ifade içermektedir.

Fang (2011: 2) ise, Japoncada beden ile ilgili sözcüklerden oluşmuş 1046 deyim tespit ettiğini ve bunun 493 tanesinin bedenin baş bölümü (göz, ağız, yüz, baş, kulak, boyun, burun) ile ilgili olduğunu belirtmektedir.

Türkçe ve Japoncadaki deyimlere sayısal olarak bakıldığında vücut organları ile oluşan deyimlerin çoğunluğu oluşturduğu görülebilmektedir.

Yüzle ilgili olarak yapılan önemli çalışmalardan biri toplumbilimci Turner'e aittir. Turner (2000), "İnsan Duygularının Kökenleri Üzerine (On the Origins of Human Emotions)" adlı eserinde, "toplumsal bir ortamda eğer dilbilimsel ipuçlarımız yoksa duyguları anlamak için elimizdeki en iyi araç yüz ifadeleridir" şeklinde belirtmektedir. Buradan, yüzün toplumsal yaşamda apayrı bir yeri olduğu çıkarılabilmektedir.

Türkçede insan bedeniyle ilgili kalıplaşmış ifadelerin büyük bölümü baş ve ona bağlı yüz bölümleriyle yapılmaktadır. Yüzle sağlanan görsel iletişim, yüzün duygu aktarımındaki belirgin üstünlüğü bakımından daha önceliklidir. Bu nedenle, deyimlerde en çok kullanılan organlardan en fazla yüz ve yüzle ilgili diğer bölümler (göz, ağız, burun, dudak, kaş alın gibi), farklı türden "durum ve duygu halleri"nin ifadesinde

kullanılmaktadır. Yüceol Özezen ve Ördem (2014), Türk Dil Kurumu'nun internet sitesinde yer alan Güncel Türkçe Sözlük'teki ilgili deyimleri duyu organları bakımından incelemiştir. Aşağıda verilen tabloda, Yüceol Özezen ve Ördem (2014:177)'in yüzün bölümlerinin kullanım sıklıklarını verdiği tablo yer almaktadır.

Yüz Bölümleri	Atasözleri	Deyimler	Birleşik Eylemler	Kalıp Birleşik Sözler	Dua/ Beddualar	Sıklık
Baş	15	149	2	260	3	429
Göz	7	172	1	113	8	301
Ağız	8	103	1	76	3	191
Yüz	3	64	1	55	1	124
Kafa	1	76	-	23	-	100
Burun	-	32	-	25	-	57
Kulak	-	38	-	45	-	83
Dudak	-	10	-	16	-	26
Kaş	1	7	-	11	-	19

Yüz Bölümleri Sıklık	1330
Genel Sıklık	2147
Yüz Bölümleri Oran	% 61,95
Bedendeki Diğer Bölümlere Oran	% 38, 05

Tablo-3: Türkçede Yüz Bölümlerinin Oran ve Sıklığı (Yüceol Özezen ve Ördem, 2014:177)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, göz, ağız, yüz ve kafa sözcükleri ile oluşmuş deyimler oldukça fazla bulunmaktadır. Bu organların, deyim içerisinde bedenin diğer bölümlerinden daha fazla öneme sahip olduğu, kullanıldığı deyim sayısından çıkarılmaktadır. İletişimde en temel duyulardan bir olan görme duyusunun önemi, 'göz'

organının deyim içerisinde en sık kullanılan organ olmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca, yüzle sağlanan görsel iletişimin önemi, 'baş' ve 'kafa' sözcükleri ile kullanılan organların sayısının fazlalığından anlaşılabilmektedir. Duyma ve koklama duyularının da deyimlerde sıkça kullanılan duyular olduğu, 'kulak' ve 'burun' sözcüklerinin deyimlerde sıkça kullanılmasından anlaşılmaktadır.

Dilin somutlaştırma özelliğinin bir sonucu olarak, insan bedeninin daha çok görülen, bilinen organları olan yüz ve yüzdeki duyu organlarının Türkçe ve Japonca deyimlerdeki kullanım sıklığı ilgi çekmektedir.

Yoshikawa (2007), Japonca ve İngilizcede vücut organları ile oluşmuş deyimlerin sayısı ile ilgili yaptığı bu araştırmada insanın temel organlarını içeren Japoncada 985 örnek, İngilizcede 1031 örnek bulunduğunu ortaya koymaktadır. Japonca ve İngilizcedeki deyimlerde vücut organlarından belli başlılarının kullanım sıklığını verdiği tablo aşağıda verilmiştir.

Sırası	Japonca	İngilizce
1	Göz *Me 目*	El Hand
2	El *Te 手*	Baş Head
3	Ağız *Kuchi 口*	Göz Eye
4	Karın *Hara 腹*	Yüz Face
5	Göğüs *Mune 胸*	Ayak Foot

Sırası	Japonca	İngilizce
6	Kulak *Mimi 耳*	Parmak Finger
7	Ayak *Ashi 足*	Kulak /Burun Ear/Nose
8	Burun *Hana 鼻*	Burun/Kulak Nose/ear
9	Popo *Shiri 尻*	Dil Tongue
10	Baş *Atama 頭*	Sırt Back

Tablo-4: Japonca ve İngilizce Vücut Organları ile Oluşmuş Deyimlerin Sıralaması (Yoshikawa, 2007：37－38)

Yukarıda yer alan tabloda da görüleceği üzere, Yoshikawa (2007:37-38)'nın çalışmasında, İngilizce deyimlerde ilk 10 sırada 'el, baş, göz, yüz, ayak, parmak, kulak/burun, dil, sırt' organlarının olduğu görülmektedir. Japonca deyimlerde ise 'göz,

el, ağız, karın, göğüs, kulak, ayak, burun, popo, baş' organları ilk 10 sırada yer almaktadır. İngilizcede baş "*head"* 2. sırada yer alırken, Japoncada baş "頭 *atama"* sözcüğünün 10. sırada yer aldığı görülmektedir. İki dildeki baş ile kurulan deyimlerde sayıca büyük bir fark olduğu anlaşılmaktadır. İngilizce anadil konuşucuları için bilincin kafanın içinde olduğu düşünülürken Japonlar için bilincin karında *"腹 hara"* olduğu düşüncesinin deyimlere yansıdığını deyimlerdeki kullanım sıklıklarından görülebilmektedir. Ayrıca, görme duyusunun Japonca deyimlerde, İngilizce deyimlerden daha sık kullanıldığı; dokunma duyusunun ise İngilizce deyimlerde Japonca deyimlerden daha fazla kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkılarak Japonların görsel iletişime, İngilizce anadil konuşucularının ise dokunma duyusuna daha fazla önem verdikleri söylenebilmektedir.

Öte yandan, 'burun' ile oluşan deyimlerin Türkçede 7. sırada olması, Japoncada 8. sırada olması her iki dilde de koklama duyusunun yaklaşık olarak benzer öneme sahip olduğu söylenebilmektedir. Burun Türkçede beden bölümleri sıklık sıralamasında, 10. sırada yer almaktadır (Yüceol Özezen ve Ördem, 2014:176). Japoncadaki vücut organları ile oluşan deyimler ile karşılaştırıldığında Türkçede koku duyusunu ifade eden "burun" sözcüğünün, Japonca burun anlamına gelen "hana" sözcüğüne göre deyimlerde kullanım oranının daha düşük olduğu görülmektedir.

III.2. TÜRKÇEDE 'BURUN' İLE OLUŞAN DEYİMLER

III.2.1. Türkçede Burun'un Sözlük Anlamı

Türk Dil Kurumu sözlüğünden burun kavramının anlamına bakıldığında 4 farklı anlamı olduğu görülmektedir. Birinci anlamda, alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı; ikinci anlam olarak bazı şeylerin ön ve sivri bölümünü; üçüncü anlamı coğrafyada karanın, özellikle yüksek ve dağlık kıyılarda,

türlü biçimlerde denize uzanmış bölümünü; dördüncü olarak ise mecaz anlam olarak kibir, büyüklenme anlamını ifade etmektedir.

III.2.2. Türkçede Burun Sözcüğü ile Oluşan Deyimler

Günlük hayatın vazgeçilmez unsuru ve toplumların kültür ve düşünce dünyasının birer yansıması olan deyimlerin, her dilde olduğu gibi Türkçede de duyu organlarından "burun" ile oluşmuş deyimler bulunmaktadır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde beş duyu organından biri olan burun ile ilgili toplam 65 tane deyim bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde yer alan bu deyimler anlamları ile belirtilerek sıralanmıştır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde Yer Alan Burun ile İlgili Deyimler

	Deyim	Anlamı
1	Ağız burun birbirine karışmak	1.Dayak sonucunda yüz yara bere içinde kalmak; 2.Yüzde aşırı öfke, üzüntü, yorgunluk vb. durumların izleri görünmek.
2	Ağız burun ekşitip çehre etmek	Bir durumdan memnun olmadığını yüzünden belli etmek.
3	Ağzı burnu çarşamba pazarına dönmek	Aşırı bir biçimde döverek perişan duruma getirmek.
4	Ağzı burnu yerinde	Çekici güzellikte olan, güzel, yakışıklı
5	Ağzına burnuna bulaştırmak	Bir işi beceremeyip berbat etmek, bozmak
6	(Anasından emdiği sütü) burnundan getirmek	Birisine çok sıkıntı çektirmek

7	(Anasından emdiği süt) Burnundan fitil fitil gelmek	Bir işi yaparken çok sıkıntı çekmek
8	Burnundan gelmek	İyi niyetle girişilen bir işten beklenen sonuç alınamadığından dolayı sıkıntı içinde olmak Bir işi yaparken çok sıkıntı çekmek.
9	Burnundan getirmek	1) huzurunu bozmak, sıkıntıya sokmak: 2) pişman etmek için uğraşmak.
10	Ağzından girip burnundan çıkmak	Tatlı sözlerle, hareketlerle bir kimseyi istemediği birşeye razı etmek; türlü yöntemleri deneyip istediğini kabul ettirmek.
11	Ağzından burnundan getirmek	Huzurunu bozmak, sıkıntıya sokmak.
12	Ağzını burnunu dağıtmak (kırmak-parçalamak)	Aşırı biçimde döverek yüzün feci biçimde yaralayarak perişan duruma getirmek
13	Azrail'le burun buruna gelmek	Ölümle karşı karşıya; yüz yüze gelmek.
14	Burnu (bile) kanamamak	Zarar görmemek, yarasız beresiz olmak; tehlikeli bir durumdan yara bere almadan kurtulmak
15	Burnunu kırmak	Birini güç durumda bırakarak büyüklenmesini direnişini yok etmek.
16	Burnu büyümek	Büyüklenmek, elde ettiği şeylerden dolayı böbürlenmek, gururlanmak, kibirlenmek.
17	Burnunun direği kırılmak(düşmek)	Burnuna koklanamayacak kadar pis bir koku gelmesi.
18	Burnunun dibinde/ucunda	Çok yakınında, yanı başında
19	Burnunun direğini kırmak	Çok pis bir koku yayarak tedirgin etmek.

20	Burnu çenesine değmek	Çok yaşlanmak
21	Burnu havada/havalarda olmak	Herkese yukardan, tepeden bakmak; kibirli olmak; kendini fazla beğenmek; gururlanmak; çevresindekileri küçümsemek.
22	Burnu kabarmak	Gururlanmak, büyüklenmek.
23	Burnu Kaf Dağı'nda olmak	Çok kibirli, azametli, olağanüstü, istekleri olan, kendini beğenmiş, kendini yüksekte gören.
24	Burnu Kaf Dağı'na çıkmak (varmak)	Şımarmak, kibirlenmek
25	Burnu kırılmak(düşmek)	Büyüklenemez duruma düşmek. Haddini bildirmek, büyüklenen kimseyi sert eylemlerle hırpalayarak artık büyüklenemez duruma getirmek.
26	Burnu sürtülmek Burnunu sürtmek	Daha önce beğenmediği bir işi, bir durumu, bir süre sıkıntı çektikten sonra, kabul edecek duruma gelmek, kibrinden vazgeçmek. Taşkın davranışların cezasını çekerek ya da güçlükler ve başarısızlıklarla karşılaşarak artık ılımlı Bir yol tutmak; uslanmak, yola gelmek. Bir kimseyi başarısızlığa uğratarak sıkıntı çektirerek, kibrini kırıp istediğini kabul ettirmek; boyun eğdirmek.
27	Burnu yere düşse almaz	Kendini beğenmiş, kibirli
28	Burnuna girmek	Yanına çok yaklaşmak, iyice sokulmak
29	Burnuna karıncalar dolmak	Ölmek
30	Burnuna koymak	Aldırış etmek, göz önünde tutmak, değer vermek, kale almak:
31	Burnuna kadar doymak	Aşırı doymak

32	Burnunda tütmek	Bir şeyi ya da bir kimseyi çok özlemek; çok istek ve hasret içinde olmak
33	(Birinin) burnundan ayrılmamak	Yanından gitmemek, uzaklaşmamak
34	Burnundan düşen bin parça	Çok asık suratlı olmak.
35	Canı burnuna (burnundan) gelmek	Bir şey yaparken çok zorluk çekmek
36	Canı burnundan çıkmak	Çok kızgın olmak, öfkelenmek
37	Canı burnundan getirmek	Çok yormak, fazla çalıştırmak
38	Hık demiş burnundan düşmüş	Bir yakınına, anasına ya da babasına çok benzemek.
39	Burnundan gelmek	Elde ettiği güzel şey, sonradan gelen üzüntüler üzerine kendisine zehir olmak Bir şeyi söylediğine, yaptığına pişman olmak; iyi bir durumdan sonra kötü bir sonuçla karşı karşıya gelmek; yaptığının acısını çekmek.
40	Burnundan getirmek	Yaptıklarının acısını çıkarmak; bir şeyi yaptığına, söylediğine pişman etmek.
41	Burnundan kıl aldırmamak	En küçük bir eleştiriye ya da itiraza sinirlenip köpürecek kadar gururlu, huysuz ve geçimsiz olmak, kimsenin kendisine söz söylemesine meydan vermemek.
42	Burnundan ötesini görmemek	Dar düşünceli olmak. Kendini çok beğenmek; kendine fazla güvenmek.
43	Burnundan solumak	Çok öfkelenmek, sinirlenmek, çok kızmak.
44	Burnundan yakalamak	Birini yönetimi altına almak. Kaçamak

		bulamayacağı duruma getirmek
45	Burnunu sokmak	Kendisini ilgilendirmeyen her işe karışmak, gerekmeden her işe karışmak, ukalalık etmek, çok meraklı olmak.
46	Burnunu çekmek	1. Sümüğünü çekmek 2.Umduğunu bulamamak, amacına ulaşamamak.
47	Burun kıvırmak	Küçük ve değersiz görmek. Önem vermemek, beğenmemek.
48	Burun bükmek	Beğenmemek, önem vermemek
49	Burnunu sıksan canı çıkmak	Çok zayıf ve güçsüz insanlar için kullanılan söz. Çok sıkıntılı, üzüntülü, tedirgin olmak.
50	Burnunun dibine sokulmak	Çok yaklaşmak, iyice yaklaşmak.
51	Burnunun dikine/doğrusuna/doğrultusuna gitmek	Söylenenlere verilen öğütlere aldırmayarak bildiği gibi hareket etmek; kimsenin sözünü dinlememek; kendi bildiğinden şaşmamak
52	Burnu sızlamak Burnunun direği sızlamak	Duygulanmak, Maddi, manevi çok acı duymak, çok üzülmek.
53	Burnunun ucundan ilerisini (ötesini) görememek	Fazlasıyla büyüklük satmak, kendi bildiğini asıl doğru saymak.
54	Burnunun ucunu görememek	1. Dalgınlıktan, dikkatsizlikten, sarhoşluktan çok yakınında olan şeyi ya da ayak bastığı yeri görememek. 2. Az sonra meydana geleceği belli olan bir olayı, durumu önceden görememek.
55	Burnunun yeli harman savurmak	1. Aşırı derecede kibirlenmek ve kendini büyük görmek, gururlanmak. 2. Çok öfkeli veya büyüklük satmak.

56	Burnunun yeli kırılmak	Öfkesi yok olmak.
57	Burun buruna gelmek	Ansızın karşı karşıya; yüz yüze gelmek; beklenmedik bir anda karşılaşmak; karşı yönlerden gelirken birbirine çok yaklaşmak.
58	Ölümle burun buruna gelmek	Ölümle sonuçlanabilecek çok büyük bir tehlike ile karşılaşmak
59	Burun şişirmek	Gururlanmak; kibirlenmek
60	Burun yapmak	Üstünlük iddiasında bulunmak; üstünlük taslamak.
61	Çiçeği burnunda, (çamuru karnında)	Yeni, taze
62	Burnundan yanına varılmamak	Kibir, büyüklenme, kendini üstün görmek.
63	Burnu iyi koku almak	Her şeyi önceden sezmek
64	Burnu kalkmak	Büyüklenmek, elde ettiği şeylerden dolayı böbürlenmek, gururlanmak, kibirlenmek.
65	Karnı burnunda	Gebeliği çok ilerlemiş, doğumu yakın.

III.3. JAPONCADA BURUN (*HANA* 鼻) İLE OLUŞAN DEYİMLER

III.3.1. Burunun (*Hana* 鼻) Sözlük Anlamı

日本国語大辞典 *Nihon Kokugo Daijiten*、広辞苑 *Kōjien*、大辞林 *Daijirin*、大辞泉 *Daijisen* sözlüklerinden burun (鼻 *hana)* sözcüğünün anlamına bakıldığında birden fazla anlam taşıdığı görülmektedir. Burun sözcüğünün Japoncada taşıdığı anlamlar aşağıda verilmektedir.

1. İnsanların ve memeli hayvanların yüzlerinin ortasında bulunan yükselti ve iki delik olup, solunum koku alma ve seslenmeye yardımcı olan organ.
2. Başlangıç, ilk, uç ve son.
3. Kara parçasının denize doğru çıktığı bölüm
4. "Ben" "kendim" anlamında vücutta dokunulan organ.
5. Gurur, kibir, iftihar

Bütün insan ve memelilerin ortak özelliği olarak her dilde olduğu gibi Türkçe ve Japoncada da solunuma, koku alma ve seslenmeye yardımcı olan bir organ olan burunun diğer sözlük anlamlarının birçoğunun da benzediği görülmektedir. Fakat Türkçede burunun ilk, başlangıç anlamı bulunmamaktadır.

Japoncada, "burun" duyu organının yukarıda verilen 2. anlamı olan 'uç, son ve başlangıç', Japoncadaki sözcük anlamı 'uç, başlangıç, son' anlamlarına gelen 端 *hana* sözcüğünden türemektedir. Burun sözcüğünün taşıdığı bu anlamın etimolojisine bakıldığında, anne karnında bebeğin vücudunun oluşumu ilk olarak burunun

şekillenmesi ile başladığından, “ilk, başlangıç” anlamı ile “burun’ organı eşleştirilmiştir (Togo: 2003).

Japon kültüründe, gönlün ve ruhun yerinin vücut içerisinde kalp değil, karın, mide bölümü olduğu kabul edilmektedir. Burun ise bu bölüme giriş sağlayan kısım olarak addedildiğinden, Japonlar, kendilerini ifade ederken vücut dilini de kullanıp burunlarına dokunma alışkanlığına sahiptir.

Japonca deyimlerin anlamlarını anlayabilmek için deyimlerde geçen burunun bölümlerini bilmek gerekmektedir (Şekil 1).



Şekil-1: Burnun bölümleri

III.3.2. Japoncada Burun ile Oluşan Deyimler

Japoncada 日本語慣用句辞典 *Kanyōku Jiten,* 大辞林第三版 *Daijirin Daisanpan,* 用例でわかる慣用句辞典 2007 *Yōrei de Wakaru Kanyōku Jiten,* 広辞苑第六版 2008 *Kōjien Dairokuhan,* 故事ことわざ・慣用句辞典 2010 *Koji Kotowaza Kanyōku Jiten,* からだことば辞典 2003 *Karada Kotoba Jiten* sözlüklerinden sözlüklerinden toplam 43 deyim bulunmuştur. Bu sözlüklerde yer alan burun ile oluşan deyimler anlamları ile belirtilerek sıralanmıştır.

Japoncada Burun ile Oluşan Deyimler

No	JAPONCA DEYİM	OKUNUŞU BİÇİMSEL ÖZELLİĞİ	TÜRKÇE ANLAMI
1	鼻の下を伸ばす	*Hana no shita wo nobasu* Ad+İlgeç+Eylem	Bayanlara karşı yüzü yumuşak olmak. Yüzüne arzu dolu, ahmakça bakmak
2	鼻の下が長い	*Hana no shita ga nagai,* Ad+İlgeç+Eylem	Bayanlara karşı yüzü yumuşak olmak. Yüzüne arzu dolu, ahmakça bakmak
3	鼻が高い	*Hana ga takai* Ad+ilgeç+Önad	İftihar etmek, gurur duymak, övünmek, kıvanç duymak.
4	鼻息が荒い	*Hanaiki ga arai* Ad+İlgeç+Önad	Kendi bildiğinden şaşmayan, güçlü, kendine güvenen, gayretli, küstah
5	鼻薬を嗅がせる 鼻薬を利かせる	*Hanagusuri wo kagaseru* *Hanagusuri wo kikaseru* Ad+İlgeç+Eylem	Rüşvet vermek. 鼻薬 *hanagusuri*'nin Japonca anlamı: sus payı; çocuklar şımardığında, yaramazlık yaptığında, mızırdandığında susması, yatışması için verilen küçük miktar şeker.
6	鼻つ柱が強い	*Hanappashira ga tsuyoi* Ad+İlgeç+Önad	İnatçı, dediğim dedik, çabuk pes etmeyen, mücadeleci
7	鼻っ柱をへし折る	*Hanappashira wo heshioru* Ad+İlgeç+Eylem	Birine haddini bildirmek, birinin kendine güvenini kırmak,

8	鼻であしらう 鼻先であしらう	*Hana de ashirau* Ad+İlgeç+Eylem	Hor görmek, küçümsemek, ciddiye almamak, soğuk davranmak
9	鼻で笑う	*Hana de warau* Ad+İlgeç+Eylem	Birini küçümseyerek ve alay konusu ederek gülmek.
10	鼻に掛ける	*Hana ni kakeru* Ad+İlgeç+Eylem	Böbürlenmek, hava atmak, kibirlenmek, tafra satmak
11	鼻に付	*Hana ni tsuku* Ad+İlgeç+Eylem	1.Kötü koku duymak, kötü kokudan rahatsız olmak 2. Bıkmak, usanmak, bezmek, gına gelmek, rahatsız etmek keyfini kaçırmak
12	鼻をうごめかす 小鼻をうごめかす	*Hana wo ugomekasu* Kobana wo ugomekasu Ad+İlgeç+Eylem	Şımarmak, havalara girmek, kasılmak, muzaffer bakış atmak
13	鼻を折る	*Hana wo oru* Ad+İlgeç+Eylem	Gününü göstermek. Dersini vermek. Haddini bildirmek. Daha becerikli olanın gelmesi ve haddini bildirmesi
14	鼻を高くする	*Hana wo takaku suru* Ad+İlgeç+Eylem	Kasılmak, hava atmak, böbürlenmek, caka satmak
15	鼻を突き合わせる	*Hana wo tsukiawaseru* Ad+İlgeç+Eylem	Burun buruna gelmek; birbirine çok yaklaşmak; dar bir yerde iç içe yan yana bulunmak.
16	鼻を突く	*Hana wo tsuku*	Kötü kokudan rahatsız olmak.

		Ad+İlgeç+Eylem	Burnun direği kırılmak
17	鼻が曲がる	*Hana ga magaru* Ad+İlgeç+Eylem	Çok kötü kokmak; kötü kokudan rahatsız olmak. Burnunun direği kırılmak.
18	鼻持ちならない	*Hanamochi naranai* Ad+Eylem	Nefret uyandıran, tahammül etmesi zor. Çekilmez. İğrenç 鼻つまみ ile aynı anlama gelmektedir.
19	鼻を明かす	*Hana wo akasu* Ad+İlgeç+Eylem	Şaşırtmak. Oyuna getirmek. Hayrete düşürmek; şaşkına çevirmek. Üstün bir rakibin üstesinden gelmek ve onu konuşamaz hale getirmek şaşkına çevirmek.
20	鼻を鳴らす	*Hana wo narasu* Ad+İlgeç+Eylem	Şımarmak, çocuk gibi davranmak
21	鼻を刺す	*Hana wo sasu* Ad+İlgeç+Eylem	Burnun çok keskin kötü koku hissetmesi
22	鼻筋が通る	*Hanasuji ga tooru* Ad+İlgeç+Eylem	(Çoğunlukla erkekler için) Yüz hatları düzgün olmak. Yakışıklı olmak.
23	鼻毛を数える	*Hanage wo kazoeru* Ad+İlgeç+Eylem	(Bayanlar için) erkeği parmağında oynatmak; her istediğini yaptırmak
24	鼻毛を読む	*Hanage wo yomu* Ad+İlgeç+Eylem	(Bayanlar için) Erkeği parmağında oynatmak. Her istediğini yaptırmak

25	鼻毛を抜く	*Hanage wo nuku* Ad+İlgeç+Eylem	Kandırmak. Aldatmak. Oyuna getirmek. Tuzağa düşürmek
26	鼻を摘ままれてもわからない	*Hana wo tsumamare temo wakaranai* Ad+İlgeç+Eylem	Zifiri karanlık ve hiçbirşeyin görünmemesi
27	鼻息を窺う	*Hanaiki wo ukagau* Ad+İlgeç+Eylem	Birinin ruh durumunu duygu ve düşüncesini anlamaya tespit etmeye çalışmak.
28	鼻毛を伸ばす	*Hanage*[13]*wo nobasu* Ad+İlgeç+Eylem	Bayanlar karşı yüzü yumuşak olmak. Bayan karşısında aklı başından gitmek
30	鼻が利く	*Hana ga kiku* Ad+İlgeç+Eylem	İşten iyi anlamak. İşin ehli olmak. İşin kurdu olmak. Burnu iyi koku almak.
31	鼻が胡坐をかく	*Hana ga agura wo kaku* Ad+İlgeç+Eylem	Yassı ve geniş burunlu olmak
32	鼻がつかえる	*Hana ga tsukaeru* Ad+İlgeç+Eylem	Ön tarafın sıkışık olması ve ilerleyememek. Oda vb. yerlerin sıkışık dar olması.
33	鼻つまみ	*Hanatsumami* Ad+Ad	İnsanlar tarafından sevilmemek
34	木で鼻を括る	*Ki de hana wo kukuru* Ad+İlgeç+Eylem	Sert ve kısa cevap vermek. Oldukça soğuk, duygusuz düşmanca tavır takınmak.

[13] http://kininarukotoba.hatenablog.com/entry/2013/09/08/105822

35	小鼻を膨らます	*Kobana wo fukuramasu* Ad+İlgeç+Eylem	Hoşnut olmamak.
36	目鼻が付く	*Me hana ga tsuku* Ad+İlgeç+Eylem	Birşeyin tamamlanma aşamasına sonuna gelinmesi. Ramak kalma
37	鼻を打つ	*Hana wo utsu* Ad+İlgeç+Eylem	Kötü kokudan rahatsız olmak. Burnun direği kırılmak 鼻を突く *hana wo tsuku* ile aynı anlama sahiptir.
38	鼻に当てる	*Hana ni ateru* Ad+İlgeç+Eylem	Övünmek. 鼻に掛ける *hana ni kakeru* ile aynı anlama sahiptir.
39	鼻の先にぶら下がる	*Hana no saki ni burasagaru* Ad+İlgeç+Eylem	Övünmek, gururlanmak, böbürlenmek
40	鼻血も出ない	*Hanachi mo denai* Ad+İlgeç+Eylem	Ekonomik açıdan zora düşüp parasız kalmak. Çok fakir olmak.
41	小鼻が落ちる	*Kobana ga ochiru* Ad+İlgeç+Eylem	Ölüm vaktinin yaklaştığı hasta kişi
42	目から鼻へ抜ける	*Me kara hana he nukeru*	Muhakeme yeteneği güçlü, hızlı ve zekice kararlar alabilme yeteneği. Zeki akıllı kişi
43	目と鼻の先	*Me to hana no saki*	Mesafe olarak çok yakın burnunun dibinde bulunmak

Tablo-6: Japoncada Burun ile Oluşan Deyimler

III.3.3. "Burun" "*Hana*" İle Oluşmuş Japonca ve Türkçe Deyimlerin Yapısına Göre Kullanım Sıklığı

Bu çalışmada toplanan burun ile oluşan Türkçe deyimlere baktığımızda toplam 65 deyim bulunmaktadır. "burnunun ucunda; ağzı burnu yerinde; çiçeği burnunda; burnu havada; karnı burnunda" deyimleri dışındaki 60 deyimin eylem ile oluşan deyimler olduğu görülmektedir. Türkçede eylem ile oluşan deyimlerin oranın yüksek olduğu görülmektedir. Eylem ile oluşan deyimlerin dışında kalan 5 deyimin ise ad ile oluşan deyimlerden oluştuğu görülmektedir.

Günümüz Japonca Yazın Dili Derlemi (BCCWJ – Balanced Corpus of Contemporary Written Japanese) Japoncada 'burun' '*hana*' ile oluşan deyimlerin kullanım sıklığı bakımından incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

- **Burun +*wo* ilgeci+Eylem 鼻＋を＋動詞 *Hana+wo+dōshi*)** şeklinde oluşan eşdizimli yapılar 1249 kullanım sıklığına sahiptir.
- **Burun + *ni* ilgeci + Eylem (鼻+に+動詞 *Hana+ni+dōshi*)** şeklinde oluşan eşdizimli yapılar 418 kullanım sıklığına sahiptir.
- **Burun + *ga* ilgeci + Eylem (鼻+が+動詞 *Hana+de+dōshi*)** şeklinde oluşan eşdizimli yapılar 332 kullanım sıklığına sahiptir.
- **Burun + *de* ilgeci + Eylem (鼻+で+動詞 *Hana+de+dōshi*)** şeklinde oluşan eşdizimli yapılar 208 kullanım sıklığına sahiptir.
- **Burun + iyelik eki + İsim (鼻+の+名詞 *Hana+no+meishi)*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 997 kullanım sıklığına sahiptir.
- **Burun + *ga* ilgeci + Önad (鼻+が+形容詞 *Hana+ga+keiyōshi*)** şeklinde oluşan eşdizimli yapılar 127 kullanım sıklığına sahiptir.

Günümüz Japonca Yazın Dili Derlemi'ne (BCCWJ) ve Tablo 6'ya (Japoncada 'burun' '*hana*' ile oluşan deyimler) bakıldığında, **ad+ilgeç+eylem (鼻+助詞+動詞 *Hana+joshi+dōshi*)** biçiminde oluşan deyimlerin çoğunluğu oluşturduğu net bir biçimde görülmektedir. **Ad+iyelik eki+isim (鼻 + の + 名 詞 *Hana+no+meishi*)** biçiminde oluşan eşdizimli yapılar ise kullanım sıklığı bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Üçüncü sırada ise **Ad+ilgeç+önad (鼻+が+形容詞 *Hana+ga+keiyōshi*)** biçiminde oluşan deyimler bulunmaktadır.

Japoncada da Türkçede de, eylem ile oluşan deyimlerin en üst sırada bulunduğu görülmekte olup ikinici sırada ise ad ile oluşan deyimlerin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Günümüz Japonca Yazın Dili Derlemi (BCCWJ – Balanced Corpus of Contemporary Written Japanese)'nden oluşturulan örneklem üzerinden Japonca deyimlerin kullanım sıklığı aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

鼻+を動詞 *Hana+wo+dōshi* şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 230 çeşidi olduğu görülmektedir ve bu yapıda kurulan deyimler, 1249 kullanım sıklığına sahiptir.		
鼻を打つ	*Hana wo utsu*	6 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻をうごめかす	*Hana wo ugomekasu*	8 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻を突き合わせる	*Hana wo tsukiawaseru*	3 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻っ柱をへし折る	*Hanappashira wo heshioru*	16 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻を刺す	*Hana wo sasu*	7 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻を折る	*Hana wo oru*	4 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻を鳴らす	*Hana wo narasu*	171 kullanım sıklığına sahiptir.

鼻を明かす	*Hana wo akasu*	9 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻を突く	*Hana wo tsuku*	78 kullanım sıklığına sahiptir.

鼻+が+動詞 ***Hana+ga+dōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 112 çeşidi bulunmaktadır ve 332 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻が利く *Hana ga kiku* 7 kullanım sıklığına sahip olup, listenin 10.sırasında yeralır. 鼻が曲がる *Hana ga magaru* 8 kullanım sıklığına sahip olup, listenin 9.sırasında yeralır.

鼻+に+動詞 ***Hana+ni+dōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 230 çeşidi bulunmaktadır. 418 kullanım sıklığına sahiptir.		
鼻に当てる	*Hana ni ateru*	11 kullanım sıklığına sahip
鼻に付	*Hana ni tsuku*	58 kullanım sıklığına sahip
鼻に掛ける	*Hana ni kakeru*	34 kullanım sıklığına sahip

鼻+の ***Hana+no*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 997 kullanım sıklığına sahiptir.

鼻+の＋名詞 ***Hana+wo+meishi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 796 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻の下が長い *Hana no shita ga nagai* 鼻の下を伸ばす *Hana no shita wo nobasu* Bu deyim korpus içerisinde bulunamamıştır.

鼻+で+動詞 ***Hana+de+dōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 53 çeşidi bulunmaktadır. 208 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻で笑う *Hana de warau* 89 kullanım sıklığına sahip olup listenin en üstünde yeralır. 鼻であしらう *Hana de ashirau* 10 kullanım sıklığına sahip olup listenin en üstünde yeralır. 鼻でせせらう *Hana de seserau* 3 kullanım sıklığına sahip olup listenin en üstünde yeralır.

小鼻+を+動詞 ***Kobana+wo+ dōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 9 çeşidi bulunmaktadır. 14 kullanım sıklığına sahiptir.
小鼻を膨らむ *Kobana wo fukuramasu* 5 kullanım sıklığına sahip

鼻持ち＋助動 ***Hanamochi+ dōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 4 kullanım sıklığına sahiptir.
はなもちならない *Hanamochi naranai* 4 kullanım sıklığına sahip

鼻っ柱+が＋形容詞 ***Hanappashira+ ga+keiyōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 3kullanım sıklığına sahiptir.
鼻っ柱がつよい *Hanappashira ga tsuyoi* 3 kullanım sıklığına sahiptir.

鼻っ柱+を＋動詞 ***Hanappashira+wo+dōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 8 çeşidi bulunmaktadır. 8 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻っ柱をへし折る *Hanappashira wo heshioru* 1 kullanım sıklığına sahiptir.

鼻+が+形容詞 ***Hana+ga+keiyōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 31 çeşidi bulunmaktadır. 127 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻が高い *Hana ga takai* 31 kullanım sıklığına sahip olup listenin en üstünde yer alır.

鼻息+が+形容詞 ***Hanaiki+ga+keiyōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 1çeşidi bulunmaktadır. 13 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻息が荒い *Hanaiki ga arai* 1 kullanım sıklığına sahiptir

鼻息+を+形容詞 ***Hanaiki+wo+keiyōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 16 çeşidi bulunmaktadır. 30 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻息を窺う *Hanaiki wo ukagau* 4 kullanım sıklığına sahiptir

鼻毛＋を＋動詞 ***Hanage+wo+dōshi*** şeklinde oluşan eşdizimli yapıların 8 çeşidi bulunmaktadır. 17 kullanım sıklığına sahiptir.
鼻毛を抜く *Hanage wo nuku* 6 kullanım sıklığına sahip olup listenin en üstünde yeralır. 鼻毛を伸ばす *Hanage wo nobasu* 1 kullanım sıklığına sahiptir. 鼻毛を数える *Hanage wo kazoeru* Korpus içerisinde yer almamaktadır. 鼻毛を読む *Hanage wo yomu* Korpus içerisinde yer almamaktadır.

Tablo-7: BCCWJ Japonca Yazın Dili Derleminden Oluşturulan Örneklem Üzerinden Japonca Deyimlerin Kullanım Sıklığı

III.3.4. Japoncada "Burun" *"Hana"* ile Oluşan Deyimlerin Analizi

Japoncada 'burun' *'hana'* ile oluşan deyimlerin örnek cümleler verilerek anlam analizleri yapılmış ve Türkçe burun ile oluşan deyimler ile benzerlik, farklılık, ortak alan veya deyimin hangi kavram ile ilişklendirildiği ortaya koyulmuştur.

1. 鼻を折る *(hana wo oru)*

Burun+İlgeç+Kırmak

Türkçe anlamı: Gününü göstermek. Dersini vermek. Haddini bildirmek. Daha becerikli olanın gelmesi ve haddini bildirmesi.

Örnek-1: 自分の親は社長だと言って自慢する友人に、私の親は内閣総理大臣であると言って鼻を折ってやった。

Jibun no oya wa shachou to itte jiman suru yuujin ni watashino oya ha naikakusouridaijn de aruto itte hana wo otteyatta.

Babam müdür diye övünen arkadaşıma, benim babam bakan deyip haddini bildirdim.

Türkçede de Japoncada da burun kibir, övünme ile ilişkilendirilmektedir. Burunun kırılması kibrin yok edilmesi anlamına gelmektedir böylece kişiye haddi bildirilmektedir.

Türkçede burun ile oluşan benzer ifade ve anlamı bulunan deyim olarak 'burnunu kırmak' bulunmaktadır.

2. 鼻っ柱をへし折る *(Hanappashira wo heshioru)*

Burun+İlgeç+Parçalamak- Ezmek

Türkçe anlamı: Özgüveni yüksek ve rekabetçi ruhu güçlü kişilerin haddini bildirmek**,** kendine olan güvenini kırmak.

Örnek-2: あの高慢ちきで育ちがとても高貴な太郎くんの鼻をへし折ってやりたいのです。

Ano kōmanchiki de sodachi ga totemo kōkina Tarō-kun no hana o heshiotte yaritai no desu.

Şımarık yetişmiş asil Tarō'nun haddini bildirmek/burnunu kırmak istiyorum.

Türkçede burun ile oluşan benzer ifade ve anlamı olan deyim "burnunu kırmak*"* deyimi bulunmaktadır. Ayrıca "burnunu sürtmek" deyimi de aynı anlama sahip burun ile oluşan başka bir Türkçe deyimdir.

3. 鼻をうごめかす *(Hana wo ugomekasu)*

Burun +İlgeç+ Kıvırmak

小鼻をうごめかす *(Kobana wo ugomekasu)*

Burun kanadı +İlgeç+ Kıvırmak

小鼻 *Kobana* burnun sağdaki ve soldaki şişkin olan kısımlarıdır.[14]

Türkçe anlamı: Şımarmak. Havalara girmek. Kasılmak. Muzaffer bakış atmak

Örnek-3: 優勝したかれは、小鼻をうごめかしながら、メダルをひけらかすように会場内歩き回っていた。

[14] Bkz: Japonca burun bölümlerini içeren resim.

Yūshōshita kare ha, kobana wo ugomekashi nagara, medaru wo hikerakasuyō ni kaijō-nai wo aruki mawatteita.

Kazanan madalyasını gösterirken şımararak/kasılarak salonu dolaştı.

Türkçede burun ile oluşan benzer ifade olarak "burun kıvırmak" deyimi vardır fakat anlamı farklıdır. Türkçede farklı ifade de ama aynı anlama gelen "burnu havada olmak" deyimi vardır.

4. 鼻の下を伸ばす*(Hana no shita wo nobasu)*

Dudaküstü+İlgeç+Uzatmak/Germek

4. 5. ve 6. Sıradaki deyimler aynı anlama sahiptir.

鼻の下を伸ばす, 鼻の下が長い, 鼻の下を長くする、鼻毛が長い、鼻毛を伸ばす şehvet duygusunu, kadınlara zaafı ifade eden eşanlamlı diğer deyimlerdir.

Erkeğin, güzel bir kadını gördüğünde, ağzı açık şekilde aşağı doğru sarkıtması ve burun ile ağız arasındaki bölgenin (鼻の下 *hana no shita*)[15] olduğundan daha uzun görünmesi[16] ile ilişkilendirilmektedir.

Türkçede aynı anlama ve ifadeye sahip burun ile oluşan bir deyim bulunmamaktadır.

5. 鼻毛を伸ばす *(Hanage wo nobasu)*

Burun kılı+İlgeç+ Uzatmak/Germek

Türkçe anlamı: Kadınlara karşı yüzü yumuşak olmak. Yüzüne arzu dolu, ahmakça bakmak. Kadın görünce ağzı açık kalmak, ağzının suyu akmak. Hiçbir şeyi umursamayacak kadar kadınlara takıntılı olmak.

[15]Japonca burun bölümlerini içeren resme bkn.
[16] https://detail.chiebukuro.yahoo.co.jp/qa/question_detail/q1175994691

日本国語大辞典 *Japonca Nihon Kokugo Daijiten*、広辞苑 *Kōjien*、大辞泉 *Daijisen* sözlüklerinde gerçek anlamı dışında; burun kılı için *鼻毛 hanage:* "aptal, yalnız ve kadınlara takıntılı " mecaz anlamları bulunmaktadır.

Örnek-4: 喫茶店に入ると、そこの店員さんがとてもきれいで、男性客は皆、鼻の下が長くなっていた。

Kissaten ni hairu to, soko no ten'in-san ga totemo kireide, dansei kyaku wa minna, hana no hita ga nagakunatte ita.

Kafeye girince kafenin garsonu o kadar güzeldi ki bütün erkek müşterilerin ağzı açık kaldı/ağzının suyu aktı.

Türkçede aynı anlama ve ifadeye sahip burun ile oluşan bir deyim bulunmamaktadır.

6. 鼻の下が長い *(Hana no shita ga nagai)*

Dudaküstü+İlgeç+Uzun

Türkçe Anlamı: Kadınlara karşı yüzü yumuşak olmak; yüzüne arzu dolu, ahmakça bakmak. Kadın budalası

Etimolojisine bakıldığında burnun yüzdeki konumu ile ilgili olarak güzel bir kadını gördüğünde, erkeğin yüzünün aldığı şekil olarak ağzını aşağı doğru sarkıtması ve burun ile ağız arasındaki bölgenin 鼻の下 *hana no shita* genişlemesidir. 鼻の下を伸ばす *Hana no shita wo nobasu* kadar çok kullanılmamaktadır.

Örnek-5: あの課長は、鼻の下が長いと評判だ。

Ano kachō wa, hana no shita ga nagai to hyōban da

Bu bölüm şefi, kadın budalası olarak biliniyor.

Örnek-6: あいつは鼻持ちならないやつだ. 人前で鼻の下を長くして。

Aitsu wa hana mochinaranai yatsu da. Hitomae de hana no shita o nagakushite.

O iğrenç biri. İnsanların önünde kadın görünce ağzı açık kalıyor, ağzının suyu akıyor.

Türkçede aynı anlama ve ifadeye sahip burun ile kurulan bir deyim bulunmamaktadır.

7. 鼻を突き合わせる *(Hana wo tsukiawaseru)*

Burun+İlgeç+Karşışına Oturmak- Yüzyüze Gelmek

Türkçe Anlamı: Birbirine çok yaklaşmak.

Örnek-7: 狭い家なので家族は鼻を突き合わせるように暮らしている。

Semai ie na node kazoku wa hana wo tsukiawaseru yō ni kurashiteiru

Ev dar olduğu için aile burun buruna yaşıyor.

Türkçede benzer ifade olarak ‘burun buruna gelmek’ deyimi vardır.

“Burnunun dibine sokulmak / gelmek; burnunun dibinde” deyimleri de aynı anlama sahip deyimlerdir.

8. 鼻薬を嗅がせる *(Hanagusuri wo kigaseru)*

鼻薬を利かせる *(Hanagusuri wo kikaseru)*

Türkçe Anlamı: Rüşvet vermek.

鼻薬 *Hanagusuri* sözcüğünün Japonca anlamı ‘sus payı; çocuklar şımardığında, yaramazlık yaptığında, mızırdandığında susması, yatışması için verilen küçük miktar şekerdir.

Örnek-8: バーテンに鼻薬を利かせて難なく容疑者の居所を聞き出した。

Bātenni hanagusuri o kikasete nannaku yōgisha no idokoro o kikidashita.

Barmene rüşvet verince kolayca şüphelinin nerede oturduğunu öğrendim.

Türkçede burun ile oluşan, benzer ifade ve anlamda deyim bulunmamaktadır. Ancak 嗅がせる fiilinin Türkçe anlamı “*koklatmak”’tır.* Türkçede de koklatmak fiili rüşvet için kullanılmaktadır.

9. 鼻を突く *(Hana wo tsuku)*

Burun+İlgeç+Batırmak, Saplamak

Türkçe Anlamı: Burnun çok keskin kötü koku hissetmesi. Kötü kokudan rahatsız olmak.

Örnek-9: 夏なのに、母さんがゴミ収集の日をよく忘れるから家の中が鼻を突く悪臭でひどいんだ。

Natsu na noni, ookāsan ga gomi shūshū no hi o yoku wasureru kara uchi no naka ga hana wo tsuku akuhū de hidoin da.

Yaz olmasına rağmen, annem çöp toplama gününü çok sık unuttuğu için evin içindeki burnun direğini kıran koku çok kötü.

Türkçede burun ile oluşan, benzer ifadeye sahip deyim bulunmamaktadır. Aynı anlama sahip "*burnunun direği kırılmak"* deyimi bulunmaktadır.

10. 鼻を明かす *(Hana wo akasu)*

Burun+İlgeç+ Ortaya/Açığa Çıkarmak

Türkçe Anlamı: Üstün bir rakibinin üstesinden gelmek ve onu konuşamaz hale getirmek, şaşkına çevirmek; mat etmek; göstermek.

Kökenine bakıldığında, Şaşırttığın kişinin yüzündeki ifadeden yola çıkarak, kişinin sinirleneceği kadar olmasa da şaşkınlığı, üzüntüsü, aldanmışlık duygusu içinde bir şey söylemeyip başını birdenbire hızlıca geriye çekmesi sırasında burnun varlığının en çok ortada olması, hissedilmesidir (Fang, 2011: 25).

Örnek-10: あの上級生は、いつも威張っているので、いつか、あの人の鼻を明 かしてやりたいと思う。

Ano jōkyūsei wa, itsumo ibatteiru node, itsuka, ano hito no hana o akashite yaritai to omou.

Üst sınıftaki her zaman kendini beğenmiş biri olduğu için, birgün ona gününü göstermek istiyorum.

Türkçede burun ile oluşan, benzer ifade ve anlama sahip deyim bulunmamaktadır.

11. 鼻を鳴らす *(Hana wo narasu)*

Bu deyimin iki anlamı bulunmaktadır

11.a. Burun+İlgeç+Ses Çıkarmak, Çınlatmak

Türkçe Anlamı: Çocuk gibi nazlanmak, şımarmak, şımarma ve nazlanma sırasında çıkarılan ses.

Örnek-11: おもちゃ売り場で子供が鼻を鳴らしているは昔も今も 変わらない。

Omocha uriba de kodomo ga hana o narashiteiru kōkei wa mukashi mo ima mo kawaranai. Fang (2011: 25)

Oyuncakçıda çocukların mızmızlanma, tutturma, şımarma görüntüleri ne geçmişte ne şimdi değişiyor. (herzamanki gibi aynı)

11.b. Burun+İlgeç+Burundan Solumak

Türkçe Anlamı: Hoşnutsuzluk, memnuniyetsizlik duygularını ifade etmek demektir.

鼻を鳴らす *Hana wo narasu* deyiminde bulunan 鳴らす fiilinin sözlük anlamı "burundan solumak*"*tır. Hoşnutsuzluk, memnuniyetsizlik duyguları beliren yüzün ifadesine baktığımızda, ağızdan ses çıkmadan burnundan solunur ve burun delikleri açılır kapanır bir ifade görülmektedir (Fang, 2011: 25). Yüzdeki bu görüntü ile ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır.

Örnek-12: 光太郎くんは思うようにいかなくて不満気そうに鼻を鳴らす。

Kōtarō-kun wa omou yōni ikanakute fumange sōni hana wo narasu.

Kōtarō'nun düşündüğü gibi gitmeyince bu durumdan hoşnut olmadı.

Türkçede burun ile oluşan aynı ifadeye sahip "*burundan solumak* "deyimi bulunmaktadır. Ancak anlamı farklıdır. "*Burundan solumak"* deyimi Türkçede sinirlenmek, kızmak anlamında kullanılmaktadır.

12. 鼻を刺す *(Hana wo sasu)*

Burun+İlgeç+ Delmek-Bıçaklamak

Türkçe Anlamı: Kötü kokudan rahatsız olmak.

Örnek-13: 掘って根から千切りとると指先から匂いが鼻を刺した。

Hotte ne kara chigiri toru toyubisaki kara nioi ga hana o sashita.

Kazıp, kökünden çıkarınca parmak ucumdaki koku burnumun direğini kırdı.

Japoncada kötü kokunun buruna verdiği rahatsızlık, delmek, bıçaklamak eylemi ile ilişkilendirilmiştir. Türkçede ise kırmak ve düşmek eylemi ilişkilendirilmektedir.

Türkçede burun ile oluşan aynı ifade de deyim bulunmamaktadır, fakat aynı anlama gelen "*burnunun direği kırılmak*/*düşmek"* deyimi vardır.

13. 鼻を摘ままれてもわからない *(Hana wo tsumamare temo wakaranai)*

Burun+İlgeç+Sıkıştırılmak

Türkçe Anlamı: Zifiri karanlık ve hiçbir şeyin görünmemesi anlamını taşımaktadır.

Örnek-14: 鼻をつままれても分からないような　夜を歩いて行く。

Hana wo tsumamare temo wakaranai yō na yoru wo aruiteiku.

Zifiri karanlık akşamında yürüyüp gittim.

Türkçede burun ile oluşan benzer ifade bulunmamaktadır. Etimolojik olarak bakıldığında burnunu sıkıştırsa da fark etmemek anlamını içermektedir. Burnunu

sıkıştırdığını bile göremeyecek kadar karanlığı ifade ediyor olabilir. Türkçede "*burnunun ucunu görememek"* deyimi bulunmaktadır. Burada karanlıktan değil çok sarhoş olmak veya dalgın, dikkatsiz olmaktan kaynaklandığı için anlam açısından da Türkçede benzer ifade bulunmamaktadır.

14. 鼻であしらう *(Hana de ashirau)*

Burun+İlgeç+Hizmet Etmek, İlgilemek

鼻先であしらう *(Hanasaki de ashirau)*

Burun ucu+İlgeç+Hizmet Etmek, İlgilenmek

Türkçe Anlamı: Bu deyim, karşısındakini küçümsemek, hor görmek, aşağılayarak davranmak anlamındadır. あしらう *ashirau* sözlük anlamı hizmet etmektir. Burun duyu organının asli görevi koku almak iken ikinci bir görevi de ses çıkarmaya yardımcı olmaktır. İnsanlara hizmeti gerçekleştirirken ağzımızla da konuşmamız gerekir. はなであしらう *hana de ashirau* karşısındakine hizmeti "burun" kullanarak gerçekleştirerek ağzımızla değil de ses çıkarmaya yardımcı organ ile insanlara hizmet ederek karşısındakini aşağılama, hor görme, küçümseme duygusunu ifade etmiş olur (Fang,2011: 21).

Örnek-15: 彼を信用して借金を頼んだが鼻であしらわれた。

Kare o shinyōshite shakkin o tanonda ga hana de ashirawareta.

Ona güvenip borç istedim ama beni hor gördü.

Türkçede burun ile oluşan aynı ifadeye sahip deyim bulunmamaktadır.

15. 鼻で笑う *(Hana de warau)*

Burun+İlgeç+Gülmek

Türkçe Anlamı: Karşısındakine yukarıdan bakıp, alay ederek, küçümseyerek kıs kıs gülmek anlamına gelmektedir.

Deyimin sözcük anlamına bakıldığında "burnu ile gülmek" anlamına gelmektedir. Aslında burnun gülme gibi bir işlevi yoktur, ancak kısık gülme sesinin (ses çıkarmadan burundan çıkan "hıh" sesi ile tebessüm etmek) ağızdan değil de ses çıkarmaya yardımcı ikinci organ olan burun yoluyla oluşturulması, karşısındakini kendine eşit görmeyip yukarıdan baktığını göstermektedir (Fang, 2011: 21).

Örnek-16: 僕のテストの点数を見たともこちゃんは、鼻で笑った後　こんな点数を取って恥ずかしくないのと言いました。

Boku no tesuto no tensū o mita Tomoko-chan wa, hana de waratta nochi konna tensū o totte hazukashikunai no to iimashita.

Sınav notumu gören Tomoko, kıs kıs gülerek bu notu almaya utanmıyor musun dedi.

Örnek-17: 私がそのことを彼に話したら，鼻で笑って信用しなかった。

Watashi ga sono koto o kare ni hanashitara, hana de waratte shin-yō shinakatta.

Ona bunu söylediğimde, küçümseyip inanmadı.

Türkçede burun ile oluşan benzer ifade bulunmamaktadır. Aynı anlama sahip "*burnundan yanına varılmamak"* deyimi bulunmamaktadır.

16. 鼻に掛ける (*Hana ni kakeru*)

Burun+İlgeç+Asmak-Takmak

Türkçe Anlamı: Japoncada böbürlenmek, övünmek, hava atmak, kibirlenmek, tafra satmak anlamına gelmektedir. Bu deyimin etimolojisine bakıldığında 掛ける *kakeru* fiilinin sözlük anlamı yukarıda bulunan yere asmayı koymayı ifade eder, burada yukarıdaki, yüksekteki yer vurgulanmış olur ve 鼻に掛ける dendiğinde burnun yüksek bir yerde bulunduğunu ifade etmektedir.

Örnek-18: 人の評価は、どの大学を出たかではなく、どれだけ実績をあげたかによるものだと思うが、彼は、出身大学をいつも鼻に掛けている。

Hito no hyōka wa dono daigaku o deta ka de wa naku, dore dake jisseki o ageta ka ni yoru mono da to omou ga, kare wa, shusshin daigaku o itsumo hana ni kaketeiru.

İnsanların değerlendirmesi, hangi üniversiteden mezun oldukları değil, ne kadar başarı sağladıklarına bağlıdır, ancak o herzaman mezun olduğu okulla övünür.

Türkçede burun ile oluşmuş aynı ifadeye sahip deyim bulunmamaktadır, ancak aynı anlama sahip "*burnu havada olmak, burnu büyük,burnundan yanına varılmamak, Burnu Kaf Dağı'nda olmak, burnundan ötesini görmemek "* gibi kibir ve gururu ifade eden deyimler bulunmaktadır.

17. 鼻に付く ***(Hana ni tsuku)***

Burun +İlgeç+Yapışmak

İki anlama sahiptir.

17.a. **Türkçe Anlamı:** Kötü koku duymak, kötü kokudan rahatsız olmak, kokunun burnundan gitmemesi

17.b. **Türkçe Anlamı:** Bıkmak. Usanmak. Bezmek; gına gelmek; rahatsız etmek, keyfini kaçırmak.

付く tsuku fiili bir şeyin ayrılmayacak şekilde temas etmesi anlamını taşımaktadır. Buruna bir şey temas ettiğinde, yapıştığında doğal olarak kokusunu duyacak ve o temas eden koku burnundan hiç gitmeyecektir.

Türkçede aynı ifade ve anlama sahip deyim bulunmamaktadır. Ancak Türkçede "kokunun burnundan gitmemesi" diyebiliriz.

Örnek-19: お父さんの面白い冗談も、毎日聞かれていると鼻に付いています。

Otōsan no omoshiroi jōdan mo, mainichi kikareteiru to hana ni tsuite imasu

Babamın güzel espirilerini, hergün duyunca gına geliyor.

Örnek-20: エレベーターに乗ったら、男の人の変な香水の匂いが鼻に付き、気持ちが悪くなった。

Erebētā ni nottara, otoko no hito no henna kōsui no nioi ga hana ni tsuki, kimochi ga warukunatta.

Asansöre binince onun kötü parfüm kokusu burnumdan gitmedi, çok kötü oldum.

鼻に付く*(Hana ni tsuku)* deyiminin 2. anlamı olan bıkmak, gına gelmek ile aynı ifade ve anlama sahip Türkçede burun ile oluşan deyim bulunmamaktadır.

18. 鼻が曲がる *(Hana ga magaru)*

Burun +İlgeç+Dönmek-Bükmek-Eğmek

Türkçe Anlamı: Çok kötü kokmak; kötü kokudan rahatsız olmak.

Etimolojisine bakıldığında 曲がる *magaru* fiili sözlükte eğmek, bükmek, dönmek anlamına gelmektedir. Burnun kötü kokuyu duymasıyla birlikte dayanamayıp, burnun dik düz şeklinin eğilip büküldüğünü ifade etmektedir (Fang, 2011: 24).

Örnek-21: 魚の腐った臭いは、鼻が曲がるほど強烈です。

Sakana no kusatta nioi wa, hana ga magaru hodo kyōretsu desu.

Bozulmuş balığın kokusundan burnumun direği kırıldı.

Türkçede burun ile oluşan aynı ifadeye sahip deyim bulunmamaktadır. Türkçede burun eğilip, bükülmek fiili ile ilişkilendirilmeyip *kırılmak* fiili ile ilişkilendirilmektedir. "*burnunun direği kırılmak"* deyimi bulunmaktadır.

19. 鼻持ちならない *(Hanamochi naranai)*

鼻持ちがならぬ *hanamochi ga naranu* deyimin eski ifade ediliş şeklidir. Günümüzde 鼻持ちならない *Hanamochi naranai* olan bu deyimin anlamı, nefret uyandıran, tahammül etmesi güç ve çekilmez demektir. Etimolojisine bakıldığında 鼻持ち *Hanamochi* kötü kokuya sabretmek olduğu görülmektedir ama tek başına

kullanıldığında anlam ifade etmemektedir. な ら な い *-Naranai* な ら ぬ *naranu* yapamamak anlamında olup 鼻持ちがならぬ *hanamochi naranu* - 鼻持ちならない *hanamochi naranai* kötü kokuya tahammül edememek anlamındadır. Bu anlamından türeyerek insanların davranışı, görünümü veya konuşmasına da tahammül edememek anlamında kullanılmaktadır.

Örnek-22: 彼はいつも大口をたたくので鼻持ちならないから話したくない。

Kare wa itsumo ōguchi o tataku node hanamochinaranai kara hanashitakunai.

O her zaman yüksek sesle tartıştığı için tahammül edemediğim için onunla konuşmak istemiyorum.

Türkçede burun ile oluşan aynı ifadeye ve aynı anlama sahip deyim bulunmamaktadır.

20. はなつまみ *(Hanatsumami)*

Burun+ Sıkıştırma

İnsanlar tarafından sevilmemek. Sevilmeyen kişi anlamına gelmektedir. Kötü koku duyulduğunda burunu elle sıkıştırıp kapatarak kötü kokuyu hissetmemeyi sağlarız. Bu engelleme hareketinden yola çıkarak, davranışı veya karakteri sebebiyle sevilmeyen kişi ile ilişkilendirilmiştir.

Örnek-23: 学校は狭い世界だから、一度鼻つまみものになったら、卒業まで ず っと鼻つまみ者でいなくてはいけなくなるからこわいよね。

Gakkō wa semai sekai dakara, ichido hanatsumami mono ni nattara, sotsugyō made zutto hanatsumami-sha de inakute wa ikenaku naru kara kowai yo ne.

Okul küçük bir dünya olduğu için, birkez sevilmeyen insan olduktan sonra mezun olana kadar sevilmeyen insan olacağın için çok korkunç değil mi?

Türkçede burun ile oluşan aynı ifadeye ve aynı anlama sahip deyim bulunmamaktadır.

21. 鼻筋が通る *(Hanasuji ga tōru)*

Burun Sırtı-Köprüsü+İlgeç+İçinden, Yanından Geçmek

Türkçe Anlamı: Çoğunlukla erkekler için kullanılan bir deyim olup, 'yakışıklı olmak' anlamında kullanılmaktadır. 鼻筋 *Hanasuji* Şekil I'de 1 ile gösterilen bölgenin, (burun sırtının) eğri, yamuk olmaması, düz olması yüz hatlarının orantılı düzgün görünmesini sağlamaktadır.

Türkçede benzer ifadede deyim bulunmamaktadır. Aynı anlamda "ağzı burnu yerinde" deyimi bulumaktadır.

Örnek-24: かれは鼻筋が通ったいい男だ。

Kare ha hanasuji ga tōtta ii otoko da.

O, yakışıklı iyi biri.

22. 鼻が利く *(Hana ga kiku)*

Burun+İlgeç+Vazifesini Yapmak-İşlemek,

Türkçe Anlamı: İşten iyi anlamak. İşin ehli olmak. İşin kurdu olmak. Burnu iyi koku almak. En küçük bir işaret, ipucu, belirtiden bile fayda ve fırsat yaratma

kabiliyetine sahip olma anlamını barındırmaktadır. Burnun işlevi olan koku almayı en iyi şekilde yerine getirmesinden yola çıkarak oluşmuş deyimdir.

Örnek-25: 太郎くんは、鼻が利くので、おいしい店を見分けることができるから店選びは彼に任せておきましょう。

Tarō-kunwa, hana ga kiku node, oishī mise o mi wakeru koto ga dekirukara mise erabi wa kare ni makasete okimashou.

Tarō (lezzetli yemek sunan) iyi restorandan anladığı için restoranı seçme işini ona bırakalım.

Türkçede burun ile oluşan aynı ifade de deyim bulunmamaktadır. Aynı anlama gelen *burnu iyi koku almak* deyimi vardır.

23. 鼻がつかえる *(Hana ga tsukaeru)*

Burun+İlgeç+Sıkışmak

Türkçe Anlamı: Ön tarafın sıkışık olması ve ilerleyememek. Oda vb. yerlerin sıkışık dar olması. Dip dibe bulunmak.

Örnek-26: 水害で家を失い、今は鼻がつかえるような六畳一間に、親子四人が寝起きしている。

Suigai de ie o ushinai, ima wa hana ga tsukaeru yona rokujōhitoma ni, oyakoshi- rigane okishiteiru.

Selde evimizi kaybettiğimiz için şuan da anne baba, çocuklar 4 kişi sıkış tıkış/ dip dibe 6 tatami[17] olan yerde kalıyoruz.

[17] Tatami, yaklaşık 600 yıldan bu yana Japon evlerinde kullanılmakta olan kalın hasırdan kaplamalara verilen addır. Tek bir tataminin ebadı 1,91 m. x 0,95 m. olup, odaların büyüklüğünü hesaplamak için yerde serili tatamilerin sayısından yararlanılır.

Türkçede burun ile oluşan benzer bir ifade deyim bulunmamaktadır. Türkçe de aynı anlama sahip “burun buruna” deyimi bulunmaktadır.

24. 鼻が高い *(Hana ga takai)*

Burun+İlgeç+Yüksek

Türkçe Anlamı: İftihar etmek, gurur duymak, övünmek, kıvanç duymak.

Türkçede burnu yüksekte ile ifade olarak aynı fakat anlamı farklı bir deyimdir. 鼻が高い “Burnu yüksekte” hem Japonca hem Türkçede neredeyse aynı anlama gelse de, bakış açıları birbirine terstir. Türkçede bu deyim kişinin kendisi için asla kullanılmaz, yalnızca başka insanları tarif ederken kullanılır ve anlamı olumsuzdur. Japoncada kişi kendi duygularını ifade ederken de bu deyimi kullanabilir ve olumlu anlama sahiptir.

Örnek-27: お父さんに、小さいときから空手の指導を受けているけど、ほめられたことが一度もなかったんだ。だけど、優勝して、学年チャンピオンになったとき、お父さんが、空手の偉い先生と話しているとき、僕のことを「親として鼻が高い」と言っているのを聞いて、うれしくなっちゃった。

Otōsan ni, chīsai toki kara karate no shidō o uketeiru kedo, homerareta koto ga ichido mo nakattan da. Dakedo, yūshōshite, gakunen chanpion ni natta toki, otōsan ga, karate no erai sensei to hanashiteiru toki, boku no koto wo `oya toshite hana ga takai to itte iru no wo kiite, ureshikunatchatta.

Babam küçüklüğümden beri karatede bana rehberlik ediyor fakat beni bir kez bile övmedi. Okul Şampiyonu olduğumda babamın

büyük karate hocası ile konuşurken “ebeveyni olarak onunla gurur duyuyorum” dediğini duyunca mutlu oldum.

25. 鼻つ柱が強い *(Hanappashira ga tsuyoi)*

Burun direği+ilgeç+kuvvetli

Türkçe Anlamı: İnatçı. Dediğim dedik. Dişli, Çabuk pes etmeyen. Mücadeleci, güçlü rekabet ruhu olan kişi.

鼻つ柱が強い *Hanappashira ga tsuyoi* deyiminde, burun direği *hanappashira* konumu ve yapısı bakımından mücadele etme, inatçılıkla ilişkilendirilmiş olduğu görülmektedir.

Örnek-28: 彼は、自分が気に入らないと上司にさえ反抗するほど鼻っ柱が強い男だった。

Kare wa, jibun ga ki ni iranai to jōshi ni sae hankō suru hodo hanappashira ga tsuyoi otoko datta.

O, hoşuna gitmeyen bir şey olduğunda patronuna bile karşı gelecek kadar dediğim dedik biriydi.

Türkçede burun ile oluşmuş benzer ifade ve anlama sahip deyim bulunmamaktadır.

26. 鼻が胡坐をかく *(Hana ga agura wo kaku)*

Burun+ilgeç+bağdaş kurmak

Türkçe Anlamı : 鼻が胡坐をかく *Hana ga agura wo kaku* deyimi, sağ ve soldaki burun deliklerinin geniş olması ile birlikte dik olmayan düşük olan burun yapısını ifade etmektedir.胡坐をかく *agura wo kaku* sözlük anlamına bakıldığında

‘bağdaş kurmak’ anlamına gelmektedir. Burnun da bağdaş kurulduğundaki vücudun şekli ile (bacaklar bağdaş kurarken sağ ve sol yana doğru genişletilerek bağlanması ve vücudun dik değil eğik durması) ilişkilendirildiği görülmektedir.

Türkçe’de aynı ifade ve anlama sahip burun ile oluşan deyim bulunmamaktadır.

27. 目鼻が付く *(Me hana ga tsuku)*

Göz burun+ilgeç+eklenmek

Türkçe Anlamı: Bir şeyin tamamlanma aşamasına, sonuna gelinmesi, ramak kalmak.

Etimolojik olarak bakıldığında, yüzün şeklinin gözün ve burnun oluşmasıyla birlikte yüzün tamamlanma aşamasına çok az kalması, sonlanması durumu ile ilişkilendirilmiştir. Türkçede "Bir şeyin olmasına çok az kalmak" anlamında kullanılan ramak kaldı deyimi bulunmaktadır. Arapça *rmḳ* kökünden gelen *ramaḳ* رمق” ölümden önceki son yaşam belirtisi, bakış" sözcüğünden gelmektedir.

Örnek-29: 証拠が複数出揃ったことによって犯人逮捕に目鼻が付いたのだが逮捕の瞬間まで気を緩めてはいけない。

Shōko ga fukusū de sorotta koto ni yotte hannin taiho ni me hana ga tsuita no da ga taiho no shunkan made ki o yurumete wa ikenai

Çok kanıt toplanıp ortaya çıkarılmış ve suçlunun tutuklanmasına ramak kalmış olsa da tutuklama anı gelene kadar gevşemek yok.

Türkçede burun ile oluşan benzer ifade ve anlamda deyim bulunmamaktadır.

28. 鼻息が荒い *(Hanaiki ga arai)*

Burun soluğu+İlgeç+Şiddetli/sert/ağır

Türkçe Anlamı: Hırslı, kararlı, azimli, canla başla mücadele eden anlamına gelmektedir.

Etimolojisine bakıldığında kişinin burundan solumasının şiddetinden bahsedilmektedir. Bu, karakter olarak azim, mücadele, hırsla ilişkilendirilmiştir.

Örnek-30: 次の試合に勝てたら、全国大会への切符を手に入れることができるとあって、皆は　不安なんてかけらもなく、鼻息が荒かった。

Tsugi no shiai ni katetara, zenkoku taikai he no kippu o te ni ireru koto ga dekiru to atte, minna wa fuan nante kakera mo naku, hanaiki ga arakatta.

Bu maçı kazanırsak, ulusal turnuvaya giden bileti almış olacağımız için kaygılanmak yerine hepimiz azimliyiz / kararlıyız.

Türkçede benzer ifade olarak ‘burnundan solumak’, ‘burnun yeli harman savurmak’, ‘burnun yeli kırılmak’ deyimleri bulunmaktadır, ancak Japonca deyimle aynı anlama sahip değildir. Kızgınlık öfke ile ilgili deyimlerdir.

Burnunun yeli harman savurmak; harman savurma işi, hasat sonrası saman ile hububatı birbirinden ayırabilmek için yapılmaktadır Bunu ancak kuvvetli rüzgârların olduğu zamanlarda yapmak mümkündür. Deyimin işaret ettiği kişi, o kadar kuvvetli soluk alıp vermektedir ki, burnundan çıkan havanın harman savurabileceği intibasını uyandırmaktadır.

29. 鼻息を窺う (*Hanaiki wo ukagau)*

Burun soluğu+İlgeç+ gözlemlemek, dikkat etmek

Türkçe Anlamı: Birinin ruh durumunu duygu ve düşüncesini anlamaya tespit etmeye çalışmak; nabız yoklamak

Örnek-31: 主人は、気分によって態度がころころ変わるので、常に鼻息を窺って話をしないといけないから疲れる。

Shujin wa, kibun ni yotte taido ga koro koro kawaru node, tsune ni hanaiki o ukagatte hanashi o shinai to ikenai kara tsukareru.

Kocamın davranışları ruh haline göre çok çabuk değiştiği için, her zaman nabız yoklayarak konuşmak zorunda olduğum için yorucu oluyor.

Türkçede burun ile oluşan benzer ifade ve anlamda deyim bulunmamaktadır.

30. 鼻毛を数える *(Hanage wo kazoeru)*

Burun tüyü+İlgeç+saymak

Türkçe Anlamı: (Kadınlar için) erkeği parmağında oynatmak. Avcunun içine almak. Aptal yerine koymak. Her istediğini yaptırmak. 30. 31. ve 32. sıradaki deyimlerin anlamları aynıdır.

Örnek-32: 鼻毛を数えられているのにも気付かず、せっせと彼女の店に通う。

Hanage o kazoerareteiru noni mo kidzukazu, sesseto kanojo no mise ni kayou[18]

Aptal yerine konulduğundan habersiz, kadının dükkanına gidip duruyor.

Türkçede burun ile oluşmuş benzer ifade ve anlama sahip deyim bulunmamaktadır.

31. 鼻毛を読む (*Hanage wo yomu)*

Burun tüyü+İlgeç+okumak

Türkçe Anlamı: (Bayanlar için) Erkeği parmağında oynatmak; avcunun içine almak; aptal yerine koymak; her istediğini yaptırmak. Bu deyim sık kullanılmamaktadır.

Örnek-33: 君はあの女に鼻毛を読まれているよ。

Kimi wa ano onna n ihanage o yomareteiru yo.

Bu kadın seni aptal yerine koyuyor.

Türkçede burun ile oluşmuş benzer ifade ve anlama sahip deyim bulunmamaktadır.

32. 鼻毛を抜く (*Hanage wo nuku)*

Burun tüyü+İlgeç+çıkarmak, çekmek

Türkçe Anlamı: Kandırmak, aldatmak, oyuna getirmek, tuzağa düşürmek.

Örnek-34: 彼女は、男の鼻毛を抜くのが上手だし、それを楽しんでいる。

[18] http://www.nihonjiten.com/kokugo/2/17430.html

Kanojo wa, otoko no hanage wo nuku no ga jōzu dashi, sore o tanoshinde iru.

O, erkekleri kandırmakta çok usta ve bundan zevk alıyor.

Örnek-35: たかが可愛いだけの女性に**鼻毛を抜かれる**ほど、僕は軽い男じゃない。彼女は、内面もとても魅力的なんだ。

Taka ga kawaii dake no josei ni hanage o nukareru hodo, boku wa karui otoko janai. Kano jowa, naimen mo totemo miryoku-teki nan da.

Ben sadece kadın şirin diye kandırılacak kadar basit bir adam değilim. Onun içi, ruhu çok etkileyici.

Türkçede burun ile oluşmuş benzer ifade olarak burnundan kıl aldırmamak deyimi bulunmaktadır fakat aynı anlama sahip değildir.

33. 小鼻を膨らます (*Kobana wo fukuramasu*)

Burun kanadı+İlgeç+Şişmek, genişlemek

Türkçe Anlamı: Bir durum veya olaydan dolayı hoşnut ve memnun olmamak; mutsuz olmak.

Türkçede burun ile oluşmuş benzer ifade burun şişirmek deyimi bulunmaktadır. 小鼻を膨らま *Kobana wo fukuramasu* deyimi “hoşnut, memnun olmamak” anlamını taşırken; Türkçe burun şişirmek deyimi “gururlanmak, kibirlenmek” anlamını taşımaktadır.

34. 目から鼻へ抜ける　**(*Me kara hana he nukeru*)**

Göz+ilgeç+burun+ilgeç+çıkmak

Türkçe Anlamı: Muhakeme yeteneği güçlü, hızlı ve zekice kararlar alabilme yeteneği. Keskin zekalı, zeki akıllı kişi.

Etimolojisine bakıldığında gözler nesneleri yakalayıp, buruna nasıl koklayacağını gösterir. Görme ve koku alma duyularının mükemmel bir şekilde birlikte çalışması ile ilişkilendirilerek muhakeme yeteneği hızlı ve zeki, akıllı insan olmayı ifade etmektedir.

Bu deyimin kökeninin, Nara Döneminde ünlü büyük Buda Heykeli inşası sırasında yaşanan bir hikayeye dayandığı söylenmektedir. Buda'nın gözlerini yerine yerleştirmek için bir usta heykelin göz boşluğunun içine girer. Güzelce gözleri yerine takmayı başarır, fakat usta orada hapsolup kalır. Usta zekice kafayı çalıştırır ve heykelin içinde, gözden buruna doğru ilerler ve burun deliklerinden çıkar.[19]

Örnek-37: 僕の父親はどんな困難な問題に直面しても目から鼻へ抜けるような対応ができる自慢の父親だ。

Boku no chichi oya wa donna konnan na mondai ni chokumen shite mo me kara hana e nukeru yō na taiō ga dekiru jiman no chichi oya da.[20]

Babamın karşılaştığı sorun ne kadar zor olsa da, sorunla zekice başa çıkabilen övünülecek bir babadır.

Türkçede burun ile oluşmuş benzer ifade ve anlama sahip deyim bulunmamaktadır.

[19] https://meaning.jp/posts/792
[20] https://proverb-encyclopedia.com/mekara/

35. 木で鼻を括る ***(Ki de hana wo kukuru)***

Ad+İlgeç+bağlamak, birleştirmek

Türkçe Anlamı: Sert, kaba ve kısa cevap vermek. Oldukça soğuk, duygusuz düşmanca, tavır takınmak.

Bu deyime etimolojik açıdan bakıldığında, aslen eylem "くくる *kukuru*" değil "こくる *kokuru*"dur. 木で鼻をこくる *ki de hana wo kokuru,* ağaçla burnu silmek anlamında iken daha sonra fiil değişime uğrayarak くくる *kukuru* yani ağaçla burnu bağlamak şeklinde değişmektedir. Eski dönemlerde kağıt pahalı olduğu için burnu silmek için kağıt yerine ağaçtan elyaflar kullanıldığı için, burnu temizlerken acı duyulması neticesinde yüzde sert bir ifade belirdiği belirtilmektedir.

Örnek-38: いくら仲が悪いからって、そんな木で鼻を括るような態度はどうかと思うよ

Ikura naka ga warui karatte, sonna ki de hana wo kukuru yō na taido wa dō ka to omou yo.

Aranız ne kadar kötü olsa da bu derece soğuk, düşmanca davranış ne kadar doğru olur.

Türkçede burun ile oluşmuş benzer ifade ve anlama sahip deyim bulunmamaktadır.

36. 鼻に当てる ***(Hana ni ateru)***

Burun +ilgeç+ ortaya çıkarmak

Türkçe Anlamı: Böbürlenmek, övünmek. Hava atmak. Kibirlenmek. Tafra satmak. 鼻に掛ける *hana ni kakeru* deyimi ile aynı anlama sahiptir.

Örnek-39: 彼は仕事も出来て、明朗で、人気者で、それを鼻に当てないところがまたいいよね。

Kare wa shigoto mo dekite, meirō de, ninkisha de, sore o hana ni atenai tokoro ga mata ī yo ne.

Onun, iş sahibi, parlak ve popüler olması ile övünmemesi de güzel.

Türkçede burun ile oluşmuş aynı ifadeye sahip deyim bulunmamaktadır ama aynı anlama gelen "*burnu havada olmak, burnu büyük, burnundan yanına varılmıyor, Burnu Kaf Dağı'nda*" gibi kibir ve gururu ifade eden deyimler bulunmaktadır.

37. 目と鼻の先 (*Me to hana no saki)*

Göz+ilgeç+Burun+ilgeç+ucu/önü

Türkçe Anlamı: Mesafe olarak çok yakın, burnunun dibinde bulunma. Türkçede aynı ifade ve anlama sahip "burnunu dibinde/ucunda olmak "deyimi bulunmaktadır.

Örnek-40: 結婚した娘は、実家と目と鼻の先のところに家を建てて住んでいるから、いつも子供を連れて遊びに来てくれる。

Kekkon shita ane wa, jikka to me to hana no saki no tokoro ni ie o tatete sunde iru kara, itsumo kodomo o tsurete asobini kite kureru.

Evli ablam, evimizin dibinde/ çok yakınında evini yaptırıp, evimizin dibinde yaşadığı için her zaman bize çocukları ziyarete getiriyor.

38. 鼻血も出ない *(Hanachi mo denai)*

Burun kanı+ilgeç+çıkmamak/akmamak

Türkçe Anlamı: Ekonomik sıkışıklık neticesinde mal mülkün hiçbirşeyin kalmaması; 1 kuruşun dahi kalmaması tüm paranın bitmesini ve çok fakirliği ifade etmektedir.

Örnek-41: 事故の責任者として、東電には逆立ちしても鼻血も出ないという状況まで賠償させなければならない。[21]

Jiko no sekininsha toshite, Tōden ni wa sakadachi shitemo hanaji mo denai toiu jōkyō made baishō sasenakerebanaranai.

Kazanın sorumlusu olarak, Tokyo Elektrik Şirketine tepe taklak olsa da, 1 kuruşsuz kalacak duruma düşse de tazminat ödetilmesi gerekmektedir.

Türkçede aynı ifadeye sahip "*burnu bile kanamamak"* deyimi bulunmaktadır. "Zarar görmemek, yarasız beresiz olmak; tehlikeli bir durumdan yara bere almadan kurtulmak" anlamını içermektedir. Japonca deyimle aynı anlama sahip değildir.

39. 鼻を打つ (*Hana wo utsu*)

Burun+İlgeç+vurmak

Türkçe Anlamı: Kötü kokudan rahatsız olmak. *鼻を突く hana wotsuku* ile aynı anlama sahiptir.

[21] http://nlt.tsukuba.lagoinst.info/headword/N.13883/

Örnek-42: 太郎君のお見舞いのために病院へ行ったら、消毒夜のにおいが鼻を打った。

Tarō-kun no o mimai no tame ni byōin e ittara shōdokuyoru no nioi ga hana o utta.

Hastaneye Taro'yu ziyarete gittiğimde, dezenfeksiyon kokusu burnumun direğini kırdı.

Türkçede burun ile oluşan aynı ifade de deyim bulunmamaktadır, fakat aynı anlama sahip "*Burnunun direği kırılmak*" deyimi bulunmaktadır.

40. 鼻の先にぶら下がる *(Hana no saki ni burasagaru)*

Burunucu+İlgeç+sarkıtmak, asılı tutmak

Türkçe Anlamı: Övünmek, gururlanmak, böbürlenmek. Yüz ifade ve konuşma esnasında açıkça övündüğünün görülmesi.

Türkçede burun ile oluşan aynı ifade ve anlamda deyim bulunmamaktadır, fakat tablo 13'de de görüleceği üzere burun ile oluşan deyimlerin çoğunluğu kibir, gurur ve övünme anlamına sahiptir.

41. 小鼻が落ちる (*Kobana ga ochiru*)

Burun delikleri+İlgeç+düşmek

Türkçe Anlamı: Ölüm vaktinin yaklaştığı hasta kişi. Türkçede bir ayağı çukurda, ölüm döşeğinde diye ifade edilmektedir.

Türkçede burun ile oluşan benzer ifade "*burnu düşmek"* bulunmaktadır fakat aynı anlama sahip değildir.

42. 鼻を高くする *(Hana wo takaku suru)*

Burun+İlgeç+Yükseltmek

Türkçe Anlamı: Kasılmak, hava atmak, böbürlenmek, caka satmak

Örnek – 45: あれは私の息子なんですよと、舞台を指さして鼻を高くする。

Are wa watashi no musuko nan desu yo to, butai o yubi sashite hana wo takakusuru.

O, benim oğlum diyerek sahneyi işaret edip övünüyordu.

SONUÇ

Türkçede burun ve Japoncada 鼻 *hana* sözcüklerinin kullanıldığı deyimlerin anlamsal ve kavramsal bir karşılaştırması yapılmış, iki dildeki deyimlerin anlam açısından genel olarak üç başlık altında toplanabileceği görülmüştür.

1. İfade ve Anlamları Benzer Olan Deyimler

Türkçe ve Japoncada yapısal ifadeleri ve anlamları benzer olan deyimler çok fazla olmasa da bulunmaktadır. Örneğin, Japoncada bulunan "Gününü göstermek, dersini vermek, haddini bildirmek, daha becerikli olanın gelmesi ve haddini bildirmesi" anlamında kullanılan 鼻を折る *Hana wo oru* deyimi, Türkçe 'burnunı kırmak' deyimi ile yapısal ve anlamsal olarak aynıdır. Yine "Birbirine çok yaklaşmak, yüz yüze gelmek, dip dibe bulunmak" anlamlarına gelen Japonca 鼻を突き合わせる *Hana wo tsukiawaseru* deyimi, Türkçedeki 'burun buruna gelmek' deyimi ile hem ifade hem de anlamsal olarak benzerdir.

Tablo-8: İfade ve Anlamları Benzer Olan Deyimler

Japonca Deyim	Türkçe Deyim	Deyim Anlamı
鼻を折る ***Hana wo oru***	**Burnunu kırmak**	Haddini bildirmek, büyüklenen kimseyi sert eylemlerle hırpalayarak artık büyüklenemez duruma getirmek.
鼻を突き合わせる ***Hana wo tsukiawaseru***	**Burun buruna (gelmek)**	Birbirine çok yaklaşmak, yüz yüze gelmek. Dip dibe bulunmak

鼻薬を嗅がせる ***Hanagusuri wo kigaseru***	**Koklatmak**	Rüşvet vermek. **嗅がせる** eylemi Türkçede 'koklatmak' anlamındadır. Türkçede de koklatmak eylemi yararlandırmak, rüşvet için kullanılmaktadır.
目と鼻の先 ***Me to hana no saki***	**Burnunun ucunda / dibinde**	Mesafe olarak çok yakında; yanı başında olmak. Dip dibe bulunmak

Yukarıdaki tabloda yer alan ve 'rüşvet vermek' anlamında kullanılan Japonca 鼻薬を嗅がせる *Hanagusuri wo kigaseru* deyiminde bulunan 嗅がせる eylemi, 'koklatmak' anlamına gelmektedir. Türkçede de 'koklatmak' eylemi, mecazi olarak 'yararlandırmak, rüşvet vermek' anlamında kullanılmaktadır. Bu açıdan her iki deyim anlam ve ifade olarak benzerlik göstermektedir.

Japonca 目と鼻の先 *Me to hana no saki* deyimi ile Türkçe 'burnun ucunda/dibinde deyimleri hem ifade hem de anlamsal olarak aynı anlama gelmekte ve 'mesafe olarak çok yakında, yanı başında olmak' anlamında kullanılmaktadır. Mesafe olarak yakınlık, her iki dilde de deyimler, burun ile ilişkilendirilerek oluşmuştur; ancak Japoncada, 'göz' ve 'burun ucu' organları arasındaki mesafe temel alınırken Türkçede 'burun' ve dış öğenin arasındaki mesafe temel alınmıştır.

2. İfadeleri Benzer, Anlamları Farklı Deyimler

Türkçe ve Japoncada ifadeleri benzer olsa da anlamsal olarak farklı olan deyimler vardır. Örneğin, Japonca 鼻が高い *Hana ga takai* deyimi, "iftihar etmek, gurur duymak, övünmek, kıvanç duymak" anlamını taşımaktadır; ancak Türkçe "burnu

havada” deyimi, “kendini beğenmiş, ulaka” anlamında kullanılmaktadır. Bunun gibi, yapısal olarak aynı ancak anlamları farklı deyimler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo-9: İfadeleri Benzer, Anlamları Farklı Deyimler

Japonca Deyim	**Türkçe Deyim**
鼻をうごめかす *Hana wo ugomekasu*	**Burun kıvırmak**
Her iki deyim aynı ifadeye sahip olup, “kıvırmak” eylemi ile oluşmuştur; fakat anlamları farklıdır. 鼻をうごめかす *Hana wo ugomekasu* deyimi “Şımarmak, havalara girmek, kasılmak, muzaffer bakış atmak” anlamını içerirken; “burun kıvırmak” deyimi “Önem ve değer vermemek, küçümsemek, beğenmemek” anlamını içermektedir.	
鼻を鳴らす *Hana wo narasu*	**Burnundan solumak**
鼻を鳴らす *Hana wo narasu* deyiminde bulunan 鳴らす narasu fiilinin sözlük anlamı “burundan solumak”tır. Hoşnutsuzluk, memnuniyetsizlik duyguları beliren yüzün ifadesine baktığımızda, ağızdan ses çıkmadan burnundan solunur ve burun delikleri açılır kapanır bir ifade görülmektedir (Fang, 2011: 25). Yüzdeki bu görüntü ile ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Türkçede de aynı ifadeye sahip “burundan solumak” deyimi bulunmasına karşın anlamı farklıdır. Türkçe’de sinirlenmek, kızmak anlamında kullanılmaktadır.	
鼻息が荒 *Hanaiki ga arai*	**Burnundan solumak**
“Hırslı, kararlı, azimli, canla başla mücadele eden” anlamına gelen 鼻息が荒 *Hanaiki ga arai* deyimini oluşturan sözcüklerin anlamına baktığımızda “burundan soluması şiddetli” olduğu görülmektedir. Kişinin burundan solumasının şiddetinden bahsedilmektedir. Bu karakter olarak azim, mücadele, hırsla	

ilişkilendirilmiştir. Türkçede "burundan solumak" deyimi ile aynı ifadeye sahiptir; ancak anlamları farklıdır. Türkçede sinirlenmek, kızmak anlamında kullanılmaktadır.
小鼻が落ちる *Kobana ga ochiru* Burnu Düşmek
Her iki dilde de deyimin oluştuğu sözcük öbeklerinin anlamı "burnu düşmek"tir, fakat anlamları farklıdır. Japoncada "ölüm vaktinin yaklaştığı hasta kişi; ölüm döşeğinde olan kişi" anlamını içermekte iken Türkçede ise "çok pis bir koku duyarak tedirgin olmak" anlamını içermektedir.
鼻血も出な *Hanachi mo denai* Burnu bile kanamamak
Her iki dilde de deyimin oluştuğu sözcük öbeklerinin anlamı "burnu bile kanamamak"tır fakat anlamları farklıdır. Japoncada "ekonomik sıkışıklık neticesinde mal mülkün hiçbirşeyin kalmaması, bir kuruşun dahi kalmaması, tüm paranın bitmesini ve çok fakirliği" ifade etmektedir. Türkçede ise "zarar görmemek, yarasız beresiz olmak, tehlikeli bir durumdan yara bere almadan kurtulmak" anlamında kullanılmaktadır.
小鼻を膨らます Kobana wo fukuramasu Burnu kabarmak
Türkçede de Japoncada da deyimin oluştuğu sözcük öbeğinin anlamı "burnu kabarmak"tır, fakat anlamları farklıdır. Japoncada "hoşnutsuzluğu" ifade etmektedir. Türkçede ise "büyüklenme" anlamında kullanılmaktadır.
鼻毛を抜く *Hanage wo nuku* Burnundan kıl aldırmamak
鼻毛を抜く *Hanage wo nuku* deyiminin oluştuğu sözcüklerin anlamlarına bakıldığında "burun kılını çekip çıkarmak" olduğu görülmektedir. Türkçede benzer ifade olarak "burnundan kıl aldırmamak" bulunmaktadır. Japonca deyimin anlamı "kandırmak, aldatmak, oyuna getirmek, tuzağa düşürmek" iken Türkçe deyim ise "en küçük bir eleştiriye ya da itiraza sinirlenip köpürecek kadar gururlu, huysuz ve geçimsiz olmak, kimsenin kendisine söz söylemesine meydan vermemek" anlamında kullanılmaktadır.

鼻っ柱をへし折る *Hanappashira wo heshioru* **Burnunun direği kırılmak**
Japoncada ‘haddini bildirmek; büyüklenmesini yok etmek, kendine olan güvenini yıkmak’ anlamında kullanılan deyim, Türkçedeki ‘burnunun direği kırılmak’ deyimi ile aynı ifadeye sahiptir. Ancak Türkçe deyim ‘kötü koku duymak ve bundan rahatsız olmak’ anlamında kullanılmaktadır.

3. Anlamları Benzer, İfadeleri Farklı Olan Deyimler

Türkçe ve Japoncada ifadeleri farklı olsa da anlamları aynı olan deyimler bulunmaktadır. Aşağıda yer alan tabloda, anlamları aynı olan, ancak ifadeleri farklı olan deyimler verilmiştir. Örnek olarak, Japonca 鼻を突く *Hana wo tsuku* deyimi, ‘burnun çok keskin, kötü koku hissetmesi; kötü kokudan rahatsız olmak’ anlamına gelmektedir. Yine Türkçede ‘burnunun direği kırılmak’ deyimi de aynı şekilde kötü kokudan rahatsız olmak anlamı taşımaktadır.

Tablo-10 Anlamları Benzer, İfadeleri Farklı Olan Deyimler

Japonca Deyim	**Türkçe Deyim**
鼻を突く *Hana wo tsuku* **鼻を刺す *Hana wo sasu*** **鼻を打つ Hana wo utsu** **鼻が曲がる *Hana ga magaru***	**Burnunun direği kırılmak/düşmek**
Japonca ve Türkçede de burnun çok keskin kötü koku hissetmesi ve kötü kokudan	

rahatsız olmayı ifade etmek için aynı anlamda burun ile oluşan deyimler bulunmaktadır. Ancak ifadeleri farklıdır. Japoncada 鼻を突く *Hana wo tsuku* deyimindeki 突く *tsuku* eylemi "batırmak, saplamak" eylemi ile oluşmaktadır. 鼻を刺す *Hana wo sasu* deyiminde ise kötü kokunun burna verdiği rahatsızlık "delmek, bıçaklamak" eylemi ile ilişkilendirilmiştir. 鼻を打つ *Hana wo utsu* deyiminde "vurmak" eylemi ile ilişkilendirilmektedir. 鼻が曲がる *Hana ga magaru* deyiminin oluştuğu 曲がる *magaru* eylemi "eğmek, bükmek, dönmek" anlamındadır. Türkçede burun ile oluşan aynı ifadeye sahip deyim bulunmamaktadır, fakat Türkçede burun "kırılmak ve düşmek" eylemi ile ilişkilendirilmiştir. Kötü kokunun burna verdiği rahatsızlığı ifade eden "burnunun direği kırılmak/düşmek" deyimi bulunmaktadır.

鼻っ柱をへし折る *Hanappashira wo heshioru*	**Burnunu kırmak** **Burnunu sürtmek**

Japoncada da Türkçede de haddini bildirmek; büyüklenmesini yok etmek, kendine olan güvenini yıkmak anlamında kullanılan deyimler bulunmaktadır. Türkçede bu anlama sahip deyimler kırmak ve sürtmek eylemleri ile ilişkilendirilirken Japoncada deyim parçalamak/ ezmek eylemi ile ilişkilendirilmektedir.

鼻が利く *Hana ga kiku*	**Burnu iyi koku almak**

鼻が利く *Hana ga kiku* deyimi işten iyi anlamak; işin ehli olmak; işin kurdu olmak; en küçük bir işaret, ipucundan bile fayda fırsat yaratma kabiliyetine sahip olma anlamını barındırmaktadır. Burnun işlevi olan koku almayı en iyi şekilde yerine getirmesinden

yola çıkarak oluşmuş deyimdir.

小鼻を膨らます	***Kobana wo fukuramasu***	**Ağız burun ekşitip çehre etmek**

Yukarıdaki deyimler, Türkçe ve Japoncada da "bir durumdan memnun, hoşnut olmadığını, mutsuz olduğunu yüzünden belli etmek" anlamını ifade etmektedir. 小鼻を膨らます *Kobana wo fukuramasu* deyiminin oluştuğu sözcük öbeğine bakıldığında "burun deliklerini şişirmek" olduğu görülmektedir. Mutsuzluk, hoşnutsuzluk burun deliklerinin şişmesi ile ilişkilendirilirken; Türkçede ağız ve burnun buruşturulması ile ilişkilendirilmektedir.

鼻をうごめかす	***Hana wo ugomekasu***	**Burnu havada**
鼻に掛ける	***Hana ni kakeru***	**Burnu büyümek**
鼻に当てる	***Hana ni ateru***	**Burun şişirmek**

Türkçe ve Japoncada da "şımarmak, havalara girmek, kasılmak, kibirlenmek" anlamına sahip birçok deyim bulunmaktadır. Türkçede kibiri ifade eden burun ile oluşan deyimler ile ifade farklılığı bulunmaktadır.

鼻で笑う	***Hana de warau***	**Burun kıvırmak**
鼻であしらう	***Hana de ashirau***	**Burnundan yanına varılamak**
鼻を折る	***Hana wo oru***	**Burnunu kırmak**
		Burnunu sürtmek
		Burun bükmek

Her iki dilde de aşağılama, horgörme, haddini bildirme kibirle, gururla ilişkilendirilmiş aynı anlama sahip fakat ifadeleri farklı deyimler bulunmaktadır.

鼻筋が通る	***Hanasuji ga tōru***	**Ağzı burnu yerinde**

Her iki dilde de "güzel ve yakışıklı" anlamına gelmektedir. 鼻筋が通る *Hanasuji ga tōru* deyimi daha çok erkekler için kullanılırken, Türkçede her iki cins için de

kullanılmaktadır. Japonca deyimin oluştuğu sözcük 鼻筋 *Hanasuji* burun sırtının, eğri, yamuk olmaması, düz olması yüz hatlarının orantılı düzgün görünmesi ile ilişkilendirilmektedir. Türkçede güzel, yakışıklı görünme, ağız ve burunun bulunması gereken yer ile ilişkilendirilmektedir.

Her iki dilde de ifade ve ortak anlam açısından yapılan sınıflandırma dışında, işaret edilen kavram açısından deyimlerin 'koku alma' açısından ilişkilendirilen deyimler, 'dar alan, yakınlık, yaklaşma' açısından ilişkilendirilen deyimler, 'duygular' ile ilişkilendirilen deyimler, 'insanoğlunun fiziksel ve kişisel özellikleri' ile ilişkilendirilen deyimler olmak üzere dört ana başlık altında toplandığı ve yine duygu açısından 'kibir, gurur, aşağılama, hor görme', 'kızgınlık, öfke, sinir', 'sıkıntı, pişmanlık, hoşnutsuzluk' olmak üzere üç duyguyu ifade ettiği görülmüştür.

1. Koku Alma ile İlişkilendirilen Burun Deyimleri

Koku, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "nesnelerden yayılan küçücük zerrelerin burun zarı üzerindeki özel sinirlerde uyandırdığı duygu" şeklinde tanımlanmaktadır. Kokunun iyi veya kötü duygular uyandırabildiği anlaşılmaktadır.

İnsanoğlu, varlıkları yapısı, kokusu, sesleri ve renkleri ile de tanımlamaktadır. Her varlığın kendine has çıkardığı bir sesi, kokusu ve rengi, yapısı bulunmaktadır. Çoğu zaman bu özellikleri ile insan üzerinde etkiler bırakır. Kötü koku insanı rahatsız ve huzursuz eder. Alınan hafif bir kötü kokuda dahi vücut dili değişmektedir. Yüzde oluşan hoşnutsuzluk görülebilir.

Tablo-11: Koku İle İlişkilendirilmiş Türkçe ve Japonca Deyimler

Türkçe Deyimler	Japonca Deyimler
Burnunun direği kırılmak	鼻を突く *Hana ga tsuku*
Burnunun direğini kırmak	鼻が曲がる Hana ga magaru
Burnu düşmek	鼻が利く *Hana ga kiku*
Burnu iyi koku almak	鼻を打つ *Hana ga utsu*
	鼻に付く *Hana ni tsuku*
	鼻を刺す *Hana ni sasu*

Yukarıdaki tabloda görülen koku ile ilişkilendirilmiş burun ile oluşan Türkçe deyimler irdelendiğinde olumsuz duygu görülmektedir. "Burnu iyi koku" almak dışındaki deyimlerin kötü koku ile ilişkilendirildiği dikkat çekmektedir. Japoncada da "İşten iyi anlamak; işin ehli olmak; işin kurdu olmak; burnu iyi koku almak" anlamını içiren 鼻が利く *Hana ga kiku* deyimi dışındaki deyimlerin hepsinin Türkçede olduğu gibi kötü koku ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Japoncada kötü kokunun buruna verdiği zarar "batırmak, delmek, eğmek, vurmak" eylemleri ile ilişkilendirilirken, Türkçede ise "kırılmak, düşmek" eylemleri ile ilişkilendirilmektedir.

2. Dar Alan, Yakınlık, Yaklaşma ile İlişkilendirilen Burun Deyimleri

Aşağıdaki tabloda Türkçede ve Japoncada ‘dar alan, yakınlık, yaklaşma’ anlamında kullanılan burun ile ilgili deyimler görülmektedir.

Tablo-12: Yakınlık Yaklaşma İle İlişkilendirilmiş Türkçe ve Japonca Deyimler

Türkçe Deyimler	Japonca Deyimler
Azrail’le burun buruna gelmek	鼻を付き合わせる *Hana wo tsukiawaseru*
Ölümle burun buruna gelmek	鼻がつかえる *Hana ga tsukaeru*
(Birinin) burnuna girmek	目鼻が付く *Me hana ga tsuku*
(Birinin) burnundan ayrılmamak	目と鼻の先 *Me to hana no saki*
Burun buruna gelmek	
Burnunun dibine sokulmak /gelmek	
Burnunun dibinde/ucunda	

Türkçede dar alanı, fiziksel yakınlığı, yaklaşmayı ifade eden burun sözcüğü ile oluşan deyimlerin “istenmeyen, rahatsız edici, olumsuz” bir yakınlık ve yaklaşmadan bahsettiği görülmektedir. Japoncada 鼻を付き合わせる *hana wo tsukiawaseru* ve 鼻がつかえる *hana ga tsukaeru* deyimleri Türkçede olduğu gibi olumsuz bir yakınlık ve dar alanı ifade eden deyimler olduğu görülmektedir. “Bir şeyin tamamlanma aşamasına, sonuna yaklaşılması, ramak kalması” anlamını ifade eden 目鼻が付く *me hana ga tsuku* ve “mesafe olarak çok yakın” anlamını ifade eden 目と鼻の先 *me to hana no saki* deyimleri olumsuzluk içermemektedir.

3. Duygular ile İlişkilendirilen Burun Deyimleri

Burnun vücutta bulunduğu konumu, duruşu, fonksiyonları Türkçe deyimlerde gurur, kibir, sıkıntı, öfke, pişmanlık, hoşnutsuzluk, üzüntü, sinirlilik, başarısızlık, özlem gibi duyguları somutlaştırmada araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Japonca Deyimlerde gurur, kibir, hor görme, aşağılama küstahlık, şımarıklık, hoşnutsuzluk, kandırmak, kadınlara karşı zaafı olmak / zayıf olmak, şehvet gibi duyguları somutlaştırmada araç olarak kullanıldığı görülmektedir.

- **Kibir, Gurur, Aşağılama, Hor görme ile İlişkilendirilen Burun Deyimleri**

Burun sözcüğü ile oluşmuş deyimler incelendiğinde çoğunluğunun kibir, gurur, övünme ile ilişkisi dikkati çekmektedir. Burnun yapısı, duruşu ve halleri kişinin kibrine dair hüküm verirken, etkili birer anlatım aracı olduğu düşünülmektedir.

Burun yüzün tam merkezinde ortasında bulunmaktadır. Öztürk (2013:2133), Burnun yüz üzerindeki yeri ve duruşunun kibir duygusu ile ilişkilendirdirmede etkili olduğunun söylenebileceğini belirtmektedir. Burnun yüzdeki diğer organlardan daha önde ve daha sivri olması, kibirli insanların kendilerini ön planda tutma çabası ile ilişkilendirilebilmektedir.

Japonca 鼻が高い *Hana ga takai* deyimi ile Türkçe “burnu havada” deyimi, hem Japonca hem Türkçede neredeyse aynı anlama gelse de bakış açıları birbirine terstir. Türkçede bu deyim kişinin kendisi için asla kullanılmaz, yalnızca başka insanları tarif ederken kullanılır ve anlamı olumsuzdur. Japoncada ise kişi kendi duygularını ifade ederken de bu deyimi kullanabilir ve olumlu anlama sahiptir.

Tablo-13: Kibir ve Gurur İle İlişkilendirilmiş Türkçe ve Japonca Deyimler

Türkçe Deyimler	Japonca Deyimler
Burnu büyümek	鼻を高くする *Hana wo takaku suru*
Burnu havada (olmak)	鼻が高い *Hanaga takai*
Burnu kabarmak	鼻に掛ける *Hana ni kakeru*
Burun yapmak	鼻に当てる *Hana ni ateru*
Burun şişirmek	鼻の先にぶら下がる *Hana no saki ni burasagaru*
Burnu yere düşse almaz	鼻をうごめかす *Hana wo ugomekasu*
Burnu Kaf Dağı'nda olmak	
Burnu Kaf Dağı'na çıkmak	
Burnunun ucundan ötesini görememek	

Tablo-14: Aşağılama ve Hor görme İle İlişkilendirilmiş Türkçe ve Japonca Deyimler

Türkçe Deyimler	Japonca Deyimler
Burnunu kırmak	鼻で笑う *Hana de warau*
Burun bükmek	鼻っ柱をへし折る *Hanappashira wo heshioru*
Burnu sürtülmek	鼻であしらう *Hana de ashirau*
Burun kıvırmak	鼻を折る *Hana wo oru*
Burnunu sürtmek	鼻つまみ *Hana tsumami*

- **Kızgınlık, Öfke, Sinir ile İlişkilendirilen Burun Deyimleri**

Öfkeli insanın dışa yansıttığı bazı fiziksel durumlar bulunmaktadır. Kaş ve göz ifadeleri sertleşmekte ve yüzü kızarmaktadır. Bu durumlardan biri de burundan dikkati çekecek derecede bir soluma gerçekleşmesidir. Sık ve sesli bir biçimde, şiddetli soluma öfkenin dışarıdan fark edilen önemli belirtilerinden olmaktadır.

Tablo-15 : Kızgınlık, Öfke, Sinir ile İlişkilendirilmiş Türkçe ve Japonca Deyimler

Türkçe Deyimler	Japonca Deyimler
Burnundan solumak	Japoncada kızgınlık, öfke, sinir ifade eden burun ile oluşan deyim bulunmamaktadır.
Burnundan ateş püskürmek	
Burnunun yeli harman savurmak	
Burnundan düşen bin parça	
Canı burnundan çıkmak	
Burnunun yeli kırılmak	
Ağız burun birbirine karışmak	

- **Sıkıntı, Pişmanlık, Hoşnutsuzluk ile İlişkilendirilen Burun Deyimleri**

Türkçede sıkıntı, pişmanlık, hoşnutsuzluk belirten duyguları aktarmak için burun ile ilgili birçok deyim kullanılmaktadır. Bu duyguların deyimlerle ifadesi Türkçede fazla iken Japoncada bir durumdan olaydan memnun, hoşnut olunmadığını, mutsuz

olduğunu ifade etmek için kullanılan 小鼻を膨らます *Kobana wo fukuramasu* deyimi dışında bulunmadığı görülmektedir.

Tablo-16: Sıkıntı, Pişmanlık, Hoşnutsuzluk ile İlişkilendirilmiş Türkçe ve Japonca Deyimler

Türkçe Deyimler	Japonca Deyimler
(Anasından emdiği süt) Burnundan fitil fitil gelmek	小鼻を膨らます *Kobana wo fukuramasu*
(Anasından emdiği sütü Burnundan fitil fitil getirmek	
Burnundan getirmek	
Ağzından burnundan getirmek	
Burnu sürtülmek	
Burnunu sürtmek	
Canı burnuna gelmek	
Ağız burun ekşitip çehre etmek	
Burnundan gelmek	
Burnundan düşen bin parça	
Burnunu sıksan canı çıkmak	

4. İnsanoğlunun Fiziksel ve Kişisel Özellikleri ile İlişkilendirilen Burun Deyimleri

Burun, yüzün ortasında bulunan ve dış görünüşte en etkili olan organlardan biridir. Türkçede insanın fiziksel ve/veya kişisel özelliklerini ifade etmek için kullanılan deyimlerin, genellikle olumsuz anlam içerdiği görülmektedir. Ancak, çok fazla olmasa

da, “ağzı burnu yerinde”, “hık demiş burnundan düşmüş” gibi olumlu anlam içeren deyimler de bulunmaktadır.

Japoncada da kişilik özelliklerini ve dış görünüşü ifade eden burun ile ilgili Türkçede burun ile oluşan deyimlerden farklı olarak, kişilik ve karakter ile ilişkilendirilmiş deyimlere bakıldığında kadınlara karşı zaaf ve şehveti ifade eden 鼻の下を伸ばす *hana no shita wo nobasu*, 鼻の下が長い *hana no shita ga nagai*, 鼻毛が長い *hanage ga nagai*, 鼻毛を伸ばす *hanage wo nobasu*, 鼻毛を数える *hanage wo kazoeru*, 鼻毛を読む *hanage wo yomu* deyimleri bulunmaktadır. Yine Japoncada sevilmeyen kişi anlamında kullanılan 鼻つまみ（者） *hana tsumami* deyimi bulunmaktadır.

Türkçede ölmek ile ilişkilendirilmiş “burnuna karıncalar dolmak” ve çok yaşlanmış kişi için kullanılan “burnu çenesine değmek” deyimi bulunmakta iken; Japoncada ölüm döşeğinde kişi için kullanılan 小鼻が落ちる *kobana ga ochiru* deyimi bulunmaktadır. Japonca’da kendi bildiğinden şaşmayan, güçlü, kendine güvenen, gayretli, küstah kişiler için 鼻息が荒い deyimi kullanılırken; Türkçede ise kendine güvenen, kendi bildiğinden şaşmayan, huysuz, geçimsiz sinirli kişi için kullanılan burnundan kıl aldırmamak deyimi bulunmaktadır. Japonca’da burun ile oluşmuş kişilik, karakter ile ilişkilendirilmiş olumlu anlama sahip daha çok deyim olduğu görülmektedir. Muhakeme yeteneği güçlü, hızlı ve zekice kararlar alabilme yeteneği olan zeki akıllı kişi anlamına gelen 目から鼻へ抜ける *me kara hanahe nukeru* ve dediğim dedik; çabuk pes etmeyen; mücadeleci anlamına gelen 鼻っ柱が強 *hanappashira ga tsuyoi* deyimleri örnek olarak verilebilmektedir.

Tablo-17: Dış Görünüş- Kişilik ile İlişkilendirilmiş Türkçe ve Japonca Deyimler

Türkçe Deyimler	Japonca Deyimler
Ağız burun birbirine karışmak	鼻筋の通る *Hanasuji ga tōru*
Ağzı burnu yerinde	鼻が胡坐をかく *Hana ga agura wo kaku*
Ağzı burnu Çarşamba pazarına dönmek	鼻つまみ（者）*Hana tsumami*
Burnunu sıksan canı çıkacak	鼻毛を数える *Hanage wo kazoeru*
Burnu çenesine değmek	鼻っ柱が強 *Hanappashira ga tsuyoi*
Burnuna karıncalar dolmak	鼻毛を伸ばす *Hanage wo nobasu*
Burnundan düşen bin parça	鼻持ちならない *Hanamochi naranai*
Burnunun ucunu görememek	鼻毛を読む Hanage wo yomu
Burnundan kıl aldırmamak	鼻毛を数える *Hanage wo kazoeru*
Çiçeği burnunda	鼻を鳴らす *Hana wo narasu*
Karnı burnunda	鼻の下が長い *Hana no shita ga nagai*
Hık demiş (anasının veya babasının) burnundan düşmüş	目から鼻へ抜ける *Me kara hana he nukeru*
	小鼻が落ちる *Kobana ga ochiru*

KAYNAKÇA

ADIGÜZEL, Hüseyin (1990), **Açıklamalı-Örnekli Türkçe Deyim Hazinemiz**. İstanbul Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, s. 6.

AKARSU, Bedia (1998) **Dil-Kültür Bağlantısı**. Ankara: İnkilap Yay.

AKSAN, Doğan (2000), **Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Ankara: TDK

AKSAN, Doğan (2002). **Anadilimizin Söz Denizinde**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

AKSAN, Doğan (2003) **Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Ankara: C:3, TDK Yay.

AKSAN, Doğan (2005), **Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri**, Ankara: Bilgi Yayınevi

AKSAN, Doğan (2006), **Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**, 4. baskı, Ankara: Engin Yayınevi.

AKSAN, Doğan. (2011). **Türkçenin Gücü.** (13.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.

AKSOY, Ömer Asım (1989), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (5. Baskı) 1-2, İstanbul: İnkılâp Kitabevi,

AKSOY, Ömer Asım (1995). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I,II İstanbul: İnkılap Kitabevi.

AKSOY, Ömer Asım, (1984), **Atasözleri Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları

AKSOY, Ömer Asım. (1971), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü** 1, Ankara: TDK Yayınları

ARIZONA, Satomi, (2005), 身体部位詞「手、口」を含む慣用表現の意味分析 *Shintaibui-shi (te, kuchi) o Fukumu Kanyō Hyōgen no Imi Bunseki*, **Nihon** 日本認知言語学会大会論文集 ***Nihon Ninchi gengogakkai Taikai Ronbun-shū*****,** 5: 487-497.

ARIZONA, Satomi (2006), 分解可能な慣用表現における身体部位詞の意味特徴 *Bunkai Kanōna Kanyō Hyōgen ni okeru Shintai Bui-shi no Imi Tokuchō,* **日本認知言語学会大会論文集** ***Nihon Ninchi gengogakkai Taikai Ronbun-shū***, 6: 1-11.

ARIZONA, Satomi (2007) 身体部位詞を構成要素に持つ日本語慣用表現の統語的凍結性 *Shintaibu ishi wo kōseiyōso ni motsu nihongo kanyōhyōgen no tōgo-teki tōketsu-sei,* **言葉と文化** ***Kotoba to Bunka,*** S.8: 139 – 156

ARIZONA, Satomi, (2007), 「頭」「胸」「腹」ー 精神活動のありかとしての身体部位詞– *"atama", "mune", "hara" – Seishin Katsudō no Arikatoshite no Shintai Bui-shi"* – **日本認知言語学会大会論文集** ***Nihon Ninchigengogakkai Taikai Ronbun-shū***, 7: 310-320.

ARIZONA, Satomi, (2008), 分解不可能な慣用表現の慣用的意味の成立―身体状態（の変化）絵の意味拡張―*Bunkai Fukanō na Kanyō Hyōgen no Kanyōteki Imi no Seiritsu – Shintai Jōtai (no Henka) kara Seishin Jōtai (no Henka)- e no Imi Kakuchō –* **日本認知言語学会論文集** ***Nihon Ninchigengogakkai Ronbun-shū,*** 8: 263-273.

ARIZONA, Satomi, (2009), **身体部位詞を構成要素に持つ日本語慣用表現の認知言語て学的研究** ***ShintaiBui-shi o Kōsei Yōsoni Motsu Nihongo Kanyō Hyōgen no Ninchigengogakuteki Kenkyū,*** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Nagoya Daigaku, Daigaku-in Kokusai Gengo Bunka Kenkyūka.

BAHADINLI, Yusuf Ziya (1971), **Türkçe Deyimler Sözlüğü,** İstanbul: Hür Yayınları, s. 5 BAHADINLI, Yusuf Ziya (1992), **Türkçe Deyimler Sözlüğü ve Kaynakları**, İstanbul: Yuva Yayınları.

BAYRAKTAR, Fatma Sibel (2002) "Komşu Sözcüğü Üzerine", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Elazığ C:12, S:2, s:129-138

ÇALIŞKAN, Nihal, (2010), "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Söz Varlığını Geliştirme: Kavramsal Anahtarlar Aracılığıyla Deyim Öğretimi", **Turkish Studies,** Sayı: 5/4, s.258-275.

ÇEVİK, Mehmet (2006), **Basın Dilinde Atasözleri ve Deyimler**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

CHENG, Changshan (1996) 日本語慣用句の語彙的な特徴に関する一考察『経営研究』第 9 券、第 3 号 *Nihongo Kanyōku no Goiteki na Tokuchō ni Kansuru İchi kōsatsu, Keiei Kenkyū Dai 9-ken, Dai 3-gō*

DANNY, Minn, SANO, Hiroshi (2001) 日本語学習者のための慣用句データベースの作成 統計処理 を用いた一手法の提案−コンピュータと教育 *Nihon gogakushūsha no Tame no Kanyōku Dētabēsu no Sakusei Tōkei shori wo Mochiita ichi Shuhō no Teian*, Konpyūta to Kyōiku, s:58

DEMİR, Celal (2008), Türkçede Deyimlerin Söz Dizimsel Özellikleri. **Türk Dili,** 677, s.428-444. Demirci, Muharrem (1989), Kanji Japonca- Türkçe Sözlük, Abc Kitabevi

DİLÇİN, Cem (2000), Nazire, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, s.269-273.

DOĞAN Levent (2005), Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme: Ana ve Ara Temel Sözcükler, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S:6(1), s.142-163.

DOĞAN, Nuh (2015), Türkçe Sözlük'te Fiilsel Eşdizimlilik. **Gazi Türkiyat,** 17, s.67-84.

ELÇİN, Şükrü (1986). Halk edebiyatına giriş (Vol. 10). **Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları.**

ELÇİN, Şükrü (2001) **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara, Akçağ Yayınları, s. 642

ERGİN, Muharrem, (2002) **Üniversiteler İçin Türk Dili,** İstanbul: Bayrak Basımevi.

FANG, Xiaoyun (2011a), 日本語と中国語における 「鼻」 を含んだ慣用句の比較 *Nihongo to Chuugokugo ni okeru 'Hana' wo Fukunda Kanyōku no Hikaku.* **外国文学 *Gaikoku Bungaku,*** (60), 15-32.

FANG, Xiaoyun, (2009), 日本語と中国語における怒りの表現について *Nihongo to Chūgokugo ni okeru Ikari no Hyōgen ni Tsuite,* **宇都宮大学国際学部研究論集**, ***Utsunomiya Daigaku Kokusaigakubu KenkyūRonshū***, 27: 177-185.

FANG, Xiaoyun, (2011b), **日本語と中国語における身体語彙慣用句の比較研究：認知言語学の視点から見た「頭部」表現を中心に *Nihongo to Chūgokugo ni okeru Shintaigoi Kanyōku no Hikaku Kenkyū: Ninchi Gengogaku no Shiten kara Mita "tōbu" hyōgen wo chūshin ni,*** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Utsunomiya Üniversitesi.

Farzaneh Moradi, (2014) **身体語彙を含む日本語の慣用句の分析：ペルシア語との対照を通して「目「手」「口」「身」を用いた表現を中心に *Shintaigoi wo Fukumu Nihongo no Kanyōku no Bunseki: Perushiago to no Taishō o tōshite "me" "te"`"guchi" wo mochiita hyōgen o chūshin ni,*** Hitotsubashi Üniversitesi.

Gakken Jiten Henshū-bu (2007), 用例でわかる慣用句辞典 *Yōrei de Wakaru Kanyōku Jiten*. Japan: Gakken.

FUJIMAKI, Isshin (2007), 慣用句における移動と解釈の問題 *Kanyō ni Okeru Idō to Kaishaku no Mondai*, **Scientific Approaches to Language,** S.6, s.1-12.

GÜRSOY-NASKALİ, Emine (1997), **Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu: Türkiye, Azerbaycan, Türkmen, Gagauz, Özbek, Doğu ve Batı Uygur, Tatar, Başkurt, Kumuk, Karaçay-Malkar, Nogay, Kazak, Kırgız, Altay, Hakas, Tuva, Şor Türkçeleri ve Rusça** (Vol. 667), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu.

HATİBOĞLU, Vecihe (1964), Atasözleri ve Deyimler**, Türk Dili**, C: XII, S: 176, s. 468-470.

HATİBOĞLU, Vecihe (1964), Sözcük Grupları ve Kuralları, **TDAY-Belleten,** TDK Yay. S. 222, Ankara, s. 203-244.

HATİBOĞLU, Vecihe, (1972) **Türkçenin Sözdizimi.** Ankara TDK Yayını,

HENGİRMEN, Mehmet, (1999), **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Engin yay.,

HUMBOLDT, Alexander von (1999), *On Language, On theDiversity of Human Language Construction and its Influence on the Mental Development of the Human Species. Michael Losonsky, CUP s: 25-64*

HOSHİNO, İnochi (1976),身体語彙による表現 日本語講座第４巻・日本語の語彙と表現, 大修館, *Shintaigoi ni Yoru Hyōgen- Nihongo Kōza Dai 4-Kan Nihongo no Goi to Hyōgen"* Taishūkan

ITŌ, Makoto, (2003), 慣用句研究：日独慣用句対象研究 ***Kanyōku Kenkyū – Ni-Do Kanyōku Taishō Kenkyū***-, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gakushuin Üniversitesi.

Izard, Caroll. E. (2013), **Human Emotions**, Springer Science & Business Media.

Kaplan, Mehmet (1982), **Kültür ve Dil**. İstanbul: Dergâh Yayınları

KARAHAN, Leylâ (1999). **Türkçede Söz Dizimi** (6. Baskı). Ankara: Akçağ Yay.

KITAMURA Tatsuya, KAWAMURA Yoshiko 新聞記事における慣用表現の出現頻度調査 *Shinbun Kiji ni Okeru kanyōhyōgen no Shutsugen Hindo Chōsa*, Konan Daigaku.

KOÇ, Nurettin (1996), **Yeni Dilbilgisi,** İstanbul, İnkılâp Yay.

KOIKE, Seiji, (1997), 日本語学キーワード辞典 **Nihongogaku Kiiwado Jiten**, Tokyo: Asakura Shoten.

KORKMAZ, Zeynep (1992), Gramer Terimleri Sözlüğü (Vol. 575). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu.

LEE, Dong (2006) 日本語教育における慣用句:「外国人学習者の日本語教育」 をメドにして *Nihongo kyōiku ni okeru Kanyōku：Gaikokujin Gakushūsha no Nihongo Kyōiku o medo ni shite,* 別府大学国語国文学 ***Beppu Daigaku Kokugo Kokubungaku.*** 48:41-59

LEE, Dong, (2008), Towards the contrastive study on discrepancy between Japanese and Korean in use of idioms about body vocabulary, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Beppu Üniversitesi.

LİM, Pal Young, (2002), 日韓両国後の慣用的表現の対照研究―身体語彙慣用句を中心として ***Ni-Kan Ryōkokugo no Kanyōteki Hyōgen no Taishō Kenkyū – Shintai Goi Kanyōku o Chūshin Toshite***, Yayınlanmış Doktora Tezi, Meijishoin

MATSUMURA, Akira (1995), 大辞林第二版 Daijirin Dainihan, Tōkyō: Sanseidō.

MATSUMURA, Akira (2006), 大辞林第三版 Daijirin Daisanpan. Tōkyō: Sanseidō.

MATSUMURA, Akira (2006), 大辞林 第三版 *Daijirin Daisanpan*. Tōkyō: Sanseidō.

MIYAJI, Yutaka (1985) '**Deyimlerin Anlamları ve Kullanımı'** Meiji Shoin, s.238

MIYAJI, Yutaka, (1982), 慣用句の意味と用法 ***Kanyōku no Imi to Yōhō***, Tōkyō: Meiji Shoin. 390

MIYAJI, Yutaka, (1985), 慣用句の周辺連語―ことわざ辞典 Kanyōku no Shūhen Rengo – Kotowaza – Fukugō Hyōgen, 日本語学 ***Nihongogaku***, 4: 62-75.

MIYAJI, Yutaka, KAI, Mutsurō, (1994), 聖戦国語辞典 *Seisen Kokugo Jiten*, Tōkyō: Meiji Shoin.

MOMIYAMA, Yōsuke (2010), **認知言語学入門 Ninchi Gengogaku Nyūmon** (Bilişsel Dilbilime Giriş), Tokyo, Kenkyusha.

MOMIYAMA, Yōsuke (1997), 慣用句の体系的分類―隠喩・換喩・提喩に基づく慣用的意味の成立を中心に―*Kanyōku no Taikei-teki Bunrui – Inyu・Kanyu・Teiyu*

motozuku Kanyōteki Imi no Seiritsu o Chūshin ni –, 名古屋大学国語国文学, ***Nagoya Daigaku Kokusai Kokubungaku,*** 80: 29-43.

MORİTA, Yoshiyuki (1966) 語彙- 慣用的な言い方 『講座日本語教育』 第 2 分冊:61-78, *Goi - Kanyōtekina İikata "Kōza Nihongo Kyōiku" Dai 2 Bunsatsu: 61 - 78*

Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu (1935), İstanbul. Türk Dili Araştırma Kurumu Yay., Devlet Basımevi

OYUNZUL, Surenjav (2014), 日本語とモンゴル語における身体語彙慣用句の対照研究―「目」を含む慣用句を中心に－***Nihongo to Mongorugo ni okeru Shintaigoi Kanyōku no Taishō Kenkyū – Me o Fukumu Kanyōku o Chūshin ni –***, 393 Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hiroshima Daigaku Daigakuin Kokusai Kōryū Kenkyūka.

ÖZDEMİR, Emin (1997), **Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi.

ÖZDEMİR, Emin, (1997), Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1943), **Türkçe Tabirler Sözlüğü**, Cilt. AD (Vol. 1), İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÖZTÜRK, Hüseyin (2013), **Deyimler Bağlamında Bazı Organ Adlarının Toplum Değerleriyle İlişkisi**, Electronic Turkish Studies, 8(9).

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1995), **Türkçe Deyimler Sözlüğü**, Arkadaş Yay., Ankara.

Sanseidō Henshūsho (ed.). (2010). 故事ことわざ・慣用句辞典 *Koji Kotowaza – Kanyōku Jiten*. Tōkyō: Sanseidō.

SHAVER, P., SCHWARTZ, J., KİRSON, D., & O'CONNOR, C. (1987), Emotion Knowledge: Further Exploration of a Prototype Approach. **Journal of Personality and Social Psychology**, 52(6), 1061.

SHİNMURA, I. (2008). 広辞苑 第六版 *Kōjien Dairokuhan*, Japan: Iwanami Shoten.

SİNAN, Ahmet Turan (2001) **Türkçe'nin Deyim Varlığı**, Malatya, Kubbealtı Yay.

SİNAN, Ahmet Turan (2008) "Deyim Kavramı Üzerine Notlar", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** C.18, S.2, s.91-98.

SİNAN, Ahmet Turan, (2000) "Türkiye Türkçesindeki Deyimler Üzerine Bir Dil İncelemesi**",** Elazığ, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** Yayımlanmamış Doktora Tezi.

TAJIKA, Junichi (2013) 例解小学国語辞典 第五版 *Reikai Shōgaku Kokugo Jiten Daigohan,* Tokyo, Sanseido.

TANAKA, Harumi ve diğerleri, (1988), **現代言語学辞典** ***Gendai Gengogaku Jiten***, Tokyo: Seibido

TANAKA, Satoko (2002)「口」の慣用表現―メタファーとメトニミーの相互作用- 言葉と文化 名古屋大学大学院 国際言語文化研究科 ``*Kuchi' no Kanyōhyōgen ― Metafā to Metonimī no Sōgo Sayō -'"Kotoba to Bunka" Nagoya Daigaku Daigakuin Kokusai Gengo Bunka Kenkyū-ka*

TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (kullanıma açılışı: 2009)

TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü.

TDK Büyük Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts

TEKMEN, Ayşe Nur (2011), Öznel Kavrayış ve Çeviri, **1.ADES Sempozyumu Bidiriler Kitabı,** s. 619-626.

TEKMEN, Ayşe Nur, (2002), Japoncada Sosyo-Kültürel Yapı İçinde Dilsel Düzeneklerin İşleyişi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Yayınlanmamış Doktora Tezi**.**

TŌGŌ, Yoshio, (2003), 体言葉辞典 *Karada Kotoba Jiten*, Tōkyōdō Shuppan.

TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl (1977), **Türk Atasözleri ve Deyimleri**, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri,

VARDAR Berke (1998), **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, ABC Kitabevi,

VAROĞLU, Gonca, (2016) "**Hara", "Kokoro", "Mune" Sözcükleri ile Oluşturulan Japonca Deyimlerde Metaforik ve Metonimik Yapılanma**, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi.

YONEKAWA, A., ŌTANİ, I. (2005). 日本語慣用句辞典 Nihongo Kanyōku Jiten. Japan: Tōkyōdō.

YOSHİDA,Norio (2002) 身体部位名称を含む慣用句についての計量的分析」『岡山大学教育学部研究』第 121 号、Shintaibui Meishō wo Fukumu kanyōku ni Tsuite no Keiryōteki bunseki, Okayama Daigaku Kyōiku Gakubu Kenkyū

YOSHİKAWA, Hiroshi (2007)「 身体名称に関する慣用表現の類似性と相違性：日・英・韓の比較に見る」 『国際英語学部紀要』第 10 号、中京大学国際英語学科` *Shintai Meishō ni Kansuru Kanyō Hyōgen no Ruiji-sei to Sōi-sei: Ni, Ei, Kan no Hikaku ni Miru, Kokusai Eigo Gakubu Kiyō, Dai 10-gō,* Chūkyō Daigaku Kokusai Eigo Gakka

YÜCEOL ÖZEZEN, Muna, ÖRDEM Eser (2014), Yüz Kuramları Çerçevesinde Dil-Beden İlişkisi ve Türkiye Türkçesi – Bilişsel Dilbilimsel Bir Yaklaşım, **(IJLA) International Journal of Language Academy,** S.2, s.151-177

ZÜLKADİROĞLU, Gonca (2009) **Japonca Koşul Anlatımları —"-tara", "-ba", "-to", "-nara"—**, Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

旺文社小学国語新辞典，第四版 ***Obunsha Shougakugo Shin Jiten*****, Daiyonhan** (2011)

İNTERNET KAYNAKLARI

Britanica Kokusai Daihyakka Jiten Shoukoumoku Jiten ブリタニカ国際大百科事典　小項目辞典

https://kotobank.jp/word/%E6%85%A3%E7%94%A8%E5%8F%A5-49719

http://web.ydu.edu.tw/~uchiyama/data/idiomlist.pdf

http://ww21.tiki.ne.jp/~konoha_s/kanyoku.html

http://www.felsefe.gen.tr/martin_heidegger_kimdir.asp

http://www.geocities.jp/tomomi965/index2.html

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri

https://ci.nii.ac.jp/els/contents110006423135.pdf?id=ART0008428762

https://dictionary.goo.ne.jp/jn/213320/idiom/m0u/2/

https://ipsj.ixsq.nii.ac.jp/ej/?action=pages_view_main&active_action=repository_view_main_item_detail&item_id=54431&item_no=1&page_id=13&block_id=8 deyim yapıları

https://kotobank.jp/word/%E9%BC%BB%E3%81%A7%E3%81%82%E3%81%97%E3%82%89%E3%81%86-603306

https://proverb encyclopedia.com/page/2/?s=%E9%BC%BB

https://proverb-encyclopedia.com/hanadeasirau/

https://usable-idioms.com/1257

http://www.h3.dion.ne.jp/~urutora/kanyoukupeji.html

http://hanntaigo.main.jp/kanyouku/

ÖZET

TÜRKÇEDE "BURUN " JAPONCADA "*HANA*" İLE OLUŞMUŞ DEYİMLER

Sevim DENİZMAN

Yüksek Lisans Tezi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ayşe Nur TEKMEN

Mayıs 2019, 154 sayfa

Bu çalışmada, Japonca ve Türkçedeki deyimlerin yapısal ve anlamsal özellikleri duyu organı "burun" ile oluşan deyimler üzerinden ele alınarak, her iki dildeki deyimlerin benzerlikleri ve farklılıklarının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda,

Türkçe ve Japoncada yer alan 'burun' sözcüğü ile oluşturulan deyimler, korpus çalışması ile ortaya koyularak, bu deyimlerin sahip oldukları yapısal ve anlamsal ifadeler karşılaştırılmıştır. Bu korpus ve karşılaştırma sonucunda, deyimlerin benzeşen ve ayrışan yönleri ile ortak anlam alanları tespit edilmeye çalışılmış; burun duyu organının toplumun hangi değerlerini temsil ettiği üzerinde durulmuştur.

Sonuç olarak, iki dildeki deyimlerin toplum algısında benzeşen yönleri olduğu kadar, farklı yönlerinin de olduğu görülmüştür. Özellikle duyguları yansıtma açısından her iki dilde "burun" duyu organının kullanım alanlarının farklı olduğu söylenebilir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Japonca, deyim, burun, korpus

ABSTRACT

TURKISH AND JAPANESE IDIOMS MADE WITH "NOSE"

Sevim DENİZMAN

Thesis for master of science, Department of Oriental Languages and Literatures

Supervisor: Prof. Dr. Ayşe Nur TEKMEN

May, 2019, 154 pages

In this research, it is aimed to discuss the similarities and differences of idioms in Japanese and Turkish through the idioms formed by the sensory organ "nose" from the aspect of the structural and semantic features of the idioms. For this purpose, the idioms created with the word "nose" in Turkish and Japanese is defined with corpus research and compared with the structural and semantic expressions of these idioms. As a result of this corpus research and comparison, the analogous and diverging aspects of expressions and common areas of meaning are tried to be determined; and it is emphasized that the sensory organ "nose" represents which values of the society.

As a result, the idioms of the two languages are similar to those of the social perception as well as different aspects. Especially in terms of reflecting emotions, it can be said that the use of "nose" in both languages is different.

KEYWORDS: Japanese, idiom, nose, corpus

要旨

トルコ語と日本語における「鼻」を含む慣用句

セヴィム・デニズマン

修士論文、東部言語文学科

指導教官:アイシェヌール・テキメン教授

2019 年 5 月、154 ページ

本研究では、トルコと日本語における「鼻」を含むの慣用句を捉え、両言語での慣用句の類似点と相違点を明らかにすることを目指している。その目的で、コーパスを使って、トルコ語と日本語における「鼻」を含む慣用句を明示した。そして、この慣用句が持つ構造的および意味的表現を比較した。コーパスと比較の結果にり、慣用句の類似点と相違点および共通の意味のある範囲を検出され、「鼻」が社会にどの価値を表すかが注目された。

結果として、両言語の慣用句が社会把握には類似点を持つとともに、相違点も持つと判明した。特に、感情を現す事に関して、両言語で「鼻」を含む慣用句の利用範囲は違うと論じられた。

キーワード：日本語、慣用句、鼻、コーパス